

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО ОПІШНОГО

в контексті розвитку
української кераміки
другої половини XVII –
початку XXI століття

З нагоди 40-річчя
з часу заснування в Опішному
найбільшого
на європейських обширах
Національного
музею-заповідника
українського гончарства
(1986)

Міністерство культури України
Національний музей-заповідник українського гончарства
Науково-дослідний інститут керамології
Громадська організація «Конгрес українських керамологів»

ВИДАВНИЧИЙ ПРОЄКТ
«ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА»

Академічна керамологічна серія
«Гончарна спадщина України XVII–XX століть»
Книга 3

Олена Клименко

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО ОПІШНОГО

в контексті розвитку
української кераміки
другої половини XVII –
початку XXI століття

«Українське народознавство»
Опішне • 2026

Ministry of Culture of Ukraine
National Museum of Ukrainian Pottery
The Ceramology Research Institute
The Public Organization *The Congress of Ukrainian Ceramologists*

**PUBLISHING PROJECT
MASTERPIECES OF UKRAINIAN POTTERY**

Academic Ceramological series
Pottery Heritage of Ukraine of the 17th–20th Centuries
Issue 3

Olena Klymenko

**POTTERY ART
OF OPISHNE**
in the Context
of the Development
of Ukrainian Ceramics
of the Late 17th –
Early 21st Century

«The Ukrainian Ethnology Publishers»
Opishne • 2026

УДК 738(477.53-22)“16/20”

К 49 Клименко Олена

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО ОПІШНОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КЕРАМІКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ. – Опішне : Українське Народознавство, 2026. – 760 с. : іл.

(Видавничий проєкт «Шедєври українського гончарства» ; академічна керамологічна серія «Гончарна спадщина України XVII–XX століть», випуск 3)

ISBN 978-966-7322-21-1 (Книги 1-70)

978-966-7322-56-4 (Книга 3)

Книга є першим в історії Української Держави узагальнюючим фундаментальним дослідженням історії й художніх досягнень найвидатнішого гончарного осередку України, всесвітньо відомої Столиці українського гончарства, творча спадщина якої стала своєрідним етнічним символом української національної культури.

Відома українська керамологиня розповідає про розвиток гончарного мистецтва містечка Опішного другої половини XVII – початку XXI століття, зокрема про художні особливості народної кераміки (матеріали й технологія, асортимент, форми й декор виробів, їх ужиткове призначення), а також про творчість провідних опішненських гончарів і малювальниць.

Книгу проілюстровано унікальними світлинами гончарів і малювальниць, а також опішненської кераміки, що нині зберігається в провідних музеях України та в приватних колекціях.

Видання продовжує довготривалий національний видавничий проєкт «Гончарна спадщина України XVII–XX століть» у 70 книгах. Його метою є пізнання й популяризація досягнень українського гончарства, інтеграція гончарної спадщини України у світовий культурний процес.

Для керамологів, етнологів, мистецтвознавців, істориків, музеологів, культурологів, краєзнавців, колекціонерів, мистців, народних майстрів, викладачів, учителів, учнів і студентів мистецьких закладів освіти, політиків, урядовців, народних депутатів, дипломатів, усіх, кому не байдужа мистецька спадщина українців.

УДК 738(477.53-22)“16/20”

Ключові слова: українська керамологія, мистецтвознавча (художня) керамологія, музеєзнавча керамологія, гончарство, художня кераміка, художні особливості, стилістика, український стиль, керамологічна експедиція, гончар, малювальниця, майстер/майстриня глиняної іграшки, гончарський родовід, артіль «Червоний гончар», артіль/завод «Художній керамік», завод «Керамік», Опішнянський райпромкомбінат, Опішне, Столиця українського гончарства

Klymenko Olena

POTTERY ART OF OPISHNE IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN CERAMICS OF THE LATE 17TH – EARLY 21ST CENTURY. – Opishne: Ukrainian Ethnology, 2026. – 760 p. : ill.

(Publishing project *Masterpieces of Ukrainian Pottery*; academic ceramological series *Pottery Heritage of Ukraine of the 17th–20th Centuries*, issue 3)

The book is the first in the history of the Ukrainian State generalized fundamental research into the history and artistic achievements of the most prominent pottery centre of Ukraine, the world-famous Capital of Ukrainian Pottery, whose creative heritage has become a kind of ethnic symbol of Ukrainian national culture.

A famous Ukrainian ceramologist talks about the development of pottery art in the town of Opishne in the late 17th – early 21st centuries, in particular about the artistic features of folk ceramics (materials and technique, range of goods, forms and decoration of earthenware, their practical purpose), as well as about the creativity of leading Opishne potters and painters.

The book is illustrated with unique photographs of potters and painters, as well as Opishne ceramics, which are currently stored in leading museums of Ukraine and in private collections.

The published work continues the long-term national publishing project *Pottery Heritage of Ukraine of the 17th–20th Centuries* in 70 books. Its goal is to learn and popularize the achievements of Ukrainian pottery, and integrate the pottery heritage of Ukraine into the world cultural process.

The book is intended for ceramologists, ethnologists, art historians, historians, museologists, culturologists, regional explorers, collectors, artists, folk craftsmen, lecturers, teachers, pupils and students of art educational institutions, politicians, government officials, people's deputies, diplomats, everyone who is not indifferent to the artistic heritage of the Ukrainians.

Keywords: Ukrainian ceramology, art history (artistic) ceramology, museological ceramology, pottery craft, art ceramics, artistic features, stylistics, Ukrainian style, ceramological expedition, potter, painter, craftsman /craftswoman of clay toys, pottery lineage, cooperative *Chervony honchar*, cooperative/factory *Khudozhniy keramik*, factory *Keramik*, Opishne district industrial complex, Opishne, Capital of Ukrainian Pottery

**РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ КЕРАМОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА**

• РЕЦЕНЗЕНТИ •

завідувач кафедри художньої кераміки
Львівської національної академії мистецтв,
професор кафедри дизайну та основ архітектури
Інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка»,
академік Національної академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор

ОРЕСТ ГОЛУБЕЦЬ

завідувачка відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені Максима Рильського НАН України,
академік Національної академії мистецтв України,
докторка мистецтвознавства, професорка, заслужена діячка мистецтв України,
лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка

ТЕТЯНА КАРА-ВАСИЛЬЄВА

старша наукова співробітниця,
вчена секретарка відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені Максима Рильського НАН України,
кандидатка мистецтвознавства, заслужена діячка мистецтв України,
почесний член Української академії архітектури,
лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка

ЗОЯ ЧЕГУСОВА

• ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР •

генеральний директор
Національного музею-заповідника українського гончарства,
голова правління Громадської організації «Конгрес українських керамологів»,
доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

ОЛЕСЬ ПОШИВАЙЛО

Права видавництва «Українське Народознавство» поширюються на всі країни.
Перевидання, репродукції, відтворення, виконання за допомогою розмножувальної,
аудіовізуальної техніки чи будь-якими іншими засобами,
а також приватні копії можуть бути виконані лише
з дозволу видавництва «Українське Народознавство»

© Олесь Пошивайло, концепція видання, переднє слово, 2026

© Олена Клименко, текст книги, 2026

© Оксана Андрушенко, Галина Панасюк, Тетяна Хрипун, іменний і географічний покажчики, 2026

© Костянтин Рахно, переклад англійською мовою, 2026

© Юрко Пошивайло, концепція художнього оформлення, макет, 2026

© Національний музей-заповідник українського гончарства, тексти, фото й макет книги, 2026

© Громадська організація «Конгрес українських керамологів», 2026

Зміст

ВІД СТОЛИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА – ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОНЧАРСЬКОЇ СКАРБНИЦІ УКРАЇНИ

Переднє слово Олеса Пошивайла 8

ВСТУП..... 24

❁ Розділ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ГОНЧАРСТВА ОПІШНОГО 29

1.1. Витоки гончарного промислу в Опішному 30

1.1.1. Історичні умови розвитку гончарства Опішного
впродовж XVII–XVIII століть 31

1.1.2. Найбільш давні глиняні вироби Опішного 32

1.1.3. Асортимент виробів, своєрідність форм і декору посуду 47

1.2. Кераміка Опішного першої половини XIX століття 79

1.3. Шляхи розвитку опішненської кераміки
другої половини XIX – початку XXI століття 84

❁ Розділ 2. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ КЕРАМІКИ ОПІШНОГО 181

2.1. Матеріали й технологія як важливий чинник формування стилістики
опішненського гончарства 182

2.2. Асортимент виробів 190

2.3. Художні особливості форм та вжиткове призначення
опішненського гончарного посуду 213

2.4. Декор опішненської кераміки 382

2.4.1. Оздоблення теракоти. Техніка писання 386

2.4.2. Мальовка 396

❁ Розділ 3. РОЗВИТОК ПЛАСТИКИ Й ТВОРЧІСТЬ ПРОВІДНИХ ОПІШНЕНСЬКИХ ГОНЧАРІВ 445

3.1. Мала пластика: іграшка, сюжетні композиції 450

3.2. Фігурний посуд і зооморфна пластика 483

3.3. Опішненські гончарі-новатори кінця XIX – першої третини XX століття 517

3.4. Творчість самобутніх майстрів середини XX століття.
Вихід за межі традиції 553

3.5. Інтерпретація традицій Опішного у творчості сучасних майстрів 557

ВИСНОВКИ 592

ПРИМІТКИ 593

ДЖЕРЕЛА 708

Архівні матеріали 708

Література 719

Електронні ресурси 737

ПРО АВТОРКУ 739

ПОДЯКА 741

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК 742

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК 756

Contents

FROM THE CAPITAL OF UKRAINIAN POTTERY – TO THE NATIONAL POTTERY TREASURY OF UKRAINE	
<i>Foreword by Oles Poshyvailo</i>	8
INTRODUCTION	24
❁ Chapter 1. HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF OPISHNE POTTERY	29
1.1. The Origins of Pottery Handicraft in Opishne	30
1.1.1. Historical Conditions for the Development of Opishne Pottery During the 17th–18th Centuries	31
1.1.2. The Oldest Earthenware from Opishne	32
1.1.3. Range of Earthenware, Originality of Forms and Decoration of Crockery	47
1.2. Ceramics of Opishne of the Early 19th Century	79
1.3. Development Paths of Opishne Ceramics of the Late 19th – Early 21st Century	84
❁ Chapter 2. ARTISTIC FEATURES OF FOLK CERAMICS OF OPISHNE	181
2.1. Materials and Technique as an Important Factor in the Formation of the Stylistics of Opishne Pottery	182
2.2. Assortment of Earthenware	190
2.3. Artistic Features of Forms and Utility of Opishne Earthenware	213
2.4. Decoration of Opishne Ceramics	382
2.4.1. Terracotta Decoration. Technique of Ornamentation	386
2.4.2. Painting	396
❁ Chapter 3. DEVELOPMENT OF PLASTIC ARTS AND CREATIVITY OF LEADING OPISHNE POTTERS	445
3.1. Small Plastic Arts: Toys, Plot Compositions	450
3.2. Figured Ware and Zoomorphic Plastic Arts	483
3.3. Opishne Potters-Innovators of the Late 19th – First Third of the 20th Century	517
3.4. Creativity of Original Craftsmen of the Mid-20th Century. Going Beyond Tradition	553
3.5. Interpretation of Opishne Traditions in the Creative Work of Modern Craftsmen	557
CONCLUSIONS	592
NOTES	593
SOURCES	708
Archivalia	708
Literature	719
Electronic Resources	737
ABOUT THE AUTHOR	739
ACKNOWLEDGEMENTS	741
INDEX OF NAMES	742
INDEX OF PLACES	756

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

фото Тараса Пошивайла, 2016

ВІД СТОЛИЦІ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА – ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ГОНЧАРСЬКОЇ СКАРБНИЦІ УКРАЇНИ

*«Хочу таки вірити,
що бажання й духовна потреба Опішного,
його мистецький крик-волення до усіляких інституцій
настільки сильні, що мусять відкрити вуха ті,
від кого багато що залежить, і сказати:
тільки одна нам дорога – до істинно народного!»*

Володимир Качкан [6, суперобкладинка]

На початку XXI століття Національний музей-заповідник українського гончарства заснував довготривалу академічну керамологічну видавничу серію «Гончарна спадщина України XVII–XX століть» (у 70 книгах). Її метою задекларовано «введення в науковий обіг і популяризацію вершинних досягнень українського гончарства, інтеграцію гончарної спадщини України у світовий культурний процес» [19, с. 55]. Орієнтовний перелік тематичних книг видавничої серії налічує 70 позицій, у тому числі 65 альбомів і 5 томів «Енциклопедії українського гончарства».

Першою книгою цього фундаментального керамологічного проєкту став альбом «Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі)», який побачив світ 2010 року [16]. Видання було присвячено найбільшій і найкоштовнішій у світі колекції глиняних мальованих мисок, виготовлених гончарями всесвітньо відомої столиці українського гончарства – містечка Опішного з приміськими селами сучасного Полтавського району Полтавської області. Представлені в ньому твори постають винятковим явищем української мальованої кераміки другої половини XIX – початку XX століття.

Наступною мала бути книга «Скульптурне бароко Остапа Ночовника», присвячена творчості найвидатнішого гончаря-скульптора України початку XX століття – Остапа Ночовника із села Міські Млини, що поруч із Опішним. Було зібрано унікальні фотоматеріали про його творчу спадщину, яка зберігається в музеях України та за її межами. Проте фінансові й інші проблеми відтермінували вихід у світ цього видання на невизначений час.

Проєктом також передбачалося, що 7, 8 і 9 книги будуть присвячені трьом гончарям, творчість яких відзначена найвищою в Україні державною нагородою за вагомий внесок у розвиток культури – Національною премією України імені Тараса Шевченка, зокрема про видатних опішненських гончарів, заслужених майстрів народної творчості України – Василя Омеляненка, Михайла Китриша та Івана Білика.

Обкладинка альбому «Опішнянська мальована миска другої половини ХІХ – початку ХХ століття...». Опішне. 2010 [16]

Обкладинка альбому «Лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка: гончар Василь Омеляненко». Опішне. 2024 [9]

Книга «Лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка: гончар Василь Омеляненко» [9] побачила світ 2024 року, в рамках грантового культурологічного проекту Громадської організації «Конгрес українських керамологів» та Національного музею-заповідника українського гончарства «Магія опішненського зооморфного посуду», реалізованого за фінансової підтримки Українського культурного фонду. Її підготувала завідувачка Науково-дослідного сектору етнографічної (антропологічної) керамології Науково-дослідного інституту керамології Національного музею гончарства, кандидатка історичних наук Людмила Метка. Видання було приурочено до 100-річчя від дня народження Маєстро. Особливістю цього альбому є те, що дослідження життєвого й творчого шляху гончаря ґрунтується на особистих розповідях Василя Омеляненка та спогадах його рідних, друзів і знайомих. Мистецтвознавчий аналіз спадщини гончаря здійснила наукова співробітниця Відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України, кандидатка мистецтвознавства Олена Клименко.

Ця ж керамологиня, як авторитетна дослідниця українського гончарства, продовжила естафету реалізації унікальної академічної керамологічної видавничої серії. Вона понад 40 років ретельно вивчала традиції опішненської кераміки; спілкувалася з гончарями й малювальницями; формувала музейні й свою приватну колекції глиняних виробів; нарешті захистила кандидатську дисертацію на тему «Народна кераміка Опішні (до проблеми традицій та інновацій в народних художніх промислах)» (1995) [8]. Узагальнюючим підсумком багатолітніх польових і кабінетних подвижницьких студій опішненського гончарства Олени Клименко постає її перше в українській керамології мистецтвознавче фундаментальне дослідження творчої спадщини одного гончарного осередку, а саме – кераміки Опішного другої половини ХVІІ – початку ХХІ століття.

Керамологиня підготувала захоплюючу книгу про багатовікову тяглість української ремісничо-художньої традиції, вивершеної на рівень національного символу, знаковості етнічної культури українців. Водночас вона створила винятковий гончарський меморіум Опішного, епічну розповідь про колективну пам'ять і жертвну працю впродовж понад трьох століть сотень опішненських династій, які присвятили своє життя прадавньому гончарному промислу; про їхню відданість гончарній справі, віртуозну художню майстерність, природне обдарування й талант творити високе мистецтво; про успадкування, збереження й безперервність розвитку місцевих гончарних традицій. Завдячуючи історичній спадкоємності гончарської спільноти Опішного, її мистецькі творіння стали коштовним внеском України у світову культурну спадщину.

Опішне стало сакральним місцем для всіх українців, бо тут упродовж трьох століть московської колонізації тихо плекалися, фактично ж – літописалися глиною – українська мова, українська естетика,

українське мислення, український ментальний погляд на довкілля й світ загалом. Це був козацький свободолюбний ареал, де місцеве автохтонне населення промовляло в майбуття гончарними символами, формами й орнаментами. Династійні ремісники фіксували повільний плин часу в глиняних виробках, створених за своїми етнічними смаками й уподобаннями. Добротними глиняними творіннями вони закорінювали земляків у найбагатші у світі чорноземи й глиноземи, робили їх залюбленими в ріднокрай. Їхні вироби передавалися з покоління в покоління впродовж десятків років, формуючи регіональні й загальнонаціональні усталені світоглядні образи й стереотипи. Вони єднали односельців на спільних матеріальних і духовних цінностях, поставали в кожній родині своєрідними маркерами їхньої ідентичності; спілкувалися з українською ойкуменою своєю рідною гончарною мовою.

Значущу роль гончарів у справі консолідації поспільства було красномовно сформульовано ще в біблійній Книзі Премудрості Ісуса, сина Сирахова: *«Так і гончар, який сидить над своєю справою і ногами своїми крутить колесо, який постійно в турботі про справу свою, і у якого обчислена вся робота його: рукою своєю він надає форму глині, а ногами пом'якшує її жорсткість; він спрямовує серце до того, щоб добре закінчити посудину, і турбота його – про те, щоб очистити піч. Усі вони покладаються на свої руки, і кожен умудрюється у своїй справі; без них ні місто не побудується, ні жителі не населяться і не будуть жити в ньому...»* [4, Сирах. 38: 32-37]; *«Вони не блищать ні знанням, ні розсудом, і їх не знайти серед складачів приповісток, – та зате підтримують вічне творіння, то й моляться про справи свого ремесла»* [24, Сирах. 38: 32-37].

Гончарі Опішного завжди уявляли себе послідовниками світотворчої справи Всевишнього-Першогончаря. У Святому писанні цей заповітний концепт стверджується біблійним визнанням: *«...Нині, Господи, Ти – Отець наш; ми – глина, а Ти – утворитель наш, і всі ми – діло руки Твоєї»* [4, Ісаїя. 64: 8]; *«...ми глина, а Ти наш ганчар...»* [3, Ісаїя. 64: 8]. Саме тому, чітко усвідомлюючи свою, Богом визначену, місію, гончарі впродовж значного часу були донаторами довколишніх церков і часто порядкували в них старостами, скажімо, як упродовж майже 20 років мій прапрадід, гончар Павло Пічка, із сусіднього з Опішним гончарського села Малі Будищечки, періодично був старостою церкви Різдва Пресвятої Богородиці (останнє десятиліття XIX – перше десятиліття XX століття) [12, с. 95-114].

Гончарство на території сучасного містечка Опішного розвивалося ще з доби неоліту, катакомбної археологічної культури (XXI–XVII ст. до н. е.). Також археологи знайшли там кераміку скіфської доби (VII–III ст. до н. е.), ранніх слов'ян (VIII–IX ст.). Безперервний розвиток гончарного виробництва у приворсклянському поселенні фіксується з першої половини XVII століття, а міжнародної слави воно набуло наприкінці XIX – на початку XX століття. За підтримки Полтавського губернського земства та за активної участі видатних українських художників – Василя Кричевського, Сергія Васильківського, Опанаса

Автор невідомий. Пляшка для парфумів.

Глина, формування, ангоби, емаль, полива, 11,3х9,0х5,2 см.

На денцеві ритований напис: «Гончар. Шк. Опішня».

Опішнянська зразкова гончарна навчальна майстерня.

Опішне. 1896–1898. Приватна колекція Олеса Пошивайла

Сергій Васильківський.

«Хата в селі Опішня (Полтавщина)». Опішне. 1900.

Натурний етюд. Полотно, олія, 30,5х41,7 см.

Приватна колекція Олеса Пошивайла

Сластьона та інших – на той час сформувався унікальний бароковий художній стиль гончарної мальовки, який і донині є головною ідентифікуючою ознакою опішненської кераміки.

Відтоді Опішне вважається загально визнаною Столицею Українського Гончарства, могутнім оплотом українськості й яскравим свідченням непересічного таланту тамтешніх гончарівників! Їхні твори стали своєрідним етнічним символом національної народної культури кінця ХІХ – ХХІ століть. Нині вони представлені в колекціях провідних музеїв країни й багатьох музеїв світу. Найчисельнішою колекцією опішненської кераміки (понад 15 тисяч одиниць збереження) володіє найбільший на європейських обширах Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному.

Саме в Опішному народилася ідея музеєфікації гончарної спадщини не лише містечка, але й України загалом. Перший громадський музей старовинних гончарних виробів у нашій державі заснував у Опішному технолог-кераміст Петро Ваулін 1904 року [17]. Проіснував він до 1906 року, коли його колекцію було продано Природничо-історичному музею Полтавського губернського земства [18, с. 14]. Цей же орган місцевої влади 1917 року ухвалив рішення про організацію в Опішному Музею старовинних зразків кераміки [14]. Проте в час визвольних змагань 1917–1921 років та повторної окупації України московитами цю ідею так і не було реалізовано.

Тільки через понад пів століття, на початку 1970-х років, славетне опішненське подружжя – малювальниця Явдоха (1910–1994) та гончар Гаврило (1909–1991) Пошивайли – у своїй оселі заснували перший в Україні приватний музей народного гончарства. Для цих простих і красивих духовно людей МУЗЕЙ став філософією їхнього тогочасного життя, виявом патріотичної громадянської позиції, способом збереження й примноження набутих рідного гончарства. МУЗЕЙ – як резерват непорушних гончарських канонів, без яких немає українського гончарства як унікального явища світової культури. Саме домашній музей гончарської родини Пошивайлів постав і зародком, й ініціатором створення в Опішному Національного музею гончарства. Напутнім гаслом для всіх подвижників-ратаїв гончарної ниви були заповітні слова Явдохи Пошивайло: «Історія вам ніколи не простить, якщо ви не зробите в Опішному музею... Ніколи! Ніколи!...» [20, с. 274-275].

За 40 років інтенсивної розбудови (1986–2025) Національний музей гончарства перетворився в багатоаспектний музейний конгломерат різнопрофільних і відокремлених структурних підрозділів, які синергічно функціонують задля комплексного збереження, розвитку, наукового вивчення та популяризації українського гончарства: Меморіальні музеї-садиби гончарів – Василя Омеляненка й Миколи Пошивайла, гончарки Олександри Селюченко, гончарської родини Пошивайлів, філософа й колекціонера опішненської кераміки Леоніда Смержа; Музей малобудищанського гончарства (Етносело «Гончарія»), Музей мистецької родини Кричевських, Центр популяризації гончарної спадщини України, Центр збереження гончарної спадщини України, Науково-дослідний інститут керамології, Гончарська книгозбірня України, Національний архів українського гончарства,

Заслужений майстер народної творчості України, гончар Гаврило Ничипорович та його дружина, малювальниця Явдоха Данилівна Пошивайли – засновники домашнього музею гончарства, який став джерелом формування ідеї й розбудови в Опішному Національного музею-заповідника українського гончарства. Опішне. 1989. Фото Свейна Нарума (Норвегія)

Фрагменти експозиції домашнього музею Явдохи та Гаврила Пошивайлів.
Опішне. 1974 (1), 1976 (2). Фото Олександра Зеленецького, Київ (1); автор фото невідомий (2)

Фрагмент експозиції
Національної галереї
монументальної глиняної
скульптури просто неба
Національного
музею-заповідника
українського гончарства.
Опішне. 2017.

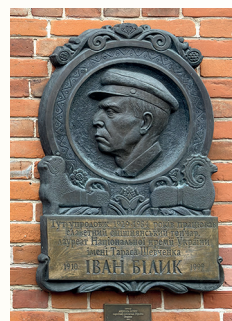
Фотоколлаж Юрія Герасименка

Аудіовізуальна студія українського гончарства, Наукове видавництво «Українське Народознавство», Національна галерея монументальної глиняної скульптури просто неба, Ландшафтний парк «ГігантоМанія», Ландшафтний парк «КерамЛенд», КерамоРезиденції, МузеКафе «ГОРНятко», Президентський апартамент «Опішний двір». Нині в процесі створення інші музейні об'єкти: Музей історії української керамології, Музей церковних старожитностей, Музей археології та козацьких старожитностей (Музей підземного простору), Музей українського кахлярства й цеглярства, Музей-садиба гончаря-характерника Сергія Радька, Музей-садиба гончарського містицизму Андрія Ільїнського, Музей-садиба художниці-керамістки Наталі Кормелюк (Музей кераміки української діаспори).

На будівлі колишнього Опішнянського гончарного показового пункту Полтавського губернського земства, спорудженій 1916 року технологом-керамістом Юрком Лебіщаким за проектом славетного мистця Василя Кричевського, відкрито СТІНУ ГОНЧАРНОЇ СЛАВИ УКРАЇНИ (2011). Вона постає своєрідним орієнтиром і нагадуванням, камертоном, еталоном безперервного поступу національно-культурного відродження. Це стіна не плачу, а слави, гордості, національної величі. Місце спогадів про минулу славу й нинішніх мрій про прийдешнє! Місце гончарного, керамологічного й культурного паломництва українців! Стіна як місце для образів, вівтар національних героїв і гончарських подвижників. Нині на ній встановлено 20 бронзових меморіальних дощок гончарним школам, видатним діячам науки, культури й мистецтва, які зробили посутній внесок у розвиток опішнянського гончарства й керамології.

1894 року в містечку було відкрито першу в Наддніпрянській Україні Опішнянську зразкову гончарну навчальну майстерню. Відтоді гончарне шкільництво розвивається в осередку до сьогодні. **1997** року в структурі Національного музею гончарства, на базі колишньої Опішнянської середньої школи № 2, постав унікальний навчальний заклад – Колегіум мистецтв у Опішному, де школярі, окрім загальноосвітніх предметів, від першого класу системно опановують основи народного гончарства та керамології. Згодом він став Державною спеціалізованою художньою школою-інтернатом I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» й набув статусу окремої юридичної особи, підпорядкованої Міністерству культури України (2003–2021). З липня 2021 року – це Опішнянський державний художній ліцей імені Василя Кричевського. 2010 року в структурі навчального закладу створено Народний художньо-етнографічний музей «Відродження».

Стіна Гончарної Слави України.
Музей мистецької родини Кричевських
Національного музею-заповідника українського гончарства.
Опішне. 2011–2019

Уже з останньої чверті ХІХ століття Україна тримала першість у наукових студіях вітчизняного гончарства на території Російської імперії:

- **1879** року харківський агроном, професор Анастасій Зайкевич здійснив першу в Україні керамологічну польову експедицію, обстеживши осередки гончарного промислу Полтавщини.
- **1882** року саме в Полтавщині з'явилося перше в Центральній і Східній Європі образотворче видання, що представляло традиційні форми й орнаменти глиняних виробів, переважно з Опішного: йдеться, звичайно ж, про альбом того ж таки Анастасія Зайкевича «*Мотиви малоросійського орнаменту гончарних виробів*» [13].
- **1889** року побачило світ перше в Російській імперії монографічне дослідження одного гончарного осередку. Це були невеликі, але ґрунтовні польові студії відомого етнографа, керамолога й краєзнавця Віктора Василенка – «*Містечко Опішня Зіньківського повіту Полтавської губернії: Статистико-економічний нарис*» [5].
- **1894** року постала перша фундаментальна керамологічна монографія з дослідження традиційного гончарства, у тому числі й Опішного, – знаменита праця керамолога, етнографа, археолога й музеєзнавця Івана Зарецького «*Гончарний промисел у Полтавській губернії*» [7].
- **1913** року в Полтавщині надруковано перший в Україні ілюстрований фотокаталог традиційних глиняних виробів регіону, більшість яких були з Опішного [26].
- **1929** року дослідник опішненського й загалом полтавського гончарства Яків Риженко вперше в Україні захистив керамологічну дисертацію.
- **1986** року в Опішному засновано перший в Україні державний Музей гончарства.
- **1992** року в Опішному засновано перше в Україні наукове керамологічне видавництво «*Українське Народознавство*».
- **1993** року в Опішному започатковано видання першого національного культурологічного щорічника з проблематики вітчизняного гончарства – «*Українське Гончарство*».
- **1995** року в Опішному відкрито Науково-дослідницький центр українського гончарства.
- **2001** року в Опішному засновано перші в Україні національні наукові щорічники «*Бібліографія українського гончарства*» та «*Українська керамологія*», а також національний науковий «*Український керамологічний журнал*».

Наукові досягнення мешканців Полтавщини, й Опішного зокрема, стали вагомим підґрунтям заснування **2000** року в структурі Національного музею гончарства першого в Європі Інституту керамології як відділення Інституту народознавства НАН України. З ним пов'язаний інтенсивний розвиток новітньої для країни й усього пострадянського простору наукової дисципліни – керамології. За безпосередньої підтримки легендарного президента Національної академії наук України, Героя України, академіка Бориса Патона наукова інституція, спершу подвійного підпорядкування, 2003 року отримала статус окремої юридичної особи. За його підтримки також було завершено процес організаційного структурування української керамології; виділено керамологію в окрему наукову дисципліну; сформовано наукову школу української керамології; розроблено основоположні теоретичні питання (предмет і завдання української керамології, керамологічні джерела, основи збереження гончарної спадщини, методи керамологічних студій, українська керамологія й суміжні науки); сформовано науковий термінологічний апарат керамологічних студій.

Отже, нині Опішне постає не лише **СТОЛИЦЕЮ УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА** за ознакою світової слави місцевого художнього промислу, але й **НАЦІОНАЛЬНОЮ ГОНЧАРСЬКОЮ СКАРБНИЦЕЮ УКРАЇНИ, КЕРАМО-МУЗЕОПОЛІСОМ** за кількістю творів кераміки всіх історико-етнографічних регіонів України, що зберігаються в Національному музеї гончарства; а ще – своєрідною **КЕРАМОЛОГІЧНОЮ СТОЛИЦЕЮ УКРАЇНИ** за масштабами наукових студій з проблематики українського й світового гончарства та виданням керамологічної літератури. **2012** року опішненську кераміку включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Національний банк України увіковічнив кераміку Опішного на двох пам'ятних монетах: «*Гончар*» (номінал 5 гривень, нейзильбер, номінал 10 гривень, срібло, **2010**); «*Опішнянська кераміка*» в сувенірному пакованні (номінал 5 гривень, нейзильбер, **2025**).

Тим часом дехто вже почав пророчити втрату Опішним свого статусу Столиці Українського Гончарства й передавати його лаври місту Слов'янськ Донецької області, де на межі ХХ–ХХІ століть інтенсивно розвивалося масове виробництво майоліки, фаянсу й порцеляни численними приватними підприємствами: «*Історія диктує свої парадоксально-закономірні трактування донедавна*

1

2

Пам'ятні монети Національного банку України:

1. «Гончар», 10 грн, срібло, 2010.

2. «Опішнянська кераміка», 5 грн, нейзильбер, 2025

усталених процесів, – стверджувалося в слов'янському каталозі тамтешнього симпозиуму кераміки 2005 року. – Помирають старі відомі осередки, зникають з карти землі міста та навіть країни. Але ніколи раніше цей процес не відбувався настільки стрімко і динамічно. Місто Слов'янськ на Донеччині на сьогодні є справжньою столицею української кераміки. Цей факт незаперечний. Хоч як прикро історично-традиційним осередкам, але жовта майка лідера у сучасних умовах, по праву належить Слов'янську!» [27, с. 4].

Отже, маємо приклад марної спроби сформуванню хибне суспільне уявлення, немовби «історично-традиційний осередок» Опішне вже став «несправжньою» Столицею Українського Гончарства (кераміки). А «справжнім» проголошено центр творення кераміки, яка не мала жодних етнічних чи національних ознак української ідентичності. Кераміка Слов'янська 1990-х – 2010-х років не була продовженням місцевих народних гончарних традицій, значною мірою мала аматорський і кітчевий характер, що загалом дискредитувало традиційну культуру українців. Очевидно, що спроби поховати пріоритети Опішного й заспівати їй «за упокій!» у певному сенсі суголосі з намаганням московії денаціоналізувати Україну. Проте всі вони, у різних виявах, приречені на невдачу! Містечко й надалі впевнено триматиме першість в утвердженні високої гончарної культури на загальнонаціональному рівні!

Принагідно, нагадаю, що подібні спроби применшити вплив опішненської кераміки на формування національної художньої культури українців у минулому неодноразово робили московити. Наприклад, доки українська керамологія, унаслідок репресій окупаційної московитської влади, до початку 1950-х років агонізувала, у московії розквітло офіційне мистецтвознавство, яке безсоромно підносило неіснуючі досягнення московитів у народній кераміці до статусу явища світового мистецтва і всіляко принижувало незаперечні художні досягнення українських гончарів. Ідеологом московитських пріоритетів у тенденційних дослідженнях гончарства XVIII – початку XX століття впродовж 1945–1959 років був московський «крупний мистецтвознавець, теоретик і громадський діяч» Александр Салтиков. Як зазначала інша московська мистецтвознавиця Марія Некрасова, «...до появи у світ праць А. Б. Салтикова про російську кераміку вважалося, що керамічне

мистецтво в Росії розвивалося під різними європейськими впливами... Цей найцікавіший вид народної творчості був по суті знову відкритий А. Б. Салтиковим» [23, с. 9]. Фразу «знову відкритий» слід розуміти, як «знову сфальфікований»!

І в нинішній час, як і в середині минулого століття, смисл московитських відкриттів у гуманітарній сфері полягає в цілковитому запереченні будь-яких європейських впливів. Якщо ідеологи українського націоналізму проповідували гасло «Геть від Москви!», то прихильники московитського колоніального тоталітаризму торували рух «Подалі від Європи!». Ще 1894 року Іван Зарецький, порівнюючи гончарні вироби Московської й Полтавської губерній, писав: «...Тільки найгірші наші гончарні вироби можна порівняти з московськими. Принаймні, з тими, які довелося бачити на Сухарівці (знаменитий величезний Сухарівський ринок у центрі Москви. – О. П.): на них немає ніякого орнаменту, а також і глазури, не кажучи вже про форми, які надто некрасиві» [7, с. 3]. Фальшуючи ці історичні факти, прагнучи применшити міжнародне визнання опішненської кераміки, А. Б. Салтиков представляв українців як бездарних плагіаторів у художніх ремеслах. Він вигадав міф про світову славу скопинської кераміки, хоча скопинці майже цілком запозичили форми й стилістику своїх виробів в українських гончарів, переважно опішненських [див: 22]; доказував неможливість впливу українського гончарства на кераміку московії й поширеність в Україні гжельської кераміки, чого насправді ніколи не було. Він писав: «...У різних місцях України у 80-х роках XVIII століття вироблявся лише найпростіший гончарний посуд для місцевого ринку. У виняткових випадках його вивозили до південних місцевостей для обміну на зерно. Поряд із цим місцевим посудом на українських ярмарках продавався «глиняний Московський посуд», і «горшечний» посуд із Калуги», а на великих ярмарках «Саксонський фарфоровий» та «Московський кам'яний посуд». Знаменита Опішня на той час займалася не гончарним, а селітряним промислом» [23, с. 216; див. також: 22].

Тільки виокремлення досліджень гончарства, кераміки в окрему наукову дисципліну дозволило розгорнути в Україні фундаментальні керамологічні студії, які спростували всі ці та багато інших московитських політико-мистецтвознавчих міфів, які, проте, й досі, нерідко реінкарнують сучасні українські мистецтвознавці.

На початку XXI століття в Опішному побачили світ дослідження, які відновили українські пріоритети в народному гончарстві й переконливо доказали саме українські впливи на московитську, білоруську, молдовську кераміку. Особливо важливо, що сучасним науковцям вдалося відійти від нав'язаних московитським тоталітарним режимом концепцій історичного розвитку не лише українського гончарства, а й загалом українського народу впродовж кількох останніх тисячоліть, які утверджували домінування винятково московитської культури, применшували європейські інтеграційні досягнення українських ремісників.

Проте ще й донині малоросійська ментальність гоголівського штибу, нав'язувана українцям упродовж XVIII–XX століть, живе поміж частини мешканців Столиці Українського Гончарства. Вона виявляється насамперед у категоричному запереченні етнічної назви поселення «Опішне» та в агресивному спротиву відновленню історичної етноназви селища/містечка. За доби українських визвольних змагань 1917–1921 років його мешканцям вистачило мужності позбутися русифікованого топоніму, як колоніальної мітки московії, й запровадити в державних установах автентичну назву Опішне у варіанті місцевої пом'якшеної вимови «Опішне» (у ненаголошеній позиції прикінцевий звук «е» пом'якшується у вимові і позначається як «є»). Відомий український громадсько-політичний діяч і публіцист Іван Майстренко писав про це так: «В українському селянському народі воно завжди звалось ОПІШНЕ, а не, як тепер зрусифіковано, ОПОШНЯ. Та й у правописному словникові Г. Голоскевича воно зукраїнізоване тільки частково – ОПІШНЯ. Але сільські дядьки казали: «їду на ярмарок у Опішне», або «від Опішнього до Полтави сорок верств». Після вибуху революції 1917 року я й на рік старший від мене теж (учительський) семінарист Олексій Правдюк завели звичку писати листи на адресу – «містечко «Опішне». Цим заразилися опішнянські українізовані поштові урядовці, які виробили штемпель «ОПІШНЕ», що діяв, здається, і в часи українізації. Потім сталінщина завела «ОПОШНЯ» [10, с. 2-3]. Навіть гончарі-цегельники Опішного на початку 1920-х років клеймували свою продукцію етнічним топонімом «ОПІШНЕ».

2000 року з ініціативою відновлення автентичної назви селища до Опішнянської селищної ради звернувся Державний музей-заповідник українського гончарства. Тоді орган місцевого самоврядування 26 квітня підтримав пропозицію й на 19-й сесії двадцять третього скликання ухвалив рішення «Про уточнення назви селища». У документі йшлося про таке:

І. М. Шкурпела. Цегла вершкова.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1920-х.
Глина, формування, клеймування, теракота, 10,2x16,4x3,5 см
(частково надбита). Клеймо «Опішне І. М. Ш.».
Національний музей-заповідник українського гончарства, НД-5371

І. М. Шкурпела. Цегла вершкова (фрагмент).
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1920-х.
Глина, формування, клеймування, теракота, 10,2x18x3,5 см.
Клеймо «І. Шкурпела Опішне». Приватна збірка

Шкряба М. Д. Цегла вершкова.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1920-х.
Глина, формування, клеймування, теракота, 9,6x18,7x3,6 см.
Клеймо «М. Д. Шкряба Опішне». Національний музей-заповідник
українського гончарства, КН-28609/К-25531

«Розглянувши клопотання Державного музею-заповідника українського гончарства «Про уточнення назви селища», детально вивчивши й обговоривши подані обґрунтування доктора історичних наук Олеся Пошивайла й експертний висновок Інституту української мови Національної академії наук України щодо відновлення прикметникової форми топоніма «Опішне», що відбита в пам'ятках з XVII століття й донині збереглася в мові місцевого населення; прагнучи до відновлення самобутніх історичних і етнічних традицій з метою подальшого утвердження і розвитку селища як одного з наймогутніших центрів народної художньої культури України, селищна рада вирішила:

1. Погодитися з пропозицією Державного музею-заповідника українського гончарства про уточнення назви селища Опішня – на Опішне, що найбільш повно відповідає багатостолітнім історичним традиціям місцевого населення.
2. Просити Зіньківську районну раду підтримати клопотання депутатів Опішнянської селищної ради, а Полтавську обласну раду – прийняти рішення про уточнення назви селища Опішня на Опішне та назви Опішнянської селищної ради на Опішненську.

СЕЛИЩНИЙ ГОЛОВА (підпис, печатка) В. М. Риженко».

Проте орган місцевої влади вищого рівня, а саме прокомуністична Зіньківська районна рада – не підтримала клопотання Опішнянської селищної ради. Таку ж саму деструктивну позицію займає й владне місцеве малоросійство в нинішній територіальній громаді, яке ніяк не хоче розлучитися з окупаційною спадщиною минулого, яка безжалісно плюндрувала етнічні ознаки-маркери української ідентичності.

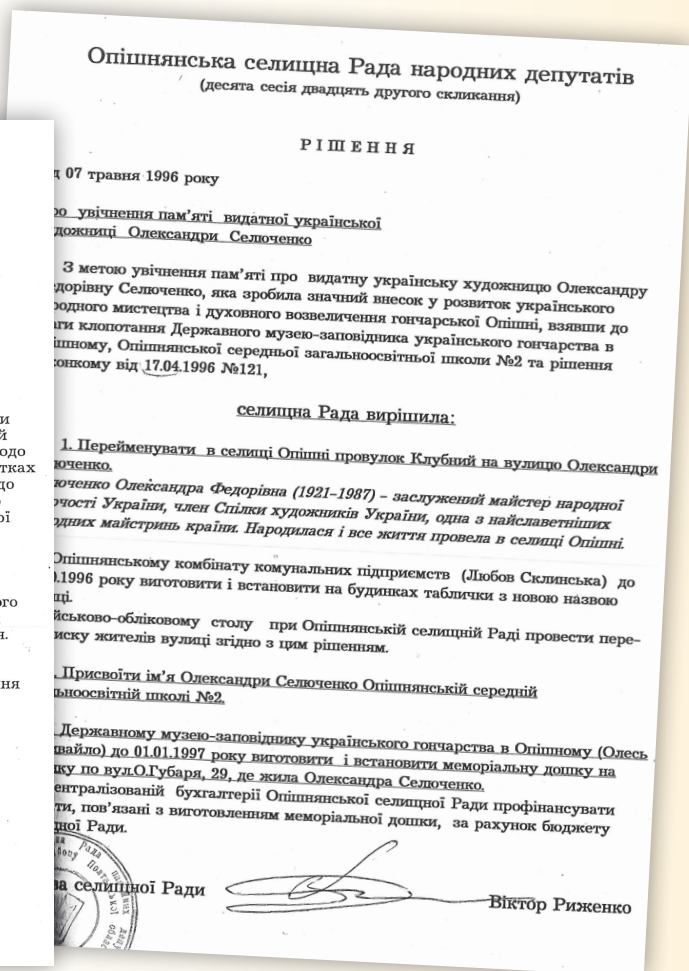
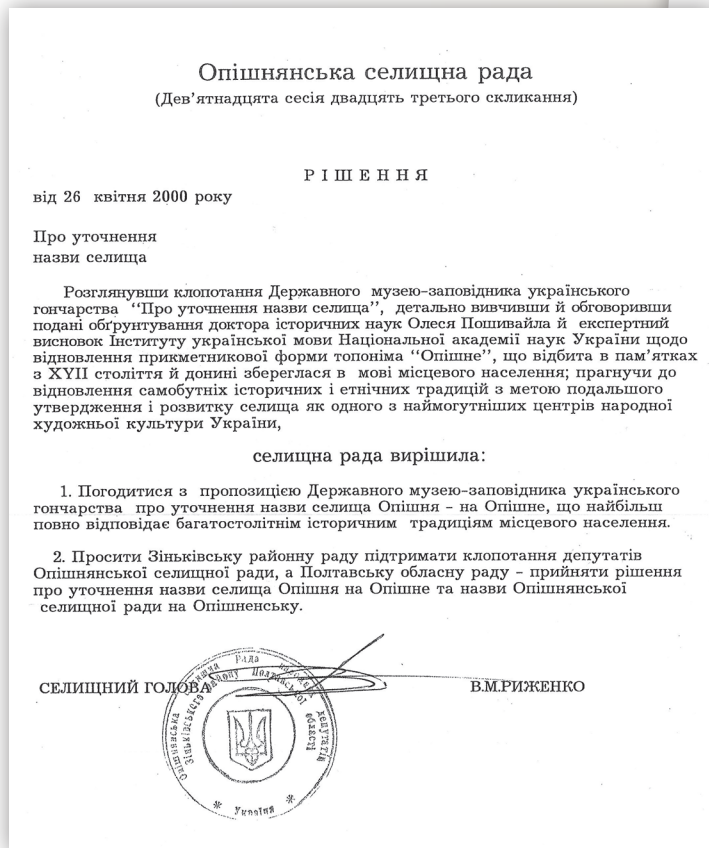
І це не єдиний вияв живучості сучасного місцевого малоросійства. Ще 7 травня 1996 року Опішнянська селищна рада «з метою увічнення пам'яті про видатну українську художницю Олександру Федорівну Селюченко, яка зробила значний внесок у розвиток українського народного мистецтва і духовного возвелічення гончарської Опішни», ухвалила рішення: «Перейменувати в селищі Опішні

провулок Клубний на вулицю Олександри Селюченко». Проте воно ніколи не було втілене в життя. Так само селищна рада наприкінці 1990-х років ухвалювала рішення про найменування центральної площі селища іменем «Гончарська площа» (на початку ХХ століття – Базарна площа), яке теж залишилося мертвонародженням.

Упродовж 1916–2024 років частина мешканців – провладних активістів – реакційно виступали проти перейменування декомунізованих вулиць іменами Василя Кричевського, гончарського подружжя Явдохи та Гаврила Пошивайлів, гончаря Василя Омеляненка. Для них також прикметні сезонні приступи невдоволення «суцільною музеєфікацією селища». Іноді їх дратує історичне найменування селища «Столицею Українського Гончарства», якому намагаються протиставити нововигаданий бренд «Сливової столиці України», з русифікованою назвою сорту сливи «опошенка» [див.: 25]. У центральному парку селища 2022 року навіть встановили кітчевий «пам'ятник бабусі зі сливами». Коли ж за кілька років до цієї «події» Національний музей гончарства звернувся до селищної ради з клопотанням про виділення закладу двох соток землі для встановлення монументального пам'ятника українському, у тому числі й опішненському, гончарству, на місці в парку, де більше пів століття бовванів пам'ятник «вождю світової пролетарської революції», отримав категоричну відмову.

Нарешті, ані державна, ані місцева влади так і не спромоглися врятувати найдавніше, найбільше і найзнаменитіше в Україні підприємство гончарного промислу – Опішнянський завод «Художній керамік», будівлі якого було остаточно знищено впродовж 2018–2020 років.

У цьому ж руслі підживлення промосковитських окупаційних наративів, очевидно, лежить і відновлення більшовицької термінології та форми організації праці місцевих гончарів, якій противилися опішненські майстри ще від середини 1920-х років. Саме гончарі належали до тих професійних груп в Україні, які в 1920-ті роки найменше підтримували більшовицьку ідею кооперування в промисловій артілі з метою ліквідації економічної свободи ремісників і найдовше саботували створення окупаційною владою гончарних артілей. 1929 року харківський столичний чиновник

Елементи сучасної айдентики Опішнянської територіальної громади [2]

М. А. Абрамович писав: «Кооперування кустарів, втягнення їх у виробничі артілі... – все це зв'язано з необхідністю корінного ламання засвоєваних звичок у роботі» [див.: 1, с. 113, 114]. Нинішні малоросійські активісти ментально прагнуть повернути опішненських гончарів до політико-економічних уявлень 1920-х – 1930-х років, коли в Україні найбільш інтенсивно знищувалося індивідуальне заняття гончарством. Йдеться про створення 2023 року комунального підприємства з виготовлення кераміки, хоча в назві немає й згадки про його гончарну специфіку. Знаходиться воно в селі Малі Будища, а засновники назвали його «Опішнянська артіль», тобто фактично відродили більшовицьку назву, яка давно вийшла з ужитку в Україні, й дуже тим потішаються, всіляко популяризуючи її в соціальних мережах. Працівники її останнім часом усе більше почали виготовляти кітчеву продукцію, яка не має нічого спільного з традиційною опішненською керамікою. І це стало концептуальним напрямком діяльності артілі, проголошеним на її офіційному веб-сайті: «Майстри артілі не обмежуються лише збереженням традиційного ремесла – вони натхненно шукають нові форми і втілюють у глині свої фантазії» [див.: 15]. Отже, столітні традиції місцевого гончарства поступово підмінюються аматорськими «фантазіями» частини майстрів, які не є носіями опішненських гончарних традицій.

До цього їх напевно заохочує й створена в Києві офіційна айдентика селища, в якій фігурують кардинально спотворені форми класичних глиняних виробів опішненської кераміки й фактично карикатуризується національне надбання українців [див.: 2]. Натомість брендуються лише ламані лінії абстрактних уніфікованих посудних форм, що руйнують традиційні уявлення про канони славетного гончарного осередку. Айдентика нагадує масову китайщину, позбавлену будь-якої національної етнічної ідентифікації. Тобто те, про що мріють московити, а саме – про абсолютну денационалізацію України, поступово втілюють «свої» ж малоросіяни!

У зв'язку з цим нагадаю правдиві, пророчі й надзвичайно актуальні за нинішньої боротьби українців за власну державність слова українського письменника, культуролога-енциклопедиста й публіциста Євгена Маланюка з його книги 1959 року «Малоросійство» (Нью-Йорк: Видання «Вісника» ООЧСУ, 1959. 31 с.): «...Проблема українського малоросійства є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо зв'язаних з нашою основною проблемою – **проблемою Державності**. ...Це є та проблема, що **першою встане перед державними мужами вже Державної України**. І це довго, в часі тривання й стабілізації державності, та проблема **стоятиме першопляновим завданням, а для самої державності – грізним мemento... Малоросійство... то – неміч, хвороба, каліцтво внутрішньонаціональне. Це – національне поразенство... Малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція це перед боєм... Це – систематичне висміювання, анекдотизування й глузування зі звичаїв, обичаїв, обрядів, національної етики, мови, літератури, з ознак національного стилю...**» [див.: 11].

Ось чому байдужість до викорінення малоросійства, ігнорування його публічного виявлення постає одним із чинників ослаблення Української Держави. Нейтралітет у ставленні до цієї руйнівної спадщини колоніального минулого України нині працює на московитського агресора. Традиційна художня культура українців теж стала актуальним полем сучасної борні за майбутнє українства.

Та проте, незважаючи на всі місцеві й загальнодержавні суспільні й економічні негаразди в Україні, опішненська кераміка продовжує розвиватися, водночас зберігаючи місцеві традиції й гончарські канони, які формують самобутню українську культуру й національну ідентичність. Саме з крицевою вірою в незворотність і часову безмежність цього націотворчого поступу повторюю моє перше публічне екзистенційне усвідомлення виняткової історичної ролі Опішного у формуванні етнічної самобутності нашої Держави, проголошене 1994 року в передньому слові до книги славетного українського вченого-народознавця, доктора філологічних наук, професора Володимира Качкана «Жива глина: Мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного» [21, с. 7-9]:

**«Минула Історія, колишня Слава й те невидиме крізь товщу часу
випромінювання духовної сили,
накопиченої довкруг сотнями й тисячами поколінь
ГОНЧАРСЬКОГО НАРОДУ
стануть підмурками Новітньої Будови Духовного Центру.
Концентрат цієї Життєстверджуючої Стихії – ГЛИНА.
ГЛИНА – планетарна машина часу для Мудрого Майбуття!
ГЛИНА – генетична субстанція МОГО НАРОДУ, пронесена в Сьогодні крізь Віки.
ГЛИНА – Альфа і Омега, Початок і Кінець
МОЄЇ БАТЬКІВЩИНИ.
Вічність у коловороті Смерті й Життя!
Доторкатися до цієї Плоті й Крові Поколінь Українців
мусять лише одухотворені й чисті Руки, адже кожний Витвір Гончаря –
то Образотворчий Генофонд Нашої Минувшини.
Непогасний вогонь вселенської творчості і в найстрашніші лихоліття минулих епох
незгасно пломенів у одному з наймогутніших
Центрів Всеукраїнської Культурної Самобутності – ОПІШНОМУ!
На буревійних шляхах історії містечко не раз дощенту спалювали чужинці,
але воно, немовби Фенікс із попелу, знову й знову воскресало
щоразу постаючи ще потужнішим Осердям Народної Духовності.
Занепали скіфські, праслов'янські городища, завмерло середньовічне козацьке
містечко, проте не зник на приворсклянських пагорбах
Божий Дар Плекання Краси.
У найстрашніші й найзастійніші часи вогнецвітне мистецтво Опішненських Гончарів
утверджувало Непоборність Народного Духу!
Нерукотворний Духовний Храм протистояв імперським намаганням
зруйнувати Генотип Національної Свідомості.
Інтенсивність нівелювання Основ Етнобуття – прямо пропорційна стану розвитку
ГОНЧАРСТВА: чим більше воно занепадає, тим помітніше деградує суспільство, тим
глобальніші катастрофи загрожують планеті.
ГОНЧАРСТВО – індикатор Духовного Здоров'я Нації!
Кожний Гончар – Творець, і чим більше таких Особистостей,
тим щільнішу Світлоносну Ауру Суспільства вони вибудовують,
тим потужніше остання протистоїть деструктивним космічним силам, Антидуху.
ГОНЧАРСТВО – наймогутніша, хоча і найвтаємниченіша
Твердиня Самозбереження Нації, джерело її Поступу...
Та обставина, що ОПІШНЕ й сьогодні залишається одним із найбільших осередків
ГОНЧАРСТВА в Україні, виявляє його месіянську роль
для Українського Суспільства,
з якого донедавна можновладці всілякими способами виганяли
Пророків за найменші спроби Возвеличення Людського Духу.
Месії втілювалися в Гончарів і протистояли злу
Життєстверджуючими Дивотворіннями.
Цей «глиняний» шлях, визначений для Гончарського Центру
Вищими ієрархами Земної Цивілізації, – один із визначальних чинників
Духовного Відродження Цілої України.**

**Усвідомлення сакрального покликання ОПІШНОГО
і дбайливе плекання головного дійства в цьому священному куточку України
– ГОНЧАРСТВА –
мусять стати нарижним каменем
Державної Політики Української Держави!
Хай кожен Українець і Українка
спрагло припадуть до цього
Предковичного Джерела Духовності Нації,
звідки незліченними струмочками розтікається в широкий світ,
у батьківські й чужинецькі краї
потужна Енергетика Космічної Гармонії!
Хай кожна Світла Душа, котра носить Пречисте ім'я Мого Народу,
відчує на собі Благодать спілкування з предивним світом Нетлінної Краси!
У поруйнованому й сплюндрованому Українському Світі
утаємничений Духовний потенціал ОПІШНОГО
постає Великоднім Камертоном,
за яким найтонші почування й діяння УКРАЇНЦІВ
налаштовуються на ГАРМОНІЙНИЙ ЛАД!
З дня на день, через літа у віки творить ОПІШНЕ
ГОНЧАРСЬКИЙ ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО БУТТЯ!
Таїна його Величі – за сімома замками Історії.
Джерела його Сили – лише для посвячених у Апостоли Народного Духу.
ОПІШНЕ творитиме Україну й хвилюватиме НАС доти,
доки залишатиметься нерозгаданою ТАЇНА ЙОГО НАСНАГИ,
допоки на сторожі ЙОГО ДЖЕРЕЛ поставатимуть
СВІТЛОНОСНІ ГОНЧАРІ – ЧАРІВНИКИ-ЦАРІ
неосяжних вершин Людського Животворящого Вогню,
провідники Космічного Ладу.
Їхніми заповітними руками
ОПІШНЕ промовляє до НАС Великомудрістю Предків!
Вслухаймося РАЗОМ!
Хто має вуха – хай прислухається!
Хто має очі – хай прочитає!
Хто зберіг Пречисту Душу – хай самовіддано доторкнеться
до ЖИВОЇ ГЛИНИ!»**

1. Абрамович М. А. Шляхи оздоровлення ганчарного виробництва / М. А. Абрамович // Ганчарне виробництво, його шкідливості та шляхи оздоровлення. – Полтава : Полтавська окрінспектура охорони здоров'я, 1929. – С. 107-116.
2. Айдентика // Опішнянська ТГ. Полтавська область, Полтавський район. – Режим доступу : <https://opishnya-gromada.gov.ua/ajdentika-10-50-01-15-04-2021/>
3. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – З нагоди тисячоліття прийняття християнства в Україні-Русі. – [Б. м.] : Об'єднання Біблійних Товариств, 1990. – 1256 с.
4. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / пер. Філарет (Патріарх). – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
5. Василенко В.И. Местечко Опішня Зеньковського уезда Полтавской губернии: Статико-экономический очерк / В. И. Василенко. – Полтава : Типография Губернского правления, 1889. – 40 с.
6. Качкан Володимир. Жива глина: Мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного / Володимир Качкан. – Опішне : Українське народознавство, 1994. – 232 с.
7. Зарецкий И. А. Гончарный промысел в Полтавской губернии / И. А. Зарецкий. – Полтава : Типо-литография Л. Фришберга, 1894. – 3 нен., II, 126, XXIII, VI, II с.
8. Клименко Олена. Народна кераміка Опішні (до проблеми традицій та інновацій в народних художніх промислах) : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства / О. О. Клименко. – К. : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського АН України,

1995. – 340 арк. [Рукопис] // Національний музей-заповідник українського гончарства, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 36/2. – 342 арк.
9. Лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка: гончар Василь Омеляненко / авторка-упорядниця Людмила Метка; художник Юрко Пошивайло; фотограф Тарас Пошивайло. – Опішне : Українське Народознавство, 2024. – 624 с. (Видавничий проєкт «Шедеври українського гончарства» ; академічна керамологічна серія «Гончарна спадщина України XVII–XX століть», книга 2).
 10. Майстренко І. В. Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні / І. В. Майстренко. – Едмонтон : Канадський Інститут Українських Студій, Альбертський Університет, 1985. – XI, 416 с.
 11. «Малоросійство». Книжка Євгена Маланюка 1959 року. – Режим доступу : <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/malorosiistvo- kniga-ievgena-malaniuka-1959-roku/>
 12. Міщанин Віктор. Храми землі нашої: Церква Різдва Пресвятої Богородиці у Малих Будищечках / Віктор Міщанин. – Полтава : «Рік», 2006. – 248 с.
 13. Мотивы малороссийского орнамента гончарных изделий. – Полтава : издание Полтавского Губернского Земства, 1882 (1883 – перевидання). – 2 с., XXI табл.
 14. О мерах содействия гончарному промыслу в Опішне 53-му Черговому Полтавському Губернському Земському Зібранню Губернського Управління доклади. 1917 року. – Полтава, 1918. – Вип. II. – С. 20-21.
 15. Опішнянська артіль. – Режим доступу : <https://www.opishnya.art/>
 16. Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / Автор-упорядник Олесь Пошивайло, художник Юрко Пошивайло, фотограф Тарас Пошивайло. – Опішне: Українське Народознавство, 2010. – 640 с. (Видавничий проєкт «Шедеври українського гончарства»; академічна керамологічна серія «Гончарна спадщина України XVII – XX століть», книга 1).
 17. О постройке земского дома. Доклад № 142-й Губернской Земской Управы Полтавскому Губернскому Земскому Собранию XI очередного созыва. – Полтава : издание Полтавского губернского земства, 1904. – С. 10.
 18. Отчет о естественно-историческом музее Полтавского губернского земства за 1906 год. – Полтава : типо-литогр. Торгового Дома И. Фришберга и С. Зорохович, 1907. – 19 с.
 19. Пошивайло Олесь. Вершинне явище українського гончарства / Олесь Пошивайло // Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / автор-упорядник Олесь Пошивайло, художник Юрко Пошивайло, фотограф Тарас Пошивайло. – Опішне : Українське Народознавство, 2010. – С. 50-261.
 20. [Пошивайло Олесь]. Матеріали розширеного засідання науково-методичної ради Музею гончарства в Опішні 18 червня 1988 р. / [Олесь Пошивайло] // Українське Гончарство : Національний культурологічний щорічник. Науковий збірник за минулі літа. – Опішне : Українське Народознавство, 1993. – Кн. 1. – С. 451-488.
 21. Пошивайло Олесь. Сад посвячених душ / Олесь Пошивайло // Качкан Володимир. Жива глина: Мандрівка в минуле та сьогоднішнє Опішного / Володимир Качкан. – Опішне : Українське Народознавство, 1994. – С. 5-9.
 22. Пошивайло Олесь. Скопин: ідеологічний міф советського мистецтвознавства й реальні досягнення давнього гончарного центру Росії (керамологічні студії після I Міжнародного фестивалю гончарів) / Олесь Пошивайло // Український керамологічний журнал. – 2004. – № 2-3. – С. 73-104.
 23. Салтыков А. Б. Избранные труды / А. Б. Салтыков. – М. : Советский художник, 1962. – 728 с.
 24. Святе письмо Старого та Нового Завіту / повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. – [Б. м.] : Українське Біблійне Товариство, [2011]. – 352 с.
 25. Сливовий рай: на Полтавщині відроджують сливи-опошенки, про які писав ще Котляревський. – Режим доступу : // <https://kp.ua/ua/life/a696499-slivovij-raj-na-poltavshchini-vidrozdzhujut-slivi-opishenki-pro-jaki-pisav-shche-kotljarevskij>
 26. Украинское народное творчество. Серия VI. Гончарные изделия. Выпуск 1-ый. Типы украинской гончарной посуды. – Полтава : издание Кустарного склада Полтавского губернского земства, 1913. – 28 с.
 27. Україна соборна. Всеукраїнський симпозіум художньої кераміки: каталог / Слов'янськ–2005. – К. : ВХ(студіо), 2005. – 48 с.

**© Олесь Пошивайло,
генеральний директор
Національного музею-заповідника українського гончарства,
голова Правління ГО «Конгрес українських керамологів»,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор історичних наук, професор, 2026**

ВСТУП

Опішне в Полтавщині небезпідставно вважається ніби символом українського гончарства й навіть усього нашого народного мистецтва. Іван Зарецький 1894 року писав: «Первое место из перечисленных пунктов принадлежит во всех отношениях местечку Опошне с Мисскими-Млинами; это современный Коринф и Афины малорусской керамики, метрополия гончарного производства для всей губернии, или по меткому выражению самих гончаров, – «столица» гончарства. Опошне гончары всей губернии завидуют и стараются подражать всему опошнянскому в гончарстве» (тут і в інших цитатах збережено мову оригіналу. – О. К.) [460, с. 4, 5]. Цю думку через десять років розвинув Михайло Русов: «...Опошня не просто звичайне село. І правда, се, як кажуть самі селяне, – «столиця гончарська», центр гончарської продукції цілої Лівобережної України, Атени української кераміки. <...> Між усіма пунктами Зіньківського повіта, який взагалі грає велику роль з боку усякого сільського ремісництва, Опошня займає перше місце, як по числу мешканців-майстрів, так і по найкращому виробу продуктів гончарського майстерства» [733, с. 41-59]. Нині Опішне називають «історично сформованою Гончарною Меккою України», «одним із наймогутніших в Україні центрів культурної самобутності...» [711, с. 20]. Однак не одразу Опішне стало найбільш визначним осередком вітчизняного гончарства: цьому передувало доволі складний шлях еволюції промислу від скромного місця в межах Лівобережжя щодо кількості майстрів та асортименту виробів наприкінці XVII – на початку XVIII століття, через пишний розквіт у другій половині XIX – середині XX століття, до сучасного унікального стану, адже нині Опішне залишається єдиним центром (заодно з Косовом у Прикарпатті), де працює доволі багато майстрів і зберігаються давні місцеві традиції.

Сучасна зрусифікована офіційна назва селища – «Опішня» – з'явилася в XIX столітті.

Давня ж назва містечка – «Опішне», яка й донині збереглася в розмовній мові населення, поступово відроджується. З цього приводу Віктор Василенко ще 1889 року писав: «Туземні простолюдини в містечку й околицях, як відомо безпосередньо, вимовляють «Опішне»... Ця вимова з акцентом не залишає сумніву, що офіційне написання невірне, бо слово походить від дієслова «опешить». В літописах писали «Опушное», але якщо вже писати на великоросійський лад, то правильніше за все «Опешное», проте ніяк не «Опошня» [396, с. 1]. Від давнини дійшли до нас також полонізовані назви «Опушлінське» та «Опочинське» [477, с. 325; 679, с. 73]. Давню назву містечку свого часу намагався повернути доктор мистецтвознавства Юрій Лашук [9, арк. 163], а нині це питання постійно порушує доктор історичних наук Олесь Пошивайло [698; 699; 710, с. 266-294]. Я також переконана, що містечку необхідно на офіційному рівні повернути його одвічну етнічну назву, і тому в роботі використовую саме її, хоча сучасний адміністративно-територіальний поділ усе ще зберігає назву «Опішня», а деякі мовознавці вважають, що слово «Опішня» не суперечить українському правопису [826, с. 682-688]. Мешканці селища старшого покоління майже завжди говорять: «Опішне», «Опішне», «Опішного», «Опішнього», що зайвий раз доводить необхідність повернення нашому провідному гончарному осередку його історичної назви.

Пропонована монографія є керамолого-мистецтвознавчим дослідженням. Її головна думка – показати особливості стилю гончарного мистецтва Опішного, тобто продемонструвати, чим саме відрізняється цей осередок, з позицій аналізу художніх особливостей, від інших осередків України, у постійній взаємодії з якими розвивався місцевий промисел.

Річ у тім, що в жодному осередку народного мистецтва України впродовж останніх 100-150 років не з'явилося такої значної кількості новацій, як це сталося в Опішному, яке, займаючи

провідну позицію серед центрів українського гончарства, весь час привертало увагу діячів культури. Починаючи з другої половини XIX століття, його майстрів запрошували до участі у виставках. Активну роботу проводили представники Полтавського губернського земства, а також художники, науковці, діячі культури. Усе це сприяло проникненню різних новацій, які або відкидалися, не сприймаючись більшістю майстрів, або органічно входили до традиції місцевої школи, збагачуючи її. У радянський період цей процес продовжився, триває він і на сучасному етапі.

Тому в опішненському гончарстві з кінця XIX – початку XX століття прослідковуються ніби два напрямки – «традиційний», у якому відчуваються давні витоки, й «інноваційний», доповнений низкою нових елементів, що виникли внаслідок діяльності в Опішному представників Полтавського губернського земства, а потім був підхоплений артілью «Художній керамік» і частково – артілью «Червоний гончар». Такий розподіл (і назви) доволі умовний: обидва напрямки переплітаються й нерідко співіснують навіть у творчості одного майстра. Відмінність їх полягає в тому, що традиційний напрямок майже не підпадає під зовнішні впливи, зберігаючи давні елементи без особливих змін. Новації тут також наявні. Проте вони органічно вплітаються в традицію, не видозмінюючи її. Інноваційний напрямок, через своє пізнє виникнення (до того ж штучне), нестійкий, схильний до видозмін і постійно доповнюється новаціями.

Деякі науковці, зокрема Борис Бутник-Сіверський [390, с. 81] та Юрій Лащук [9, арк. 357], звернули увагу на неоднорідність гончарства Опішного. Так, Борис Бутник-Сіверський, стверджуючи про різностильність виробів учнів Опішнянської керамічної кустарно-промислової школи, зазначав: «...один майстер звертався до найдавніших форм опішнянської керамічної продукції, інший – до більш нових; один використовував суто народні мотиви, інший бачив приклади у продукції передреволюційних років, а інший вносив у свою роботу щось зовсім стороннє для опішнянської традиції, але навіть і це стороннє він намагається укласти в традиційну керамічну форму, створюючи таким чином речі іноді двопланові, іноді еkleктичні. Все це призводило до виключної різноманітності продукції Опішнянської профтехшколи, що не

завжди було свідченням загального буйного розквіту опішнянської кераміки. Справедливіше вбачати в ній прояв тієї боротьби напрямків (хоч і в не так яскраво виявленій формі), яку ми спостерігали в Межигірському технікумі протягом 1920–1927 рр.» [390, с. 81]. Цю «боротьбу напрямків» у Межигір'ї дослідник визначав з позицій тогочасних заідеологізованих уявлень про творчість бойчукістів-викладачів Межигірського художньо-керамічного технікуму [390, с. 70-79] (упродовж 1920–1922 – Межигірської художньо-керамічної профшколи) [660, с. 737]. Борис Бутник-Сіверський зробив висновок щодо двох шляхів розвитку опішнянської кераміки на прикладі продукції гончарної школи, стверджуючи, що її учні «...як і гончарі, йшли **двома шляхами** (тут і далі в монографії, у цитатах, виділення моє. – О. К.): одні намагалися опертися в своїй роботі на модерністичну спадщину передреволюційної опішнянської кераміки, інші – на традиції живого народного мистецтва» [390, с. 85]. Далі дослідник зазначив: «...в Опішні кінець 20-х років знаменувався не тільки боротьбою різних напрямків у народній кераміці, а й перемогою того з них, котрий був тісно зв'язаним з народною традицією і йшов від неї» [390, с. 87].

Чи не вперше в українському мистецтвознавстві спробу щодо «систематизації стилів опішнянської кераміки» [9, арк. 357] здійснив Юрій Лащук, головну увагу звертаючи на техніки оздоблення кераміки й орнаментальні мотиви [9, арк. 357].

Два напрямки, пов'язані з розвитком традиції, можна прослідкувати, по суті, майже в кожному значному гончарному осередку. Завжди є гончарі-новатори, які акумулюють новації, і є майстри, що розвивають давню традицію. Майже завжди відбувається закономірна взаємодія традицій та новацій. В Опішному ця взаємодія відбувалася набагато активніше. І саме це й обумовлює його неповторність. Виділення двох напрямків дає змогу осмислити своєрідність стилю Опішного, порівняти з іншими осередками. Взаємодія традицій і новацій притаманна народному мистецтву загалом. Прослідковуємо її в кожному осередку. Проте в переважній більшості гончарних осередків (як і в інших видах народного мистецтва) новації мають інший характер, поповнюючи творчість народних майстрів поступово, без різких змін.

Традиції збереглися у виробках, що виникли в давнину: в кухонному (теракотовому й полив'яному) посуді, окремих різновидах столових посудин (насамперед це миски), іграшки. Вони наявні в матеріалах, технології виробництва, асортименті виробів, формах, декорі, а в малій пластиці – у сюжетах та манері ліплення. Новації прищеплювалися насамперед у виробках із підполив'яним малюванням, що з'явилися в українському гончарстві в більш пізній час. Важливо, що на прикладі видозмін орнаментальних мотивів декору, запроваджених Полтавським губернським земством, можна розглядати процес зародження й розвитку традиції в народному мистецтві.

Представники земства працювали й в інших осередках народного мистецтва Полтавщини. Проте ніде не було такого могутнього й цілісного імпульсу, що був засвоєний значною кількістю майстрів і розвинувся в самостійний напрямок, як в Опішному. Це зумовлено, насамперед, своєрідністю історичних умов, у яких розвивався опішненський промисел. Зовнішні впливи в інших центрах були фрагментарними; дещо сприймав колектив, а дещо не засвоював. У Опішному ж інноваційна лінія була надзвичайно міцною. Вона торкнулася стилю загалом і при цьому не витіснила давні елементи, а виявилася у виробках з підполив'яним малюванням і частково – у малій пластиці, існуючи паралельно зі сформованими раніше принципами формотворення й декорування. Як прослідковується далі, в окремі періоди відбувався своєрідний синтез нового зі старим. Причому домінування останнього давало позитивні наслідки.

Саме тому аналізувати роботи опішненських гончарів доцільно через характеристику взаємодії традиційних та нових елементів, що надає можливість з'ясувати художні особливості народної кераміки Опішного, зрозуміти відмінність її стилістичних рис від інших гончарних осередків України. Головна мета цієї роботи – показати своєрідність формування художніх особливостей опішненської народної кераміки на тлі розвитку вітчизняного гончарства.

Гончарство Опішного розглянуто в монографії разом із гончарством інших навколишніх сіл – Вільховим, Малими Будищами, Миськими Млинами, Попівкою, адже це єдиний гончарний конгломерат як щодо стилістики виробів, так і щодо стосунків майстрів між собою

(міграція мешканців, шлюби, спільна робота на гончарних підприємствах, відвідання навчальних закладів тощо) та географічних параметрів (найчастіше важко помітити межі між містечком і тим чи іншим селом).

Література, присвячена гончарству Опішного, багаточисельна. Щодо якості з наукового погляду, вона неоднорідна й лише незначна частина робіт заслуговує на увагу, тому доцільно зупинитися лише на найголовніших із них. Про Опішне писали статистики, історики, етнологи, мистецтвознавці, журналісти, культурологи, філософи, археологи, художники-керамісти, гончарі тощо. У публікаціях частково висвітлено окремі періоди розвитку гончарного виробництва, діяльність окремих майстрів, порушено питання про еволюцію орнаментики, витоки стилю й причини появи барокових мотивів у декорі, діяльність земських майстерень тощо. Проте досі (окрім невеликої роботи Євгенії Дмитрієвої) [447] відсутня цілісна монографія про цей провідний осередок. Таким чином, робота про народну кераміку Опішного уявляється надзвичайно актуальною як для науки (українській керамології й мистецтвознавству на сучасному етапі вкрай необхідні дослідження, присвячені окремим осередкам народного мистецтва), так і для художньої практики.

Найдавніші відомості про гончарство Опішного з констатацією наявності в містечку гончарного цеху містяться в топографічному описі Чернігівського намісництва, здійсненому Опанасом Шафонським наприкінці XVIII століття й опублікованому 1851 року [843].

У працях з історії Полтавщини першої половини XIX століття відзначено заняття населення різними промислами й ремеслами (серед них – і гончарством). Згадано й Опішне. Найбільш показовою в цьому плані є монографія Миколи Арандаренка, де підкреслено важливе становище Опішного в гончарному виробництві губернії, зафіксовано кількість майстрів, зазначено про виготовлення теракотового й полив'яного посуду [373].

У другій половині XIX – на початку XX століття, коли Полтавське губернське земство організувало комплексне обстеження кустарних промислів губернії, на Опішне як провідний

осередок гончарства було звернено особливу увагу, про що свідчать праці етнографів, істориків, статистиків, економістів, археологів. Важливе значення мають публікації Віктора Василенка, який займався дослідженням гончарства Полтавщини заодно з іншими промислами [394; 395; 396; 397; 398]. Зокрема, у його ґрунтовному статистико-економічному нарисі про Опішне вперше подано характеристику матеріалів, технології гончарного виробництва, асортименту виробів, побуту, обрядів, економічного становища гончарів [396].

Особливості робіт опішненських гончарів зламу 1870-х – 1880-х років демонструє альбом Анастасія Зайкевича, в якому репрезентовано варіанти декору мисок та форми неполив'яного посуду Полтавщини. Переважають речі з Опішного та його околиць [640]. Віктор Василенко згадав про намір Анастасія Зайкевича опублікувати окреме дослідження про полтавську кераміку [396, с. 18], проте цей задум не було здійснено.

Надзвичайно цінною є фундаментальна монографія Івана Зарецького, присвячена гончарному промислу Полтавської губернії з детальним описом матеріалів, технології, знарядь виробництва, фіксацією орнаментальних мотивів, термінології, порівняльною характеристикою окремих осередків. Автор сперся переважно на матеріали Опішного й навколишніх сіл [460].

На початку ХХ століття з'явилася перша публікація, присвячена безпосередньо опішненському гончарству, – стаття Михайла Русова, в якій головну увагу звернено на технологію, а також на наявні відомості про майстрів (зокрема, про Федора Чирвенка) та їхні вироби [733]. Олена Пчілка в часопису *«Рідний край»*, у статті *«Ліпні вироби полтавських гончарів»*, охарактеризувала малу пластику Опішного історико-етнографічної тематики [720].

1913 року, як один із заходів щодо підтримки гончарного промислу, Полтавське земство видало альбом зі світлинами виробів, де переважали опішненські, який дає уявлення не лише про посуд, фігурні посудини, іграшку, а й про назви низки мотивів декору. Причому останні проілюстровано винятково на прикладі Зіньківського повіту, до складу якого входило Опішне [799].

Літературу кінця ХІХ – початку ХХ століття про опішненську кераміку доповнюють звіти Полтавської губернської земської управи, матеріали земських зібрань, виставок, статистичні

відомості про кустарні промисли, які дають змогу з'ясувати кількість майстрів у різні роки і, головне, дають уявлення про діяльність Полтавського губернського земства в Опішному, що надзвичайно важливо для цієї роботи.

Упродовж 1920-х років продовжувалося вивчення опішненського гончарства з позицій етнографії. Яків Риженко у своїх ґрунтовних публікаціях розвинув лінію детальної характеристики технології виробництва, розпочату Іваном Зарецьким та Михайлом Русовим, а також порушив питання про асортимент виробів та характер їхніх форм, розробив систематизацію посуду Полтавщини [722; 724; 736].

Статті в пресі 1920-х років, присвячені кустарним промислам, також містять відомості про Опішне. Серед них виокремлюється невеликий нарис про опішненських гончарів Григорія Гавриленка [415].

У всіх працях про опішненське гончарство до середини ХХ століття аналіз художніх особливостей виробів був відсутній або ж відігравав другорядну роль. Лише в повоєнний час спостерігалось посилення мистецтвознавчих розробок. 1952 року опубліковано невелику за обсягом (і поки що єдину) монографію про кераміку Опішного художниці Євгенії Дмитрієвої, яка, не дивлячись на низку недоліків і помилок, обумовлених ідеологічними настановами часу, подає відомості з історії промислу, характеризує творчість майстрів, аналізує окремі роботи [447]. Упродовж 1960-х – 1970-х років помітний внесок в осмислення історії опішненського гончарства та його стилістики здійснив доктор мистецтвознавства Юрій Лашук, який у більшості своїх праць з історії українського гончарства розглядав Опішне [9; 592; 593; 594; 597; 599], присвятивши його орнаментиці окрему публікацію [595] й проаналізувавши творчість деяких майстрів [589; 598].

Необхідно також згадати статті Леоніда Смержа [757] й Романа Корогодського [565] в часопису *«Народна творчість та етнографія»*, в яких порушено питання про майбутнє Опішного й проаналізовано незадовільний тогочасний стан гончарного виробництва, а також Нонни Кисельової в журналі *«Образотворче мистецтво»*, де визначено головні етапи розвитку опішненського промислу [494].

Серед значної кількості газетних публікацій, присвячених Опішному, вирізняється стаття в газеті *«Советская культура»* *«Кто же горшки*

обжигает?», підписана групою опішненських гончарів та Олесем Пошивайлом, у якій порушено проблеми сучасного Опішного, привернуто до нього увагу фахівців та широких кіл громадськості [694]. 1986 року «*Советская культура*» надрукувала низку відгуків на цю статтю (див. номери газет за 30 січня, 22 квітня, 22 липня та 20 листопада).

1989 року опубліковано ґрунтовну, хоч і невелику за обсягом, роботу Олеся Пошивайла, присвячену діяльності Полтавського губернського земства в Опішному, яка відкрила новий етап у вивченні опішненського гончарства [701]. Матеріали Опішного активно використав Олесь Пошивайло і в журнальних статтях та монографіях, присвячених гончарству Лівобережної України [696; 708; 697; 700].

Важливим внеском щодо дослідження гончарства став монументальний альбом «*Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі)*», виданий 2010 року з нагоди 150-річчя від дня народження видатного вченого Івана Зарецького (1857–1936), завдяки якому було сформовано колекцію опішненських мисок, зібраних ним на замовлення Руського музею імператора Олександра III в Санкт-Петербурзі (нині – Російський етнографічний музей) [667].

Низка моїх публікацій кінця 1980-х – 1990-х років [495; 502; 521; 523; 524; 534; 535; 537] представляє головні положення захищеної 1995 року кандидатської дисертації «*Народна кераміка Опішні (до проблеми традицій та інновацій в народних художніх промислах)*» [6]. Ці положення впродовж останніх десятиліть було розвинено й доповнено [505; 515; 520; 522; 524; 532; 541; 547; 550; 552; 555]. Значну увагу на опішненську народну кераміку звернено і в п'ятитомній «*Історії декоративного мистецтва України*», де розділи, присвячені українському гончарству, підготували Олена Клименко, Людмила Сержант і Галина Істоміна [513; 514].

На початку XXI століття дослідники вивчали Опішне, звертаючи увагу на проблеми підготовки кадрів (Олена Щербань [856; 862-869], Людмила Овчаренко [660; 662; 663]), гончарство навколишніх сіл, які належать до опішненського

гончарного району (Віктор Міщанин [629; 634]), характеристики творчості окремих майстрів (Людмила Метка [616; 618; 620; 621; 880-883], Віктор Міщанин [626; 628; 633; 635], Віталій Ханко [810; 811; 815; 819], Олена Клименко [496-501; 503; 504; 506-509; 519; 529; 530; 536; 538; 542; 543]). Проте, незважаючи на надзвичайно розгалужену бібліографію¹, важко скласти вичерпне уявлення про опішненську народну кераміку як про цілісне мистецьке явище. Потребує також додаткового осмислення й питання формування стилістики гончарного мистецтва Опішного в загальноукраїнському контексті. Усі ці проблеми порушую й намагаюся якомога повніше вирішити в цій монографії, яка є наслідком багаторічної роботи з вивчення музейних колекцій (Національний музей декоративного мистецтва України, Національний музей-заповідник українського гончарства, Національний музей народної архітектури та побуту України, Полтавський художній музей (галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Національний центр народної культури «*Музей Івана Гончара*», Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України) та приватних зібрань (Анатолія Щербаня, Олени Клименко, родини Китришів та інших), опрацювання літературних та архівних джерел і матеріалів керамологічних експедицій (з 1979 року), під час яких я обстежила Опішне й навколишні села, а також здійснила виїзди в гончарні осередки багатьох регіонів України, що дозволяє порівнювати Опішне з іншими гончарними осередками щодо особливостей технології, термінології, форм та декору виробів. Під час експедицій було зібрано колекцію кераміки, частину якої передано в Національний музей-заповідник українського гончарства. Одним із важливих завдань обстеження Опішного й навколишніх сіл стало збирання матеріалів до «*Словника гончарів Опішного та навколишніх сіл*», над укладанням якого працюю з 1985 року разом із Віталієм Ханком та Людмилою Меткою. Частина особисто зібраних матеріалів увішли до цієї монографії. Їх розміщено здебільшого у вигляді стислих відомостей про згадуваних у тексті майстрів і розміщено в прикінцевих посиланнях.

Про авторку

Олена КЛИМЕНКО
керамологиня,
мистецтвознавиця,
історикиня мистецтва,
кандидатка мистецтвознавства

Народилася 23 вересня 1954 року в Запоріжжі. Закінчила Київську середню школу № 92 (колишня колегія Павла Галагана) (1972), факультет теорії та історії мистецтва Київського державного художнього інституту (нині – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури) за спеціальністю «мистецтвознавство» (1977), аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені Максима Рильського АН УРСР (нині – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України) за спеціальністю «декоративно-прикладне мистецтво» (1988).

Працювала науковою, старшою науковою співробітницею сектору кераміки в Державному музеї українського народного декоративного мистецтва (нині – Національний музей декоративного мистецтва України) (1978–1987), Національному заповіднику «Софія Київська» (1993–2000), Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» (1994–1999), професоркою кафедри теорії та історії мистецтва Інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука (нині – Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука) (2006–2016), науковою співробітницею Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (2016–2021) та Національного музею-заповідника українського гончарства (2016–2022). Наукова співробітниця відділу образотворчого і декоративно-прикладного мистецтв Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України (з 1988).

Головні напрямки наукових досліджень: історія та сучасні проблеми українського гончарства, насамперед гончарного мистецтва Опішного та Поділля, теорія народного мистецтва, проблематика наївного малярства.

Захистила кандидатську дисертацію «*Народна кераміка Опішні (до проблеми традицій та інновацій у народних художніх промислах)*» (1995; керівник – доктор мистецтвознавства Юрій Лащук).

Кандидатка мистецтвознавства (1995). Членкиня Національної спілки художників України (з 1995). Членкиня Учених рад Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (2016–2021) та Національного музею-заповідника українського гончарства (з 2016). Членкиня Громадської організації «*Конгрес українських керамологів*» (з 2015). Членкиня Національної експертної керамологічної ради щорічних Національних конкурсів публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні «*KeGoKe*» (з 2007). Членкиня журі різних мистецьких конкурсів, що відбуваються в Опішному: Національних конкурсів художньої кераміки (з 2000), Міжнародних молодіжних гончарських фестивалів (2016–2019), Національних ковальських фестивалів «*ВакулаФЕСТ*» (2017–2019), Українського (2017) та Міжнародних (2019, 2022) бієнале художньої кераміки імені Василя Кричевського, Художніх експрес-плєнерів «*Філософські етюди*» (2017), «*Генетична лінія роду*» (2019).

Учасниця польових експедицій (1979–1987) Державного музею декоративного мистецтва України з метою поповнення колекції музею. Особисто здійснила обстеження низки гончарних осередків різних регіонів України: Полтавщини, Київщини, Черкащини, Хмельниччини, Тернопільщини, Львівщини, Івано-Франківщини, Харківщини, Чернігівщини. Від середини 1980-х років головну увагу зосередила на обстеженні Опішного й навколишніх сіл (Вільхове, Міські Млини, Малі Будища, Попівка).

Авторка понад 300 публікацій у наукових та науково-популярних виданнях, колективних монографіях, енциклопедичних виданнях, зокрема розділів «*Гончарство*» в багатотомних виданнях «*Історія декоративного мистецтва України*» (2007, т. 2; 2009, т. 3, співавторки – Людмила Сержант і Галина Істоміна; 2011, т. 4, співавторки – Людмила Сержант і Галина Істоміна; 2012, т. 1) та «*Історія українського мистецтва*» (2010, т. 2; 2011, т. 3). Відповідальний секретар IV тому видання «*Історія декоративного мистецтва України*».

Дипломантка Національних конкурсів публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні «*KeGoKe*»: за результатами II Національного конкурсу публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні «*KeGoKe–2008*» публікація «*Розвиток українського гончарства в XX ст.*» (Народне мистецтво, 2005, № 1-2, с. 38-40) здобула перше місце в номінації «*Краща науково-популярна публіцистична стаття*», а за результатами IV Національного конкурсу публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні «*KeGoKe–2011*» публікація «*Українська мальована миска*» (Народне мистецтво, 2008, № 3-4, с. 28-33) здобула перше місце в номінації «*Краща науково-популярна публіцистична стаття*».

Бере активну участь у міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Співпрацює з музеями України: під час роботи у фондах допомагає музейним співробітникам атрибутувати вироби, надає консультації.

Подяка

ВИСЛОВЛЮЮ ЩИРУ ПОДЯКУ ЗА ДОПОМОГУ Й СПРИЯННЯ В РОБОТІ НАД МОНОГРАФІЄЮ

колишнім і нинішнім директорам та співробітникам музеїв:

Національного музею декоративного мистецтва України

(Ніні Розсошинській, Адріані Вялець, Наталі Мішутиній, Людмилі Строковій,
Людмилі Білоус, Ірині Бекетовій, Ользі Єрмак, Аллі Мельниковій);

Національного музею-заповідника українського гончарства

(Олесю Пошивайлу, Валентині Кульбаці, Людмилі Меткій, Віктору Міщанину, Богдану Пошивайлу,
Тетяні Литвиненко, Світлані Конюшенко, Світлані Пошивайло /Шкурпелі/, Марії Яценко,
Наталі Гринь, Тетяні Солов'ян, Ларисі Гавриш, Світлані Пошивайло /Литвиненко/,
Антону Плохому, Тетяні Марченко, Людмилі Шевченко, Інні Прокопенко, Оксані Ликовій,
Ользі Хлівній, Оксані Канівець, Наталі Перепелиці, Ользі Кульбаці);

Музею етнографії та художнього промислу

Інституту народознавства НАН України

(Галині Івашків);

Національного музею народної архітектури та побуту України

(Людмилі Назаренко, Сергію Прохацькому);

Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського

(Катерині Фесик, Олександрю Супруненко, Тамарі Кондратенко, Галині Галян);

Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка

(Ользі Курчаковій, Ользі Бабенко);

Запорізького обласного художнього музею

(Тамарі Гончаренко);

Національного центру народної культури «Музей Іван Гончара»

(Петру Гончару, Тетяні Пошивайло, Вікторії Коваленко);

співробітникам Гончарської книгозбірні України

й Національного архіву українського гончарства

Національного музею-заповідника українського гончарства

(Галині Панасюк, Оксані Андрущенко, Тетяні Хрипун, Оксані Яценко, Наталі Морівець);

співробітникам видавництва «Українське Народознавство»

Національного музею-заповідника українського гончарства

(Юрку Пошивайлу, Людмилі Гусар, Вікторії Яроватій, Олені Зубань, Валентині Сакун);

фотографам

Тарасу Пошивайлу, Юрку Пошивайлу, Людмилі Камінській.

Дякую також за щирі підтримку й дружні поради

Тетяні Карі-Васильєвій, Віталію Ханку, Михайлу Селівачову,

Олександрю Найдену, Людмилі Сержант, Зінаїді Косицькій, Зої Чегусовій,

Анатолію Щербаню, Оксані Коваленко, Юрію Пуголовку, Анатолію Гейку, Вікторії Зубань,

Марії Кульбаці, протоіерею Володимирі (Бабичу), Ганні Міщенко.

**Особливої подяки заслуговує моя родина – чоловік, сестра, син, онуки, –
які всіляко сприяли моїм науковим інтересам і в усьому мене підтримували.**

Зі вдячністю згадую й людей, яких уже немає серед нас,

допомога й поради яких були надзвичайно цінними:

науковців – Юрія Лашука, Лесю Данченко, Фаїну Петрякову, Наталю Пасічник,
Володимира Могилевського, Людмилу Омеляненко, Юлію Смолій, Тетяну Романець;

гончарів і мешканців Опішного та навколишніх сіл

Олександрю Селюченко, Гаврила і Явдоху Пошивайлів, Параску Біляк, Ганну Грипич,

Василя Кривошапку, Миколу Півня, Івана й Володимира Коломійців, Лідію Багрій,

Олександрю Порохівник, Людмилу Сидоренко-Жигульову, Ганну Жижурі,

Галину Твердохліб, Марію Панченко, Тамару Олійник

**та всіх тих, хто своїми розповідями, порадами й просто дружнім ставленням
допомагав у роботі над цією працею.**

Іменний покажчик

Абрамович М. А. 20, 22, 719
Аглаїмов Б. П. 92
Александра Федоровна 689, 734
Александрович Юрій 262
Андреев Є. 110
Андрушенко Оксана 5, 741, 760
Антіпов В. І. 724
Антонович Дмитро 182, 737
Антонович Є. А. 733
Арандаренко Микола 26, 40, 80, 81, 719
Бабанська (Москаленко)
Олександра 609, 617, 625, 626, 636, 640, 708
Бабенко (Злидар) Ніна 677, 708
Бабенко Ольга 741
Бабицький 120, 598
Бабич Володимир 85, 86, 741
Бабич (Яценко) Анастасія 623, 632-634, 667
Багалій Д. І. 732
Багрії, родина 454, 498, 617, 626-628, 660, 683, 697
Багрії 117, 452
Багрії (Важнича) Пелагея 660, 661
Багрії (Гурин) Віра 147, 627, 660, 674, 709
Багрії Дмитро 134, 556, 626, 627, 697, 709
Багрії (Дяченко) Ганна 660, 661, 711
Багрії Євдокія 117
Багрії Зінаїда 627, 709
Багрії Іван 127, 358, 374, 553, 647, 683, 697
Багрії (Істоміна) Явдоха 116, 660, 661
Багрії Карпо 617, 661
Багрії Лідія 116, 454, 660, 661, 663, 709, 741
Багрії (Малишко) Ніна 617, 713
Багрії Митрофан 116, 617, 661
Багрії (Мірошниченко) Ганна 116, 627
Багрії Овксентій 626, 627
Багрії (Овчаренко) Варвара 143, 660, 683, 697, 714
Багрії Олександр 117, 134, 139, 141, 145, 448, 556, 626-628, 697
Багрії Олена 117
Багрії Ольга 117
Багрії (Омелянєнко) Марія 157, 165, 174, 498, 638, 660, 682, 683, 697, 715
Багрії Пелагея 116, 454, 612, 696
Багрії (Перерва) Катерина 617, 660, 715
Багрії Петро 628, 709
Багрії Пилип 153, 155
Багрії Семен 117, 626, 628, 697

Багрії (Фесик) Параска 617, 660
Багрії Харитон 626, 697
Багрії (Чабан) Явдоха 626, 627, 660
Багрії Юхим 626, 683, 697
Багрії Яким 135, 141, 143-145, 626, 628
Багрії Яків 617, 661
Байбуза Калістрат 131, 624
Байбуза Петро 131, 624
Балан (Мирко) Ірина 557, 568-570, 700, 704, 714
Балакін Сергій 719, 722
Балашев В. С. 734
Балка Данило 129
Балка Іван 129
Балка Феоктист 129
Баласний Яким 31
Баран Р. 719
Бартрам Микола 664, 669
Басенко (Демченко) Галина 144, 699, 700, 709
Батрак Сергій 220, 223, 232, 233
Бацуца (Пиріжок) Олександра 88, 134, 344, 593
Бацуца Яків 88, 448, 449, 593
Башкирцева Марія 674
Безверхня (Мороховець) Олена 344, 553, 557, 566-568, 570, 647, 699, 704, 714
Безнос Микола 473, 476
Безрук Марія 709
Безрук Порфирій 158
Бей Тетяна 147
Бекетова Ірина 741
Белько Олег 719
Бережна Марія 709
Бережна (Овсій) Явдоха 454, 650, 660, 690, 691
Бережна (Філенко) Палажка 398, 531, 650, 660, 690, 691, 718
Бережна Явдоха 531, 650, 660, 690, 691
Бережний Анатолій 594
Бережний Іван Петрович 531, 650, 660, 690, 691
Бережний Іван Тарасович 102, 520, 530, 531, 543, 690, 729
Бережний Кузьма 531, 658, 690
Бережний Михайло 260, 531, 650, 660, 690, 691
Бережний Петро 531, 650, 658, 660, 690, 691
Бережні, родина 531
Берець В. 629
Бідаш Костянтин 131, 618, 619
Бідаш Олена 131, 618, 619
Біленко (Підгребельна) Віра 656, 657

Біленкова Світлана 719
Білик В'ячеслав 493, 494, 681, 682, 709
Білик Валентин 494, 681, 682, 709
Білик Дмитро 124
Білик (Зубань) Любов 613, 653, 712
Білик Іван 8, 89, 115, 153, 155, 206, 221, 222, 228, 229, 281, 284, 285, 302, 310, 322, 340, 355, 370, 371, 374, 405, 478, 485, 489-492, 494, 509, 513, 596, 623, 632, 656, 671, 673, 681, 682, 686, 691, 709, 724, 731
Білик Корній 638
Білик (Мелашенко) Валентина 681, 682, 709
Білик Павло 494, 654, 681, 682, 709
Білик-Пошивайло Анастасія 166, 175, 184, 455, 460, 464, 470-472, 657, 675, 709, 724
Білик (Пругло) Людмила 681, 682
Біліченко (Москаленко) Наталка 625, 626
Білокінь Сергій 737
Білоока Уляна 88
Білоокий Карпо 88
Білокурський Осип 128, 604
Білоус (Зубань) Лідія 613, 709
Білоус Людмила 741
Більга Параска 539
Більфельд Євген 101, 102, 594
Біляк 145
Біляк Василь 153, 349, 357, 486, 501, 502, 509, 647, 648, 651, 683, 709, 724
Біляк Галина 129, 280, 638, 709
Біляк Григорій 648
Біляк Євдокія 129
Біляк Іван Павлович 129, 141, 143-145, 147, 258, 259, 638
Біляк Іван Петрович 129, 638
Біляк Павло 129, 264, 280, 281, 638, 644
Біляк Параска 152, 153, 155, 157, 297, 298, 321, 359, 444, 599, 605, 607, 612, 619, 632, 633, 645, 647, 648, 650, 653, 667, 699, 709, 724, 733, 741
Біляк Петро 107, 110, 633, 647, 648
Біляк Пилип 131, 619, 633, 648
Біляки, родина 638
Бірюльов Юрій 545, 719
Блаватський В. Д. 719
Бобринський Олександр 33, 85, 720
Бовкун Іван 129
Бовкун Роман 129
Бог 10
Богдан (Мотрій) Тамара 166, 444, 657, 679, 714
Богдан Хмельницький 696
Богемская К. 720

Богославець (Дзюбка) Наталка 614
 Богославець (Сердюк) Христина 649, 717
 Богославець Яків 649
 Богуславская И. Я. 720
 Божа Матір 134
 Бойко Галина 709
 Бойко Катерина 662
 Бойченко 720
 Бойченко Іван 123-125, 602, 646, 697, 737
 Бойченко Микола 123
 Бойченко Ольга 123
 Бойчук Михайло 700, 739
 Бондар (Кононенко) Валентина 664, 713
 Бондаренко (Кандзюба) Мотрона 609, 629, 633, 712
 Бондаренко Марія 127, 156, 348, 444, 481, 491, 603, 604, 606, 634, 653, 671, 672, 682, 709, 724
 Бондаренко Феодосія 628, 629, 632, 633
 Бондаренко (Шиян) Варвара 135, 141, 143, 150, 151, 259, 628, 629, 632, 633, 638, 664, 667, 669, 718
 Бордун (Городнича) Марія 662
 Бордун Іван 149, 662
 Бордун (Мареха, Пошивайло) Єфросинія 454, 618, 661, 662
 Бордун Микола 147
 Бордюг 147
 Бордюг (Кандзюба) Орина 609, 649
 Борисенко Атанас 131, 622
 Борисова Е. А. 720
 Бородавка (Кириченко) Наталка 548, 677, 695, 696
 Бородавка Лука 677
 Бородавка (Пошивайло) Явдоха 11, 12, 19, 115, 116, 160, 172, 174, 175, 205, 206, 209, 210, 230, 231, 234, 235, 255, 257, 277, 320, 321, 354, 403, 424-426, 428, 441, 444, 472-479, 539, 548, 598, 599, 605, 607, 651, 652, 655, 656, 676-678, 680, 695, 705, 706, 716, 741
 Бородавка Федір 677
 Бородай Дмитро 709
 Боцьва 139
 Боцьва Анастасія 131, 607
 Боцьва Антон 607, 670
 Боцьва Євдоким 131, 606, 607
 Боцьва Кирило 607
 Боцьва Ніна 607
 Боцьва (Оначко) Наталя 113, 115, 119, 123-125, 127, 152, 153, 155, 334, 429, 440, 444, 535, 548, 598, 601, 603, 646, 651, 668, 669, 699, 715
 Боцьва Прокіп 607
 Боцьва Семен 607
 Боцьва Степан 606
 Боцьва Устина 454, 607, 661, 709
 Боцьва Явдоха 152
 Боцьви, *родина* 607, 728
 Боярчук Марія 164, 444, 648, 653, 705, 706, 709
 Браницькі 183
 Бровко Марія 165
 Брюховецький Никон 279
 Бублик Наталя 139
 Буйлук Микола 720

Булавенко (Гринь) Тамара 164, 670, 679, 710
 Бульба Тарас 548, 549, 552, 696
 Бурого Дмитро 723
 Бурсайло (Омеляненко) Софія 657, 715
 Бутенко Денис 129
 Бутенко Федір 129
 Бутко Олексій 325
 Бутник-Сіверський Борис 25, 120, 128, 207, 448, 451, 625, 688, 720
Вагіна Лідія 720
 Вагнер Г. К. 720
 Важнича (Багрії) Пелагея 660, 661
 Важнича (Довга) Віра 163, 179, 482, 678, 709
 Важнича (Жижура) Мотрона 612, 661, 679, 696
 Важнича (Правдюк) Марфа 454, 661, 678
 Важничий Данило 678
 Важничий Захар 131, 612, 661, 696
 Важничий Олексій 612, 660, 661, 696
 Важничий Трохим 131, 612, 661, 678, 696
 Валерій 208
 Валєєва Наталя 637
 Варвинська (Кононенко, Чабан) Ірина 612
 Варвинська (Різник) Явдоха 144, 462, 668, 669, 705, 709
 Варвинський Захар 228, 229, 317, 579, 634, 705
 Варвинський Микола 177, 188, 203, 210, 211, 217, 221, 224, 225, 228, 280, 318, 371, 390, 553, 557, 579, 580, 634, 635, 668, 700, 705, 709, 738
 Варвинський Михайло 634
 Василенко Віктор 15, 22, 24, 27, 84, 93, 94, 95, 96, 185, 720, 735
 Василь 448
 Васильєв 141, 143
 Васильківський Сергій 10, 99, 114, 736
 Ваулін Петро 11, 104
 Ващенко Михайло 656, 709
 Ващенко Прокіп 656
 Ващенко Семен 656
 Ващенко (Цюрюпа) Галина 646, 718
 Величко (Денисенко) Ганна 667, 668, 680
 Вертелецька Ніна 709
 Весела Г. М. 729
 Визір Микола 161
 Визір Наталя 720
 Вильборг А. 721
 Винник Анастасія 155, 612
 Винник Андрій 131, 612
 Винник Галина 155
 Винник Ганна 612, 709
 Винник Дмитро 612
 Винник Іван 612, 613
 Винник Катерина 709
 Винник Микола 131, 612
 Винник Никифор 110
 Винник Олена 444, 652
 Винник Степан 612
 Винник Тетяна 612
 Виногородська Лариса 33, 38, 40, 48-50, 54, 57, 720
 Винокур І. С. 719, 720, 736
 Виппер Б. Р. 721

Витошка (Сиваш) Параска 600
 Вишневецька (Вишневецька-Яценко) Варвара 184, 450, 462, 657, 660, 666, 667, 709, 724
 Вишневецька Марина 454, 660, 667
 Вишневецька (Оначко) Єлизавета 660
 Вишневецький Іван 660, 666, 667
 Вишневецький, *магнат* 31
 Вишник Григорій 139
 Візир Йосип 665
 Візир Микола 665
 Візир Олексій 665
 Вітчужанін 144
 Вітчужанін Віктор 147
 Власенко Параска 127, 134
 Власов Віктор 721
 Вовк 184
 Вовк В. 102
 Вовк Хв. 733
 Войтина Євген 293
 Волошенко Тетяна 709
 Воняرخа Василь 147, 632
 Воробйова (Пічка) Людмила 167, 653, 670, 709
 Воронов В. И. 734
 Ворошилов Климентій 594
 Вялець Адріана 741
Гава (Різниченко) Валентина 557, 561, 698, 701-703, 717
 Гавриленко Григорій 27, 120, 189, 721
 Гавриліна (Грипич) Марія 664, 665, 709
 Гавриш Лариса 721, 741
 Гагарин К. Н. 720
 Гадяцька (Пошивайло, Дугельна) Онисія 617, 661, 662
 Гайдара (Гойдер) Іван 131, 280, 618, 643
 Гайдара Василь 618, 619, 692
 Гайдара (Кизименко, Чуйко) Анастасія 433, 536, 618, 645, 652, 692, 712
 Гайдара Федір 618
 Гайдара, *родина* 618
 Галаган Дмитро 135, 141, 147, 628
 Галаган Іван 135, 143, 147, 183, 628, 631, 709
 Галаган Павло 147, 739
 Галаган Софія 139
 Галаган Харлампій 135, 139, 628
 Галагани, *родина* 135, 628
 Галас Іван 709
 Галян Галина 721, 741
 Ганжа Петро 153, 161, 629
 Гарабко І. 629
 Гаркуша Олександр 726
 Гармаш (Мотуз) Валентина 173, 557, 560-566, 697, 698, 702, 703, 710
 Гармаш Ларіон 129
 Гарнага Василь 279
 Гахович Валентина 486
 Гейко Анатолій 31, 33, 57, 64, 721, 734, 741
 Генинг В. Ф. 721
 Георгій, *святий* 636
 Герасименки, *родина* 134, 625
 Герасименко Агафон 593, 625
 Герасименко Андрій 680, 681
 Герасименко Андрій Іванович 680, 681
 Герасименко Василь 680

Герасименко Єфросинія 152, 155, 637
 Герасименко Іван 255, 333, 486, 680, 681
 Герасименко (Мацко) Явдоха 464, 485, 670, 714
 Герасименко Мусій 593
 Герасименко Овер'ян 637
 Герасименко (Омельченко) Марфа 624, 657
 Герасименко Омелян 153, 155, 240, 244, 277, 637
 Герасименко Юрій 13
 Герасименко Яким 133, 593, 625
 Герасименко Яків 133, 593, 625
 Герасимов Д. 721
 Гергель Віра 167
 Гергуль Олексій 155
 Гердер Йоганн-Готфрід 97, 447
 Герман Віра 156
 Герман Катерина 115, 152, 153, 155
 Герус Людмила 450, 721
 Гешель А. 722
 Гирич Н. А. 728
 Гладиревська (Гриб) Феодосія 106, 112, 136, 454, 534, 539, 595, 629, 661, 693
 Гладиревська (М'якоступ) Дарія 454, 615, 663
 Гладиревський Гнат 98, 106, 112, 131, 448, 520, 534, 538, 543, 544, 595, 693, 724
 Гладиревський Іван Корнійович 601, 116
 Гладиревський Іван Степанович 87, 98, 114, 185, 272, 281, 320, 399, 407, 408, 448, 520, 523, 528, 529, 534, 543-545, 601, 615, 689, 690
 Гладиревський Ларіон 601, 615
 Гладиревський Степан 601, 615
 Гладиревський Феодосій 601, 615
 Глібов Леонід 625
 Гнида Іван 131, 622
 Гнипа М. 136
 Гнідий Федір 465
 Гоголь Микола 96-102, 185, 211, 526, 529, 530, 545, 547-549, 556, 557, 592, 594, 598, 601, 602, 604, 619, 631, 671, 673, 674, 679, 681, 682, 686, 689, 690, 697-699, 701-705, 728, 736
 Голике Р. 721
 Голобородько (Сундукова, Тараненко) Марія 444, 652, 717
 Головань Гнат 131, 610, 665
 Головань Григорій 610, 665
 Головань Дмитро 610, 665
 Головань Іван 513, 686, 687
 Головань (Марчук) Явдоха 184, 462, 610, 665, 666, 714
 Головань Павло 610, 665
 Головань (Федоша) Параска 610, 665, 666
 Головань (Чабан) Варвара 131, 610, 611, 665
 Головка Дмитро 484, 486
 Головченко Єфросинія 280, 641, 642, 710
 Голоскевич Г. 17
 Голубець Орест 5
 Голубева Ірина 721
 Гонотченко Василь 94
 Гончар В. 721

Гончар Іван Іванович 237
 Гончар Іван Макарович 28, 55, 279, 344, 638, 675, 678, 682, 683, 688, 690, 695, 723, 725, 728, 732, 734, 739, 741
 Гончар Іван Тарасович 133, 625
 Гончар Петро 741
 Гончаренко Герасим 100
 Гончаренко Тамара 741
 Гопкало Іван 124, 602, 603, 708
 Гора (Жижюра) Надія 151, 696
 Гордієнко Михайло 145
 Горілей (Гусаренко) Марія 605, 673, 710
 Горілей Григорій 232, 233, 605
 Горілей Данило 601
 Горілей Іван 604, 605
 Горілей Іван Іванович 128, 141, 143, 604, 605
 Горілей Корній 539, 601, 605, 693, 694
 Горілей Кузьма 604, 605
 Горілей Марія 710
 Горілей Олексій 141, 604, 605, 710
 Горілей Онисія 604, 605
 Горілей Параска 295, 710
 Горілей Петро 539, 601, 605, 693, 694
 Горілей Семен Іванович 604, 605
 Горілей Семен (Симон, «Золотозубий») Сергійович 106, 108, 109, 111, 112, 294, 299, 306, 520, 535, 539-542, 595, 601, 605, 693, 694
 Горілей Семен Федотович 605
 Горілей Сергій 87, 116, 539, 598, 599, 601, 605, 651, 677, 693, 694
 Горілей Степан 539, 601, 605, 693, 694
 Горілей Федот 605
 Горілей, *родина* 294, 539, 605, 736
 Горішній Павло 722
 Городнича (Бордун) Марія 662
 Городнича Марія 113, 125, 444, 539, 599, 601, 652, 677, 694
 Городніченко (Козленко, Омеляненко) Наталя 498, 682, 683, 710
 Городцов Василь 282, 722
 Господь 10
 Греков Митрофан 659
 Гресько (Дяченко) Явдоха 280, 640
 Гриб (Гладиревська) Феодосія 106, 112, 136, 454, 534, 539, 595, 629, 661, 693
 Гриб Єлисей 693
 Гриб (Кужим) Лідія 693
 Гриб (Ліновенко) Марія 693
 Гриб Тетяна 152, 153, 155, 264, 277, 280, 397, 560, 638, 639, 699, 702, 724
 Григор Тетяна 710
 Григоренко-Громова (Громова) Вікторія 673, 674, 710
 Гриненко Валентина 670, 710
 Гринь (Булавенко) Тамара 464, 670, 673, 710
 Гринь Григорій 111, 670
 Гринь Наталя 741
 Гринюк Марія 722
 Грипич (Мареха) Софія 120, 152, 455, 664, 665, 710
 Грипич Галина 144
 Грипич Ганна 143, 147, 151, 184, 455, 456, 462, 664, 665, 701, 710, 724, 741
 Грипич Іван 139, 145, 664, 665

Грипич (Гавриліна) Марія 664, 665, 709
 Грипич Марія 145
 Грисенко Тетяна 651, 710
 Громова (Ульченко) Любов 179, 465, 557, 571-573, 673, 674, 704
 Громовий Дем'ян 131, 622
 Громовий Дмитро 173, 212, 465, 489, 557, 571-573, 673, 674, 704, 710
 Громовий Олексій 673, 674, 722
 Громовий Полікарп 605, 673, 674
 Громові, *родина* 674, 728
 Грохольська Алла 710
 Грубич Л. І. 722
 Грушевський Михайло 112, 173, 528, 722
 Грушовенко Дмитро 237
 Грядунова Олександра 486
 Гугля В. 722
 Гудков Василь 102, 103, 543, 694
 Гужва Раїса 143, 144, 151
 Гук (Мотрій) Світлана 557, 561, 563, 565, 566, 697-703, 714
 Гурамшвілі Давид 556, 619
 Гуревич Ю. І. 719, 721, 727, 732
 Гуржій О. І. 734
 Гурин (Багрій) Віра 147, 627, 660, 674, 709
 Гурин (Сень) Наталя 173, 561, 564-566, 697-699, 701-703, 710, 722
 Гурин (Чижмак) Людмила 588, 705, 710
 Гурин Лідія 143, 147
 Гурин Марія 157
 Гурин Тамара 151
 Гуров Олександр 183, 186, 722
 Гусар Людмила 741, 760
 Гусар Ніна 165
 Гусаренко (Горілей) Марія 605, 673, 710
Данило Апостол 48
 Данченко Леся 56, 69, 85, 213, 214, 235, 262, 265, 288, 335, 357, 386, 446, 483, 722, 741
 Дараган Віктор 588, 699, 706
 Даценко Галина 145
 Даценко Петро 143, 145
 Дацінька 645
 Дацінька Атанас 600
 Дацінька Василь Демидович 600
 Дацінька Василь Овксентійович 311, 644, 710
 Дацінька Ганна 120, 610
 Дацінька Григорій 120
 Дацінька Демид 600, 685
 Дацінька (Жадан) Лідія 644, 710
 Дацінька Зінаїда 147
 Дацінька Іван 115, 120, 121, 135, 141, 143, 298, 303, 311, 600, 642, 644, 706, 710
 Дацінька (Китриш) Любов 640, 684
 Дацінька Марія 120
 Дацінька Митрофан 645
 Дацінька Овксентій 644
 Дацінька Олександра 610
 Дацінька Степан (Д. С. А.) 131, 610
 Дацінька Федір 131, 610
 Дацінька Яків 215, 600
 Даціньки, *родина* 610, 644, 645
 Дацюк Ярослав 175
 Демочко (Слободська) Лідія 164, 630

Демченко Андрій 619, 620
 Демченко (Басенко) Галина 144, 699, 700, 709
 Демченко Борис 710
 Демченко Володимир 489, 681
 Демченко Григорій 131, 619, 620
 Демченко Іван Андрійович 620, 710
 Демченко Іван Назарович 131, 619, 620
 Демченко (Калюжна) Валентина 444, 656, 710
 Демченко Любов 165, 710
 Демченко Михайло 620, 710
 Демченко (М'якоступ) Оксана 615
 Демченко Назар 619, 620
 Демченко Ніна 710
 Демченко (Петренко) Ніна 635
 Демченко Пилип 620
 Демченко Трохим 122, 125, 127, 128, 131, 139, 152, 153, 155, 172, 348, 359, 371, 374, 381, 448, 483, 487, 503, 504, 509, 553, 555, 556, 619, 620, 623, 627, 652, 656, 657, 673, 675, 679, 683, 697, 699, 704, 708, 710
 Денисенки, *родина* 679
 Денисенко Артем 680
 Денисенко (Величко) Ганна 667, 668, 680
 Денисенко Віктор 680
 Денисенко Григорій 144, 667, 668, 680, 710
 Денисенко (Дудник) Ганна 668, 710
 Денисенко Іван 667, 668, 680
 Денисенко Катерина 668, 711
 Денисенко Кирило 679, 680
 Денисенко (Клюшниченко) Любов 667, 668, 680
 Денисенко (Коломієць) Ганна (Галина) 679, 710
 Денисенко Любов 141, 178, 561
 Денисенко (Михайленко) Уляна 680
 Денисенко (Москаленко, Черниш) Віра 134, 625, 626
 Денисенко Мотрона 601
 Денисенко Олексій 143, 144, 147, 679, 680, 710
 Денисенко (Оначко) Надія 184, 462, 667, 668, 680, 715
 Денисенко (Пругло, Солодівник) Марія 139, 143, 151, 444, 548, 598, 652, 677, 695, 696
 Денисенко (Різник) Лідія 667, 668, 680
 Денисенко Роман 680
 Денисенко Семен 139, 141, 143, 145, 667, 668
 Денисенко Семен Артемович 680
 Денисенко (Сиваш) Мотрона 679, 680
 Денисенко Степан 669
 Денисенко (Шиян) Явдоха 679, 680
 Деркач 149
 Деркач Антоніна 144, 147, 151
 Деркач (Суконька) Тетяна 669, 685, 717
 Деряга Тетяна 711
 Джулинська Олександра 545
 Джулинський Теофіл 545
 Дзюба Іван 173
 Дзюбан (Хлонь) Лідія 711
 Дзюбка (Богославець) Наталка 614
 Дзюбка Денис 614

Дзюбка Дмитро 614, 615
 Дзюбка (Колодка) Галина 614, 615
 Дзюбка Ольга 614, 711
 Дзюбка (Петько) Алла 682, 715
 Динцес Л. А. 722
 Діденко Володимир 526, 711
 Діденко (Заїка) Галина 160, 669, 670
 Діденко (Зінченко) Варвара 658
 Діденко (Каленич) Ганна 462-464, 499, 522, 526, 618, 634, 658, 661, 662, 670, 673, 683, 689, 699, 701, 711, 726, 735
 Діденко Ольга 722
 Діденко (Тягун) Марфа 462, 464, 662, 669, 670
 Діденко (Чирвенко) Онисія 451, 454, 521, 658, 673, 688, 689
 Дідух Світлана 346, 577, 578, 704, 711
 Дінець (Хлонь) Галина 595, 605, 606, 658, 659
 Дмитрієва Євгенія 26, 27, 121, 122, 134, 135, 203, 244, 277, 358, 400, 521, 553, 623, 650, 688, 722
 Добра Галина 711
 Доброход (Залакоцька) Галина 571, 573, 588, 589, 704, 707, 711
 Довга (Важнича) Віра 163, 179, 482, 678, 709
 Довгий Павло 678
 Донець Тетяна 711
 Дорошенко Д. І. 722
 Дорошенко [Михайло] 642
 Дохман 730
 Драгоманов Михайло 705
 Драгоманов С. 732
 Драч Петро 346, 358, 544, 647
 Дроб'язко Настя 448
 Дубинка Ніна 483, 557, 581-584, 701, 705, 711, 727
 Дубовик (Сиваш) Устина 599-601, 635
 Дубовик Явдоха 711
 Дугельна Марія 127, 160, 450, 457, 460, 462, 473, 598, 657, 658, 669, 711
 Дугельна (Гадяцька, Пошивайло) Онисія 617, 661, 662
 Дугельна Уляна 454, 658, 669
 Дугельний Іван 658, 662, 669
 Дугельний Яків 658, 669, 690
 Дудник Антоніна 711
 Дудник Валентина 612, 711
 Дудник (Денисенко) Ганна 668, 710
 Дудник (Задорожна) Лідія 613, 630, 637, 711
 Дудник (Слободська) Олександра 630, 638, 711
 Дудник Павло 186, 711
 Дудник (Ющенко) Олександра 653, 670, 671, 711
 Дунчак А. 629
 Дурасов Г. П. 722
 Дяденко Володимир 159
 Дяденко Михайло 141, 144
 Дяченки, *родина* 280
 Дяченко (Багрій) Ганна 660, 661, 711
 Дяченко (Гресько) Явдоха 280, 640
 Дяченко Іван 280, 640
 Дяченко Кирило 131, 280, 617, 640
 Дяченко Садок 280, 640

Дяченко Трохим 264, 280, 640, 661, 711
 Дяченко Федір 280, 640

Е. П. 722

Єдністов 141, 143
 Емець (Канівець) Анастасія 444, 653, 654, 657, 712
 Емець (Пошивайло) Зінаїда 686, 711
 Емець Анастасія 155
 Емець Андріян 131, 624
 Емець Дмитро 706
 Емець Єлисей 131, 624
 Емець Степан 653
 Ермак Ольга 741
Жадан (Дацінька) Лідія 644, 710
 Жадан (Мацко) Надія 144, 620, 621
 Жадан Надія 144
 Жадін 100
 Желеховський 87
 Животовський Семен 125, 397, 560, 603, 650, 702
 Жигульова (Сидоренко, Сидоренко-Жигульова) Людмила 112, 174, 175, 194, 196, 463, 464, 499, 595, 711, 741
 Жигульови, *родина* 708
 Жижура (Важнича) Мотрона 612, 661, 679, 696
 Жижура Ганна 711, 741
 Жижура (Гора) Надія 151, 696
 Жижура Іван (молодший) 483, 679, 696, 711
 Жижура Іван (старший) 552, 679, 696
 Жижура (Кривошапка) Любов 602, 711
 Жижура Микола 679, 696
 Жижура Михайло 679, 696
 Жижура (Рокита) Ольга 696, 711
 Жижура Степан 679, 696
 Жижури, *родина* 552, 696
 Жилавець Василь 155
 Жилавець Іван 654
 Жилавець (Каніболоцька) Ганна 164
 Жилавець Микола 147, 654
 Жилавець (Окара) Федора 444, 653, 654, 715
 Жилавець Олексій 654
 Жилавець Сергій 654, 670
 Жувага (Мацко) Лідія 663, 714
 Жувага (Мотренко) Валентина 663
 Жувага Надія 141
 Жувага (Оначко) Анастасія 454, 663, 664
 Жук И. Я. 722
Завадський А. 90
 Загребельна Олена 117
 Загребельний Олександр 722
 Загребельний Петро 117
 Задорожна 660
 Задорожна (Дудник) Лідія 613, 630, 637, 711
 Задорожна Параска 454, 616, 658, 674
 Задорожна (Селюченко) Явдоха 454, 660, 674
 Задорожний 172, 589, 590, 706, 711
 Задорожний Андрій 613, 637, 638
 Задорожний Захар 131, 485, 616, 658, 660, 674, 680
 Задорожний Іван 131, 619

Задорожний Іван Андрійович 240, 244, 245, 384, 597, 613, 637-639, 646, 667
 Задорожний Іван Данилович 106, 112, 290, 534, 535, 595, 628, 692
 Задорожний Михайло 588
 Задорожний Омелян 131, 613, 637
 Задорожний Петро 637, 638
 Задорожний Федір 606
 Заєць (Мацко) Лідія 621, 714
 Заєць Микола 136, 161, 621
 Заєць Олена 161, 621, 711
 Заєць Петро 175
 Зайкевич Анастасія 15, 27, 81-83, 95, 357, 390, 391, 393, 396, 399
 Зайченко В. В. 722
 Заїка (Діденко) Галина 160, 669, 670
 Залакоцька (Доброход) Галина 571, 573, 588, 589, 704, 707, 711
 Залізник 376
 Залізник Омелян 465, 485
 Заліська (Запорожець) Вікторія 557, 561, 563-566, 697-700, 702, 703, 706, 711
 Запаренко Омелян 711
 Запорожець Олександр 557, 570, 571, 697, 699, 700, 704, 706, 711
 Запорожець (Підгірна) Лідія 588, 697, 699, 700, 706, 711
 Зарецький Іван 15, 17, 22, 24, 27, 28, 32, 81, 88, 89, 95, 96, 99, 100, 183-189, 192, 200, 263, 265, 281, 386, 390, 396, 398, 399, 521, 528, 545, 593, 623, 627, 631, 639, 687, 722, 723, 733
 Зарудний Сергій 85, 722
 Заряжко Олексій 129
 Захар'єв Володимир 722
 Захарченко Григорій 131, 622
 Захарчук-Чугай Р. В. 733
 Звагольська (Канівець) Ганна 115, 152, 165, 509, 678, 686, 712
 Звагольська (Маслак) Ольга 230, 231, 424, 635, 636, 711
 Звагольська (Яківчук) Тетяна 719
 Зелена (Сень) Устина 692
 Зеленецький Олександр 12
 Зелений Костянтин 692
 Зелиб Василь 147
 Зелиб Семен 485
 Зінченко (Діденко) Варвара 658
 Злидар (Бабенко) Ніна 677, 708
 Зозуля Григорій 129
 Золотаренко (Сердюк) Марія 649, 712
 Зорохович С. 23, 727
 Зубані, *родина* 613
 Зубань Андрій 131, 613
 Зубань (Білик) Любов 613, 653, 712
 Зубань Вікторія 425, 722, 738, 741
 Зубань Григорій 598, 613, 614
 Зубань Дмитро 613, 652, 653, 685, 699, 706, 712
 Зубань Іван 613
 Зубань (Білоус) Лідія 613, 709
 Зубань Лука 613, 652, 653
 Зубань Наталя 712
 Зубань Олена 741, 760
 Зубань Пелагея 613, 614, 712
 Зубань Петро 613

Зубань (Різник) Явдоха 485, 486, 613, 712
 Зубань Степан 613, 623
 Зубань (Тараненко) Наталя 164, 444, 613, 652, 653, 654
 Зубань Юрій 712
 Зубань Явдоха 712
И. Д. 723
 Иченская О. В. 734
Іванкевич Михайло 112, 119, 596
 Іванов Володимир 675
 Іванова (Межинська) Любов 675, 712
 Івашків Галина 723, 741
 Іващенко (Пошивайло) Варвара 675, 712
 Ільїнський Андрій 13
 Іонов Микола 631, 723
 Ісяя 10
 Істоміна (Багрій) Явдоха 116, 660, 661
 Істоміна Галина 28, 235, 248, 262, 723, 724, 740
 Ісус Христос 10, 134, 551, 552, 556, 597, 696
 Іщенко 141
 Іщенко Іван 144, 145
Їжак Панас 129
Калашник Є. С. 720, 732
 Калашник Павло 185, 520, 688
 Каленич 139
 Каленич Василь 661, 662, 673
 Каленич Володимир 651, 652
 Каленич (Діденко) Ганна 462-464, 499, 522, 526, 618, 634, 658, 661, 662, 670, 673, 683, 689, 699, 701, 711, 726, 735
 Каленич Дмитро 651, 652
 Каленич (Матвієнко) Варвара 444, 539, 601, 651, 652, 677, 694
 Каленич (Мелашенко, Пошивайло) Наталя 454, 617, 661, 662, 673
 Каленич (Нагірна) Віра 651, 652, 674, 714
 Каленич Павло 139
 Каленич (Рева) Любов 651, 652, 716
 Каленич (Чабан) Валентина 651, 652, 718
 Калениченко Лука 128, 723
 Калита (Олійник) Віра 654, 712
 Кальна (Литвиненко) Оксана 557, 561, 562, 565, 566, 697-703, 712
 Кальна (Пічка) Любов 588, 589, 656, 703, 706, 712
 Кальна (Северин) Оксана 561-566, 697-699, 702, 703, 706, 717
 Калюжна (Демченко) Валентина 444, 656, 710
 Каманин И. М. 723
 Камінська Людмила 193, 200, 218, 240, 245, 253, 261, 264, 269-276, 282, 283, 296, 299, 301, 318, 322, 346, 374, 452, 453, 458-460, 477, 551, 555, 741
 Кандзюба Антоніна 609
 Кандзюба (Бондаренко) Мотрона 609, 629, 633, 712
 Кандзюба (Бордюг) Орина 609, 649
 Кандзюба Василь Олексійович 131, 599-601, 609, 664, 665
 Кандзюба Василь Васильович 609

Кандзюба Захар 131, 599-601, 609, 664, 665
 Кандзюба Зінаїда 131, 609
 Кандзюба (Мареха) Пелагея 120, 609, 664, 665
 Кандзюба Марія 609
 Кандзюба Никифор 131, 133, 259, 598-601, 609, 645, 646, 664, 665
 Кандзюба Олексій 609
 [Кандзюба (Сиваш)] Ганна 599-601
 Кандзюба (Тягун) Марія 145, 155, 156, 160, 599, 609, 645, 646, 717
 Кандзюби, *родина* 131, 609
 Каніболюцька (Жилавець) Ганна 164
 Канівець (Ємець) Анастасія 444, 653, 654, 657, 712
 Канівець (Звагольська) Ганна 115, 152, 165, 509, 678, 686, 712
 Канівець Оксана 741
 Канівець Панас 141, 143, 145, 280, 640
 Канівець (Шаблій) Валентина 164, 167, 380, 444, 633, 654-656, 674, 712
 Кант Еммануїл 447
 Капиніс Іван 304
 Кара-Васильєва Тетяна 5, 446, 650, 723, 724, 741
 Кариков Федір 102, 319, 448, 520, 529, 530, 543, 544, 690
 Карпова Ольга 723
 Касала Андрій 712
 Касіян Василь 701, 704
 Катерина 696
 Катонін Є. І. 728
 Качкан Володимир 8, 21-23
 Каша Артем 113, 127, 599, 603
 Каша Іван 729
 Квашик (Маслак) Ганна 635, 636
 Квашик Микола 712
 Квашик (Чирвенко) Ганна 642, 643
 Кизименко Анатолій 655, 712
 Кизименко (Гайдара, Чуйко) Анастасія 433, 536, 618, 645, 652, 692, 712
 Кизименко Іван 636, 644, 692
 Кизименко (Куц, Моргун) Марія 636, 644, 692
 Кизименко (Мороховець) Марія 444, 599, 655, 677, 712
 Кизименко Ніна 655
 Кизименко (Різник) Параска 651, 655, 663, 671
 Кизименко Семен 539, 601, 694
 Кизименко Трохим 280, 636, 644, 692
 Кирилова (Оначко) Лідія 662, 715
 Кириченко (Бородавка) Наталя 548, 677, 695, 696
 Кириченко Е. І. 723, 724
 Киршбаум В. 726, 730
 Кирячок Антоніна 144
 Кирячок Григорій 153, 489, 504-506, 509, 637, 683, 684, 712
 Кирячок Іван 244, 632, 637, 683
 Кирячок Ніна 147, 151
 Кирячок Олександра 151
 Кирячок (Пічка) Ганна 189, 549, 632
 Кирячок Раїса 632, 712
 Кисельова Нонна 27, 629, 657, 724

Кисломед Олександр 127
 Китриш Василь 280, 618, 640, 641
 Китриш Григорій 131, 618
 Китриш (Дацінка) Любов 640, 684
 Китриш Євгенія 641
 Китриш Єгор 280, 640, 684
 Китриш Єфросинія 111
 Китриш Іван 641
 Китриш (Левченко) Галина 167, 172, 205, 222, 225, 291, 395, 419, 509, 512, 513, 649, 679, 684-686, 712
 Китриш Матвій 280, 618, 640, 641
 Китриш Михайло Єгорович 8, 172, 188, 203, 205, 222, 225, 244, 280, 291, 371, 395, 465, 487, 489, 509-513, 576, 640, 673, 684-686, 712
 Китриш Михайло Матвійович 280, 618, 641
 Китриш Михайло Федотович 131, 618
 Китриш (Мостовенко) Марія 641
 Китриш Овксентій 123
 Китриш Федот 131, 280, 618, 641
 Китриш Уляна 131, 618
 Китриш (Шипило) Марфа 641, 642
 Китриш Яків 131, 618
 Китриші, *родина* 28, 225
 Кіндяк Микола 455, 457, 460, 474
 Клименко (Маслак) Лідія 635, 636
 Клименко Олена (О. К.) 2, 4, 5, 8-10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24-26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48-50, 52, 54-58, 60, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80-82, 84, 86, 88, 90, 92, 94-96, 98-100, 102-110, 112, 114-116, 118, 120-124, 126, 128-130, 132-136, 138-148, 150-170, 172, 174-180, 182-184, 186-188, 190, 192-194, 196, 198, 200-202, 204-208, 210-212, 214-234, 236-262, 264-268, 270-280, 282, 284, 286, 288-296, 298, 300, 302-308, 310, 312-320, 322, 324-338, 340-348, 350-354, 356, 358-360, 362-364, 366-370, 372-374, 376, 378, 380, 382, 384, 386, 388, 390-392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406-408, 410, 412, 414, 416, 418, 420, 422, 424, 426, 428, 430, 432, 434, 436, 438, 440, 442, 444, 446-448, 450-462, 464, 466, 468, 470, 472, 474, 476, 478, 480-482, 484-486, 488, 490, 492, 494, 496, 498, 500, 502, 504, 506, 508, 510, 512, 514, 516, 518, 520-522, 524-528, 530-534, 536-538, 540-542, 544, 546-554, 556, 558, 560, 562, 564-566, 568, 570, 572, 574, 576-580, 582, 584-586, 588-590, 592-598, 600, 602-604, 606-608, 610, 612, 614, 616, 618, 620-624, 626, 628, 630, 632, 634, 636, 638, 640, 642, 644, 646, 648, 650, 652, 654, 656, 658, 660, 662-664, 666, 668, 670, 672, 674, 676, 678, 680, 682, 684-686, 688-692, 694-696, 698, 700, 702, 704, 706, 708-720, 722, 724-726, 728, 730, 732, 734, 736, 738-740, 760
 Клименко Олес 726
 Клименко (Олійник) Антоніна 444, 653, 654, 712

Клиновична Марена 444, 652, 692
 Ключниченко (Денисенко) Любов 667, 668, 680
 Коваленко Вікторія 741
 Коваленко Оксана 31, 33, 34, 38, 48, 49, 52, 62, 63, 213, 726, 741
 Коваленко Олена 697
 Коваль Марія 444, 652
 Ковпак Анастасія 535, 691
 Ковпак Іван 691
 Ковпак (Колпак) Омелян 98, 106, 112, 125, 373, 520, 534, 535, 544, 595, 598, 603, 677, 691
 Ковпак Олександра 139, 535, 691
 Коека Лідія 627, 628
 Коека (Сиса) Поліна 135, 482, 617, 627, 628, 635, 668, 670
 Козак Григорій 168, 535, 691, 692, 712
 Козак Захар 602
 Козак Іван 125, 602
 Козак (Сень) Марія 691, 692, 712
 Козак (Старолат) Зінаїда 602, 717
 Козак Уляна 595, 596, 616
 Козиненко 121, 726
 Козленко (Городніченко, Омеляненко) Наталя 498, 682, 683, 710
 Койда Агей 127, 128, 604
 Колодка (Дзюбка) Галина 614, 615
 Колодка Лідія 712
 Колодка (Порохівник) Олександра 141, 143, 144, 147, 151, 174, 184, 462, 628, 669, 685, 716, 741
 Коломієць Володимир 679
 Коломієць Григорій 712
 Коломієць (Денисенко) Ганна (Галина) 679, 710
 Коломієць Захар 153, 155, 209, 350, 360, 377, 424, 614, 650, 651, 693
 Коломієць Іван 228, 384, 627, 634, 671, 712, 741
 Коломієць Панас 131, 614, 650
 Коломієць Петро 627
 Коломієць (Сердюченко) Євдокія 627, 671, 672, 699, 717
 Коломієць Степан 135, 141, 143-145, 147, 255, 259, 390, 605, 627, 712
 Коломієць Яків 627
 Коломіїці, *родина* 627
 Колчин Б. А. 726
 Кольчик Домаха 713
 Комаревцев Валерій 557, 574, 700, 704, 713
 Комаревцев Віктор 557, 574, 700, 704
 Комашко (Начальна) Параска 608
 Кондратенко Тамара 741
 Кондратюк Юрій 631, 679, 686, 701, 702, 704
 Конєцьпольський 31
 Конисский Г. 726
 Кононенко Андрій 645, 646
 Кононенко Антоніна 167
 Кононенко (Бондар) Валентина 664, 713
 Кононенко (Варвинська, Чабан) Ірина 612
 Кононенко Василь 597
 Кононенко Григорій 597, 713
 Кононенко Іван 597, 713

Кононенко Катерина 597
 Кононенко Микола 598, 713
 Кононенко Михайло 597, 598, 614, 713
 Кононенко Павло 597
 Кононенко Петро 112, 119, 124, 133, 282, 435, 448, 544, 553-555, 596, 597, 599, 601, 602, 624, 697, 713
 Кононенко (Сальник) Ганна 151, 598, 696, 713
 Кононенко Тарас 597
 Кононенко Федір 609
 Кононенко Яків 597
 Кононенко (Яценко) Єфросинія 633, 646, 654
 Конотопський Левко 131, 623
 Конюшенко Світлана 741
 Коритченко Любов 485, 486
 Корицький Яків 127
 Кормелюк Наталя 13
 Коробочка Микола 237
 Корогодський Роман 27, 726
 Королев Ф. Н. 726
 Короленко Володимир 545, 674, 700-702
 Корольов Пилип 96, 521
 Косицька Зінаїда 741
 Костенко Йосип 624
 Костенко (Пацула) Галина 699, 700, 706, 715
 Котлік (Федоша) Ганна 340, 444, 653, 713
 Котлік Олексій 147, 653
 Котляревський Іван 23, 494
 Коцан В. В. 726
 Кочерга 144
 Кошак Петро 448
 Кошеленко Анатолій 700
 Кравченко (Шульженко) Параска 643, 644
 Кривошапка Василь 122, 143-145, 147, 602, 713, 741
 Кривошапка (Жижур) Любов 602, 711
 Кривчанська М. Ф. 726
 Крижанівський Борис 448
 Кримський С. Б. 727
 Крип'якевич Іван 729
 Крипак Пантелеймон 598
 Крипак Яків 598
 Кричевський Василь 10, 13, 19, 28, 50, 61, 75, 89, 99, 102-104, 112, 114, 123, 137, 173, 192, 200, 238, 244, 268, 308, 315, 319, 320, 325, 337, 343, 346, 347, 351, 352, 354, 364, 372, 373, 393, 407, 408, 450, 478, 484, 518, 519, 523, 525-532, 534, 538, 542, 543, 546, 547, 560, 561, 594, 597, 603, 620, 625, 630, 631, 645, 673-679, 681-683, 685, 687-691, 693-695, 697-703, 705, 719, 727, 730, 735, 740, 741
 Кричевські, *родина* 11, 14, 113, 173, 244, 595, 645
 Кришталь Марія 113, 115, 123, 125, 127, 310, 444, 539, 544, 598, 599, 601, 603, 646, 651, 669, 677, 694, 725
 Кришталь (Чирвенко) Серафима 642, 643
 Круглянський К. К. 723

Крупська 611, 647
Крутенко Наталка 727
Крюков В. К. 341, 727
Ксьонзенко Іван 124
Кудрицький А. В. 731
Кужим (Гриб) Лідія 693
Кужим Наталя 662
Кузнецов Матвій 203, 281
Кулатова Ірина 733,
Кулик Володимир 139
Кульбака Валентина 727, 741
Кульбака Ольга 741
Кульбака Петро 488, 489, 629, 681
Кульбака (Свида) Марія 162, 166, 167,
461, 488, 629, 681, 741
Кульженко С. В. 732
Кульчицький С. В. 733
Курас Іван 173
Курчакова Ольга 741
Куц 123
Куц (Кизищенко, Моргун) Марія 636,
644, 692
Куц Людмила 636, 713
Куценко Параска 713
Куценко (Шиян) Уляна 646, 647
Кучера М. П. 727
Кучеренки, *родина* 666
Кучеренко Павло 666
Кучеренко Петро 666
Кучеренко Федір 666
Кучеренко (Федоша) Параска 666
Кушнір Софія 164
Кушій Ганна 164
Кушій Явдоха 713
Лавренюк Прокіп 133, 625
Лавренюки-Полив'яні, *родина* 625
Лазоренко Марія 644, 713
Латанський С. 727
Лашук Юрій 24, 25, 27, 95, 102, 190, 227,
263, 271, 275, 276, 293, 327, 351, 386,
394, 396, 517, 520, 629, 649, 650, 688,
708, 727, 728, 740, 741
Лебіщак Юрко (Георгій) 13, 112, 113,
119, 120, 127, 534, 553, 594, 596, 601,
695, 731
Левинський Іван 545, 730
Левін Микола 713
Левко С. 262
Левченко (Китриш) Галина 167, 172,
205, 222, 225, 291, 395, 419, 509, 512,
513, 649, 679, 684-686, 712
Лекса, *князь* 30
Ленін 603, 626, 686
Леонтович М. 728
Лещенко Катерина 455, 461, 664, 713
Лещенко Ніна 151
Лещенко Одарка 680
Лещенко (Сиваш) Дарія 679
Лещенко Уляна 465
Лещенко Явдоха 713
Ликова Оксана 513, 741
Линник Зінаїда 119, 125, 127, 139, 254,
256, 302, 341, 365, 376, 379, 407,
434-439, 444, 553, 555, 596, 597, 599,
601, 602, 623, 630, 632, 646, 651, 652,
655, 682, 699, 713
Линник Наум 601, 602

Липова (Моргун) Валентина 638, 713
Лисак Денис 131, 614
Лисенко Єлисей 131, 622
Лисенко Л. 728
Лиснер Г. 722
Литвиненко Ганна 713
Литвиненко (Кальна) Оксана 557, 561,
562, 565, 566, 697-703, 712
Литвиненко (Мазур) Людмила 73, 444,
629, 653, 657
Литвиненко (Пошивайло)
Світлана 731, 741
Литвиненко Тетяна 741
Литовченко С. 125
Лінинський Петро 61, 71
Ліновенко (Гриб) Марія 693
Лісяна (Сердюченко) Онисія 670, 671
Лісяний Павло 671
Лобода А. 732
Лобойченко Валентина 173, 465, 466,
483, 557-560, 673, 701, 713
Лобойченко Іван 465, 466, 557, 673,
674, 701
Ломака Андрій 94
Ломоносов Михайло 594
Лубанець Іван 147
Луговий Роман 728
Лускань Петро 129
Любов 145
Ляжкін Віталій 57, 728
Ляпушкин І. І. 728
Ляскоронський Василь 30, 728
М. Н. 250, 259
Мавка 465, 468
Мазур (Литвиненко) Людмила 444, 624,
653, 657, 713
Майстренко Іван 17, 23
Макаренко Антон 701
Макаренко Микола 730
Макаров Анатолій 728
Максимович Григорій 119, 708
Маланюк Євген 20, 23
Малишко (Багрії) Ніна 617, 713
Малишко (Тягун) Уляна 669, 670
Мальована (Шашко) Надія 178, 557,
561, 701, 713
Мальцева (Оначко) Ніна 663, 664
Манучарова Н. Д. 728
Манько (Філенко) Надія 650, 691, 713
Маньченко Оверко 131, 623
Мареха 685
Мареха Анастасія 713
Мареха (Бордун, Пошивайло)
Єфросинія 454, 661, 662
Мареха Василь 665, 713
Мареха Володимир 165, 610, 649, 713
Мареха Григорій 685
Мареха (Грипич) Софія 120, 152, 455,
618, 664, 665, 710
Мареха Іван Іванович 685
Мареха Іван Йосипович 685
Мареха Йосип 509, 653, 684, 685
Мареха (Кандзюба) Пелагея 120, 609,
664, 665
Мареха (М'якоступ) Параска 156, 596,
648, 713
Мареха Матвій 685

Мареха Микита 664, 665
Мареха Михайло 685
Мареха Олександр 610, 713
Мареха Олексій 168, 204, 235, 314, 390,
648, 699
Мареха (Підгребельна) Явдоха 444,
656, 706, 716
Мареха (Сердюк) Марія 649, 713
Мареха Трохим 665
Маринченко Микола 341, 645
Маріна Зоя 728
Маркевич Г. І. 727
Маркін В. Ф. 99
Мартиненко (Яценко) Ганна 632-634, 667
Мартинович Порфирій 99
Мартосенко Наталя 714
Марченко Тетяна 728, 741
Марчук (Головань) Явдоха 184, 462,
610, 665, 666, 714
Маслак Андрій 123
Маслак (Звагольська) Ольга 230, 231,
424, 635, 636, 711
Маслак (Квашик) Ганна 635, 636
Маслак (Клименко) Лідія 635, 636
Маслак Любов 231, 635, 636
Масленников Семен 99
Маслій Данило 131, 624
Маслій Кирило 131, 624
Маслій (Начальна) Марія 609
Масюк Василь 293
Масюк Каленик 325
Матвієнко (Каленич) Варвара 444, 539,
601, 651, 652, 677, 694
Матвійчук Наталя 557, 701, 714
Матейко Катерина 185, 189, 190, 216,
217, 228, 239, 262, 287, 344, 728
Махно Є. В. 733
Мацко Андрій 614
Мацко Антон 614, 670
Мацко (Герасименко) Явдоха 464, 485,
670, 714
Мацко Григорій 131, 534, 619, 688, 691
Мацко Данило 131, 132, 607
Мацко Дмитро 131, 614, 620-622
Мацко (Жадан) Надія 144, 620, 621
Мацко (Жувага) Лідія 663, 714
Мацко (Заєць) Лідія 621, 714
Мацко Іван 614, 654, 670, 714
Мацко Йосип 621
Мацко Михайло 620, 621
Мацко Олександр 614
Мацко Олексій 621
Мацко Охрім 621
Мацко Петро 131, 614
Мацко Пилип 621
Мацко (Пошивайло) Галина 104, 144,
300, 614, 716
Мацко Тимофій 131, 620, 621
Мацко Феодосія 621, 714
Мацко (Шиян) Анастасія 659, 660, 714
Мацко Яків 621
Мащенко Каленик 94
Мегела М. І. 726
Межинська (Іванова) Любов 675, 712
Мелашенко (Білик) Валентина 681,
682, 709
Мелашенко (Каленич, Пошивайло)
Наталя 454, 617, 661, 662, 673

Мелашенко Семен 661
 Мелашенко («Масько») 681
 Мельникова Алла 741
 Мельничук Лідія 85, 203, 213, 728
 Метельова (Шиліна) Катерина 462, 665, 666, 714
 Метка Людмила 9, 23, 28, 84, 93, 186, 192, 216, 235, 263, 293, 311, 326, 341, 575, 588-590, 656, 724, 728, 738, 741
 Местечкін Григорій 169
 Микитенко (Яценко) Марія 454, 663, 667, 714
 Миколай, *святий* 582
 Милашенко Любов 696, 714
 Милашенко Павло 696, 714
 Милюченков С. А. 728
 Мирко (Балан) Ірина 557, 568-570, 700, 704, 714
 Мирна Мотрона 152, 155
 Мирний Панас 556, 619, 620, 674
 Мирний Федір 714
 Мироненко К. М. 733
 Михайленко (Денисенко) Уляна 680
 Михайленко Василь 143
 Михайлик Василь 676
 Михайлів Юхим 688, 728
 Михайлюк Микола 728
 Мірошник Олексій 129
 Мірошниченко (Багрій) Ганна 116, 627
 Мірошниченко (Чирвенко) Марена 642, 643
 Мірошниченко Панас 627
 Мішутіна Наталя 691, 725, 741
 Міщанин Віктор 23, 28, 131, 644, 714, 726, 729, 741
 Міщенко (Сердюченко) Ганна 167, 178, 464, 628, 655, 670, 671, 714, 741
 Могилевський Володимир 741
 Модзалевський В. 729
 Мойсеєнко-Чепелик З. В. 736
 Мокляк 143
 Мокляк Іван 141
 Мокляк Степан 131, 622
 Морачевский В. В. 729
 Моргун Андрій [Міські Млини] 244, 636
 Моргун Андрій [Попівка] 239, 244, 636
 Моргун Демид 638
 Моргун Іван 636
 Моргун (Кизименко, Куц) Марія 636, 644, 692
 Моргун (Липова) Валентина 638, 713
 Моргун Максим 155, 245, 248, 638, 672
 Моргун Микола 714
 Моргун Мусій 131, 624, 638
 Моргун (Рева) Явдоха 638, 716
 Моргун Роман 636
 Моргун Тетяна 638
 Моргун Федір 638
 Морівець Надія 167
 Морівець Наталя 741
 Морозов А. Г. 734
 Мороховець (Безверхня) Олена 344, 553, 557, 566-568, 570, 647, 699, 704, 714
 Мороховець (Кизименко) Марія 444, 599, 655, 677, 712
 Мороховець (Чабан) Софія 655

Мосієць Петро 189
 Москаленко Антон 625, 626
 Москаленко (Бабанська) Олександра 609, 617, 625, 626, 636, 640, 708
 Москаленко (Біліченко) Наталка 625, 626
 Москаленко (Денисенко, Черниш) Віра 134, 625, 626
 Москаленко Яків 625, 626
 Мостовенко (Китриш) Марія 641
 Мостовенко Марія 618
 Мотиль Романа 33, 34, 729
 Мотренки, *родина* 662
 Мотренко (Жувага) Валентина 663
 Мотренко Катерина 454, 662
 Мотренко Серафима 454, 635, 662
 Мотренко Юхим 106, 112, 535, 595, 691
 Мотрій (Богдан) Тамара 166, 444, 657, 679, 714
 Мотрій (Гук) Світлана 557, 561, 563, 565, 566, 697-703, 714
 Мотуз (Гармаш) Валентина 173, 557, 560-566, 697, 698, 702, 703, 710
 Мусяєнко П. Н. 729
 Мухіна Віра 629
 М'якоступ Антоніна 151
 М'якоступ Василь 615
 М'якоступ (Гладиревська) Дарія 454, 615, 663
 М'якоступ Григорій 635
 М'якоступ (Демченко) Оксана 615
 М'якоступ Дмитро 147, 596, 648
 М'якоступ Корній 595, 596, 616
 М'якоступ Лідія 157, 158, 648, 670, 714
 М'якоступ Макар 595, 596, 616, 648, 662
 М'якоступ Максим 131, 615
 М'якоступ (Мареха) Параска 156, 596, 648, 713
 М'якоступ Марія Корнійвна 595, 596, 616
 М'якоступ Марія Михайлівна 596, 648
 М'якоступ Михайло 145, 147, 595, 596, 598, 714
 М'якоступ (Острянин) Марія 634, 635
 М'якоступ Павло 635
 М'якоступ Петро 143, 144, 595, 596, 616, 648
 М'якоступ (Півень) Анастасія 595, 596, 616
 М'якоступ (Середа) Варвара 135, 615, 717
 М'якоступ Феодосій 106, 112, 535, 595, 596, 616, 691
 М'якоступ Феодосія 595, 596
 М'якоступ Явдоха 595, 596, 616
 М'якоступи, *родина* 648
 Нагірна (Каленич) Віра 651, 652, 674, 714
 Нагірний Яків 155
 Назаренко 120
 Назаренко Людмила 741
 Назарчук Мотрона 115, 125, 127, 152, 153, 155, 204, 206, 209, 235, 255, 285, 301, 309, 314, 334, 349, 350, 356, 360, 376-379, 381, 407, 408, 424, 429, 439, 444, 553, 556, 597, 599, 602, 603, 628, 629, 635, 640, 645, 651-654, 684, 708, 725-727, 729, 731
 Найдєн Олександр 446, 447, 450, 520, 729, 741

Наливайко Терентій 127, 133, 134, 153, 155, 435, 448, 551, 553, 556, 624, 697
 Нарум Свейн 11
 Настенко Людмила 467
 Наталка 482, 548
 Наталка Полтавка 189, 465, 548, 552, 632, 696
 Начальна Катерина 650, 714
 Начальна (Комашко) Параска 608
 Начальна (Маслій) Марія 609
 Начальна (Шиян) Явдоха 455, 609, 664, 718
 Начальна (Шульженко) Онисія 608, 618, 643, 644
 Начальний Андрій 608, 609
 Начальний Гордій 131, 132, 608, 626
 Начальний Іван 131, 608, 609
 Начальний Олексій 650, 714
 Невкрита (Різниченко) Жанна 557, 577, 701, 704, 714, 738
 Недождій Федір 129
 Неїххліб Антон 131, 624
 Некрасова Марія 16, 729
 Несен Ірина 729
 Нечуй-Левицький Іван 479, 678
 Нікітченко Володимир 465, 489, 513-516, 613, 673, 674, 686, 687, 706, 714, 738
 Новицький А. 730
 Нога Олень 730
 Ночовник Марфа 534, 688, 691
 Ночовник («Носик») Оврам 281, 408, 517, 520, 523, 531-534, 545, 619, 687, 688, 691
 Ночовник (Начовник, Начівник-Носик, Начовник-Носик) Остап 8, 80, 200, 306, 307, 399, 449, 517-520, 526, 531, 533, 545, 687, 688, 725, 727, 728
 Ночовник Семен 687, 688
 Ночовник Явдоха 534
 Овсій (Бережна) Явдоха 454, 650, 660, 690, 691
 Овраменко Василь 622
 Овраменко Корній 131, 622
 Овраменко Павло 622
 Овраменко Параска 714
 Овчаренко (Багрій) Варвара 143, 660, 683, 697, 714
 Овчаренко Галина 714
 Овчаренко Людмила 28, 119, 122, 124, 125, 561, 594, 601, 630, 730
 Огар (Слищенко) Людмила 167, 670
 Оздоба Олексій 106, 112, 535, 595, 691
 Озюмська Валентина 653
 Озюмський Опанас 131, 622
 Окара (Жилавець) Федора 444, 653, 654, 715
 Окара (Шиян) Надія 662, 670, 718
 Олександр II 530
 Олександр III 28, 95, 539
 Олексієнко Федір 133, 465, 625
 Оленич Іван 623, 647
 Олійник Іван 129, 340, 653, 654
 Олійник (Калита) Віра 654, 712
 Олійник (Клименко) Антоніна 444, 653, 654, 712
 Олійник Микола 715

Олійник Олександр 653, 654, 715
 Олійник Роман 653, 654
 Олійник Тамара 715, 741
 Омельченко (Герасименко) Марфа 624, 657
 Омельченко Кирило 624
 Омельченко Микола 715
 Омельченко Никифор 131, 624
 Омельченко Оксана 624
 Омеляненко (Шиян) Людмила 483, 574, 575, 679, 680, 700, 704, 705, 715, 730, 741
 Омеляненко (Багрій) Марія 157, 165, 174, 498, 638, 660, 682, 683, 697, 715
 Омеляненко (Бурсайло) Софія 657, 715
 Омеляненко Василь 8, 9, 11, 19, 23, 153, 174, 188, 203, 391, 457, 465, 473, 478, 489, 494-498, 513, 570, 626, 652, 657, 682, 683, 686, 700, 701, 715, 724, 731
 Омеляненко (Городніченко, Козленко) Наталя 498, 682, 683, 710
 Омеляненко Петро 450, 482, 498-500, 509, 513, 626, 637, 657, 679, 682, 683, 686, 715
 Омеляненко (Чуйко) Уляна 152, 155
 Оначко (Боцьва) Наталя 113, 115, 119, 123-125, 127, 152, 153, 155, 334, 429, 440, 444, 535, 548, 598, 601, 603, 646, 651, 668, 669, 699, 715
 Оначко (Вишневецька) Єлизавета 660
 Оначко Гнат 663
 Оначко Денис 616, 660
 Оначко (Денисенко) Надія 184, 462, 667, 668, 680, 715
 Оначко (Жувага) Анастасія 454, 663, 664
 Оначко Іван 604, 676, 677, 715
 Оначко Кирило 663
 Оначко (Кирилова) Лідія 662, 715
 Оначко Корній 131, 616, 660
 Оначко (Мальцева) Ніна 663, 664
 Оначко Микита 616, 660
 Оначко Мотрона 663, 664
 Оначко Омелян 616
 Оначко Павло 616, 660, 667
 Оначко (Півень, Романенко) Марія 604, 660
 Оначко (Пошивайло) Ганна 117, 485, 606, 676, 677
 Оначко Семен 604
 Оначко (Сидоренко) Софія 594, 595
 Оначко Степан 616, 660
 Оначко Феодосій 594, 595
 Оначко Яків 604
 Онищенко Семен 671
 Орлов Андрій 636, 715
 Орлов Іван 131, 534, 619, 691
 Орлова Тетяна 728
 Остапенко Ганна 651
 Остапенко Герасим 651
 Остапенко Іван 650, 651, 655, 715
 Остапенко Кирило 609, 610
 Остапенко Кость 609, 610
 Остапенко Максим 609, 610
 Остапенко Михайло 610
 Остапенко Мотрона 609
 Остапенко Пилип 609, 610
 Остапенко (Різник) Харитина 651, 655, 663, 671

Остапенко Тимофій 651
 Островний Сергій 557, 571, 573, 704, 715
 Острянин Іван 634, 635, 662, 715
 Острянин Максим 156, 159, 634, 635, 715
 Острянин Михайло 141, 228, 634, 635, 642, 675, 698, 699, 704, 706, 715
 Острянин (М'якоступ) Марія 634, 635
 Острянин (Радченко) Олександра 166, 442, 634, 635, 715
 Острянин (Сиваш) Васирина 599-601, 634, 635, 691, 715
 Отченашко Андрій 216, 663
 Отченашко Варвара 715
 Отченашко Іван 663
 Отченашко Прокіп 155
 Отченашко (Різник) Марія 454, 651, 655, 663, 671
 Отченашко Сидір 131, 228, 607, 634
 Отченашко Степан 607
 Охрімович Зінаїда 486
Павлишена (Шкурпела) Світлана 576, 704, 719
 Павлієнко Василь 649, 683, 684, 715
 Павлієнко Галина 144
 Павлієнко Михайло 684
 Павлієнко (Ширмовська) Ганна 683, 684
 Павлович Г. 735
 Павлович О. М. 90-92
 Павловський Вадим 114, 730
 Павловський Іван 95, 730
 Павловський М. 546, 730
 Павлуцький Григорій 182, 183, 730
 Падалка Лев 30, 730
 Падалка Яків 645, 715
 Пампушка (Радченко) Ірина 163, 633, 716
 Панасюк Галина 5, 741, 760
 Панасюк Євгенія 579, 580, 705
 Паніч Микола 144
 Панов А. М. 725
 Панченко Марія 608, 715, 741
 Пасічник Наталя 741
 Пасічник Олексій 131, 619
 Пасічник Сергій 131, 619
 Патон Борис 15, 173
 Пацула (Костенко) Галина 699, 700, 706, 715
 Перепелиця Наталя 741
 Перепелиця (Сакун) Ганна 599, 715
 Перерва (Багрій) Катерина 617, 660, 715
 Перерва Іван 131, 617
 Перерва Іван Іванович 617
 Перерва Наталя 613, 617, 715
 Перерва Олексій 617
 Пересада Семен 141
 Перехрест Антон 605
 Перехрест Петро 605
 Перехрест (Хлонь) Наталя 605, 606, 718
 Петро 482
 Петренко (Демченко) Ніна 635
 Петрякова Фаїна 741
 Петько (Дзюбка) Алла 682, 715
 Пилипенко Катерина 715
 Пиріжок (Бацуца) Олександра 88, 134, 344, 593
 Півень Варвара 639, 716
 Півень Григорій 638, 639
 Півень Іван 131, 604, 616, 622, 639

Півень Микола 622, 639, 716, 741
 Півень Митрофан 131, 622, 638, 639
 Півень (М'якоступ) Анастасія 595, 596, 616
 Півень Никифор 603, 604
 Півень (Оначко, Романенко) Марія 604, 660
 Півень Павло 638, 639
 Півень Петро 68, 265, 266, 313, 382, 391, 622, 638, 639
 Півень Порфирій 639
 Півень Потап 638, 639
 Півень Родіон 116, 131, 228, 601, 634, 656
 Півень Серафим 596, 616, 716
 Півень Федір 601
 Півень (Шулик) Олена 603, 604
 Підгірна (Запорожець) Лідія 588, 697, 699, 700, 706, 711
 Підгірний Василь 697, 700, 706
 Підгірний Яків 131, 622
 Підгребельна (Біленко) Віра 656, 657
 Підгребельна (Мареха) Явдоха 444, 656, 706, 716
 Підгребельна Наталя 657
 Підгребельна (Тарасенко) Уляна 656, 657
 Підгребельна Тетяна 716
 Підгребельна (Чабан) Ганна 630, 656, 716
 Підгребельний («Підгірний») Юхим 657, 682
 Підгребельний Гаврило 168, 656, 657
 Підгребельний Іван 656, 657, 716
 Підгребельний Корній 656, 657
 Підгребельний Микола 621, 656, 657, 716
 Підгребельний Михайло 616, 657
 Підліпна Ганна 593
 Підліпна Одарка 593
 Підліпний Іван 593
 Пікассо Пабло 425
 Пічка Антон 189, 549, 632
 Пічка (Воробйова) Людмила 167, 653, 670, 709
 Пічка Іван 315, 394, 631, 632
 Пічка (Кальна) Любов 588, 589, 656, 703, 706, 712
 Пічка (Киричок) Ганна 189, 549, 632
 Пічка Мефодій 631, 632
 Пічка Михайло 631, 632
 Пічка Олексій Денисович 131, 623, 638
 Пічка Олексій Олексійович 131, 623
 Пічка Павло 10, 189, 229, 308, 394, 623, 631, 632, 703, 706
 Пічка (Різник) Марія 672, 673, 716
 Пічка Тит 551, 552, 696
 Пічка Яків 89, 131, 485, 623, 631, 632, 681
 Піщенко Хома 293
 Платонов І. 730
 Плєскач Василь 716
 Плєскач Тамара 716
 Плоха Ольга 180
 Плохой Антон 741
 Поваляєва Олена 716
 Погребняк Микола 621
 Поколодна (Різник) Галина 668, 669

Полив'яний Федір 625
 Полторацька Юлія 170
 Попиловы, *брати* 730
 Поросна Валентина 695, 716
 Поросний Василь (молодший) 545, 694, 695
 Поросний Василь (старший) 100, 448, 520, 545-549, 694, 695
 Поросний Назар 545, 694, 695
 Порохівник Денис 107, 258, 326, 382, 628, 640, 645, 692
 Порохівник Іван 107, 135, 141, 143, 147, 244, 280, 473, 628, 640, 645, 669, 678, 684, 716
 Порохівник (Колодко) Олександра 141, 143, 144, 147, 151, 174, 184, 462, 628, 669, 685, 716, 741
 Порохівник Наталя 640, 645
 Порохівник Пелагея 107, 628, 645
 Порохівник Пилип 280, 645, 640
 Порошай (Чех) Тетяна 699, 700
 Порятуй С. 731
 Походунова (Хмелик) Таїсія 677, 706, 718
 Пошивайли, *родина* 11, 175, 244, 425, 473, 476, 478, 481, 585, 597, 599, 676, 677, 678
 Пошивайло Анастасія 731
 Пошивайло Богдан [Олександрович] 204, 206, 209, 235, 255, 285, 301, 309, 314, 334, 349, 350, 356, 360, 376-379, 381, 686
 Пошивайло Богдан Григорович 716, 741
 Пошивайло (Бордун, Мареха) Єфросинія 454, 618, 661, 662
 Пошивайло (Бородавка) Явдоха 11, 12, 19, 115, 116, 160, 172, 174, 175, 205, 206, 209, 210, 230, 231, 234, 235, 255, 257, 277, 320, 321, 354, 403, 424-426, 428, 441, 444, 472-479, 539, 548, 598, 599, 605, 607, 651, 652, 655, 656, 676-678, 680, 695, 705, 706, 716, 741
 Пошивайло Василь 686
 Пошивайло Гаврило 11, 12, 19, 115-117, 136, 153, 172, 174, 175, 188, 203, 205, 206, 209, 210, 222, 234, 255, 257, 277, 320, 321, 354, 356, 365, 381, 390, 403, 424, 425, 429, 458, 465, 472-479, 485, 548, 585, 599, 607, 658, 675-678, 705, 707, 716, 721, 731, 741
 Пошивайло (Гадяцька, Дугельна) Онисія 617, 661, 662
 Пошивайло Ганна Іванівна 104, 117, 676
 Пошивайло Ганна Пилипівна 107, 536, 692
 Пошивайло (Ємець) Зінаїда 686, 711
 Пошивайло Іван Ничипорович 658, 606, 676, 677
 Пошивайло Іван Олександрович 687
 Пошивайло (Іващенко) Варвара 675, 712
 Пошивайло (Каленич, Мелашенко) Наталя 454, 617, 661, 662, 673
 Пошивайло Килина 454, 658, 676
 Пошивайло Левко 687
 Пошивайло (Литвиненко) Світлана 731, 741
 Пошивайло Марія 131, 454, 617, 618, 658, 661, 662, 673
 Пошивайло (Мацко) Галина 104, 144, 300, 614, 716

Пошивайло Микола Гаврилович 11, 169-172, 178, 203, 280, 301-303, 310, 318, 375, 390, 399, 465, 479-482, 585, 621, 653, 676-678, 701, 705, 706, 731
 Пошивайло Микола Семенович 686
 Пошивайло Назар 675
 Пошивайло Ничипір 104, 117, 658, 675, 676
 Пошивайло Оксана 178
 Пошивайло Олександр Демидович 687
 Пошивайло Олень 5, 6, 9-11, 13, 15, 17-19, 21, 23, 24, 28, 32, 61, 81, 88, 94, 113, 162, 172, 173, 175, 183, 215, 228, 229, 259, 263, 265, 281, 315, 326, 335, 344, 386, 394, 398, 468, 469-471, 493, 501, 503, 504, 509, 582, 630-632, 645, 676-678, 720-737, 741, 760
 Пошивайло (Оначко) Ганна 117, 485, 606, 676, 677
 Пошивайло Орина 141, 147
 Пошивайло Панас 686
 Пошивайло Параска 107, 108, 536, 692, 716
 Пошивайло Семен 618, 661, 662
 Пошивайло Тарас [Олександрович] 8, 23, 68, 80, 136, 176, 177, 197, 199, 201, 202, 204-210, 215-217, 219-226, 229-235, 238-242, 245, 248-258, 260, 261, 266, 283, 284, 286, 289-291, 293, 295-304, 306-310, 313-317, 319-321, 323, 325, 327-336, 338-340, 343, 345, 348, 349, 352-357, 359-366, 368, 370-377, 379-381, 385, 391, 401, 402, 405, 409, 412, 413, 416-419, 426, 427, 430-433, 456, 461, 465, 466, 471-475, 477, 479-482, 487, 488, 490-497, 499, 501-508, 510-512, 514, 515, 518, 519, 523-525, 532, 537, 551, 554, 555, 557-560, 562-564, 566-569, 571-587, 658, 720, 723, 730, 731, 739, 741
 Пошивайло Тарас Маркович 658, 676
 Пошивайло Тетяна 686, 741
 Пошивайло Тихін 687
 Пошивайло Федір 106, 107, 112, 198, 215, 219, 231, 232, 238, 242, 244, 266, 393, 433, 535-537, 595, 618, 628, 649, 652, 687, 692
 Пошивайло (Федоша) Ірина 606, 676
 Пошивайло (Хлонь) Зінаїда 147, 151, 162, 606, 676, 718
 Пошивайло (Шкурпела) Світлана 399, 585, 677, 705, 716, 731, 741
 Пошивайло Юрко 5, 23, 34-37, 39-47, 51-54, 58-63, 65-67, 69-77, 86, 132, 175, 195-198, 242, 254, 280, 286, 305, 310, 313, 314, 322, 331, 340, 348, 361, 369, 399, 435-441, 444, 459, 463, 479, 489, 498, 500, 557, 570, 585-587, 631, 632, 676-678, 705, 716, 720, 723, 730, 731, 741, 760
 Пошивайло Юхим 131, 622
 Пошивайло Яким 617, 618, 661, 662, 673, 692
 Пошивайло Яків 513, 686, 687, 716
 Правдюк (Важничка) Марфа 661, 678
 Правдюк Григорій 86
 Правдюк Олексій 17

Прахов Микола 128, 731
 Пресвята Богородиця 10, 23, 86, 87
 Приймаченко Марія 134
 Приходько Михайло 131, 619
 Приходько Поліна 619
 Прогло (Пругло) Федот 548, 695
 Прокопенко Іван 667
 Прокопенко Інна 741
 Прокопенко Яків 667
 Прокопенко (Яценко) Ольга 653
 Прокопенко (Яценко) Параска 156, 667, 693, 719, 738
 Прокопович Петро 556, 619
 Прохацький Сергій 741
 Пругли, *родина* 728
 Пругло (Білик) Людмила 681, 682
 Пругло (Денисенко, Солодівник) Марія 139, 143, 151, 444, 548, 598, 652, 677, 695, 696
 Пругло Макар 87, 113, 115, 116, 139, 189, 372, 405, 545, 548, 549, 599, 602, 652, 677, 694-696
 Пругло Ольга 139, 151, 677
 Пругло (Прогло) Федот 548, 695
 Пругло (Рижова) Ольга 695, 696, 716
 Пругло Світлана 716, 732
 Пругло (Чирвенко) Ганна 521, 642, 643
 Прусевич Олександр 88, 89, 93, 184, 213, 520, 593, 732
 Пуголовок Юрій 31, 33, 34, 732, 733, 741
 Пузир 448
 Пушкін Олександр 374, 625, 626
 Пчілка Олена 27, 99, 545, 546, 549, 732
Радченки, родина 728
 Радченко Ганна 152, 155
 Радченко Григорій 616, 716
 Радченко Іван 155
 Радченко Матвій 131, 616
 Радченко (Остринин) Олександра 166, 442, 634, 635, 715
 Радченко (Пампушка) Ірина 163, 633, 716
 Радченко Степан 165, 633
 Радченко (Фесенко) Анастасія 678
 Радченко (Чабан) Анастасія 482, 610, 611, 716
 Радько Сергій 13
 Рахно Костянтин 5, 760
 Рева (Каленич) Любов 651, 652, 716
 Рева (Моргун) Явдоха 638, 716
 Рева (Чирвенко) Оксана 642, 643
 Редін Е. К. 720
 Редчук Володимир 169-171, 489
 Редчук Галина 169-172, 483, 630, 680, 716
 Репало Катерина 639, 716
 Репало Павло 716
 Репало Семен 639
 Рерг Леонід 114, 732
 Репін Ілля 546, 629
 Рига Мойса (Мусій) 88
 Риженко В. М. 18, 19
 Риженко Яків 15, 27, 116-118, 185-187, 189, 190, 193, 207, 213, 228, 244, 263, 287, 326, 335, 341, 446, 517, 520, 545, 732
 Рижова (Пругло) Ольга 695, 696, 716

Рильський Максим 5, 9, 22, 708, 719, 723, 724, 726, 735, 739
Різник Андрій 668, 669
Різник Антон 647
Різник (Варвинська) Явдоха 144, 462, 668, 669, 705, 709
Різник Василь 111, 655, 656
Різник Галина 485
Різник Демид 647, 729
Різник (Денисенко) Лідія 667, 668, 680
Різник (Зубань) Явдоха 485, 486, 613, 712
Різник Іван 672, 673
Різник Ісак 672
Різник (Кизименко) Параска 651, 655, 663, 671
Різник Марія 485
Різник Михайло Данилович 668, 669
Різник Михайло Терентійович 642, 672, 717
Різник Ольга 485
Різник (Остапенко) Харитина 651, 655, 663, 671
Різник (Отченашко) Марія 454, 651, 655, 663, 671
Різник Павло 651, 655, 663, 671
Різник Пилип 672
Різник (Пічка) Марія 672, 673, 716
Різник (Поколодна) Галина 668, 669
Різник Семен 672, 673
Різник Серафим 539, 601, 694
Різник (Сердюченко) Валентина 164, 464, 671, 672, 717
Різник (Сердюченко) Марфа 670, 671
Різник Терентій 672
Різник Федір Антонович 127, 647
Різник Федір Терентійович 672
Різник Федот 647
Різник Феодосій 579, 668, 669, 705
Різник (Шиян) Василина 646, 647
Різник (Шкурпела) Параска 668, 669
Різник Юхим 448, 520, 545-549, 695
Різники, *родина* 647, 729
Різниченко (Гава) Валентина 557, 561, 698, 701-703, 717
Різниченко (Невкрита) Жанна 557, 577, 701, 704, 714, 738
Ріпка Олексій 123
Родзянський Яків 279
Рождественская С. Б. 732
Розенберг 128
Розсошинська Ніна 741
Рокита (Жижюра) Ольга 696, 711
Рокицький М. 732
Романенко Пелагея 685, 717
Романенко (Півень, Оначко) Марія 604, 660
Романець Тетяна 69, 214, 282, 732, 741
Романчук Іван 131, 618, 619
Русалівський 128
Русов Михайло 24, 27, 183, 185, 521, 732
Рыбаков Б. А. 732
Рябокін Олександр 189
Рябокони Іван 717
С. Х. 732
Савчук Олександр 736, 737
Сайко Э. В. 732

Сакун Валентина 741, 760
Сакун (Перепелиця) Ганна 599, 715
Сакун Хома 113, 119, 125, 599, 683, 708
Салтиков Александр 16, 17, 23
Сальник (Кононенко) Ганна 151, 598, 696, 713
Сальнік Галина 144
Самокиш Микола 99, 114, 732
Сарабьянов Д. В. 732
Сахута Е. М. 732
Сачек Павло 760
Свешніков І. К. 719, 720, 736
Свида (Кульбака) Марія 162, 166, 167, 461, 488, 629, 681, 741
Свириденко Марфа 621, 717
Свищ Кирило 220
Свищ Яків 131, 622
Северин (Кальна) Оксана 561-564, 565, 566, 697-699, 702, 703, 706, 717
Селівачов Михайло 136, 446, 447, 723, 725, 728, 732, 734, 741
Селюченко (Задорожна) Явдоха 454, 660, 674
Селюченко Олександра 11, 18, 19, 127, 128, 136, 153, 172, 284, 448, 455, 458, 464, 465, 467-470, 473, 616, 627, 652, 654, 657, 658, 660, 673-675, 684, 717, 727, 731, 733, 741
Семенов Ганна 498
Семенов В. П. 729
Семенцов П. 735
Сень Григорій 113
Сень (Гурин) Наталя 173, 561, 564-566, 697-699, 701-703, 710, 722
Сень (Зелена) Устина 692
Сень (Козак) Марія 691, 692, 712
Сергієнко Григорій 237, 279
Сердюк (Богославец) Христина 649, 717
Сердюк Василь 606, 649
Сердюк Григорій 649
Сердюк (Золотаренко) Марія 649, 712
Сердюк Іван 394, 412, 649, 729
Сердюк (Мареха) Марія 649, 713
Сердюк Петро 635, 649, 684
Сердюк Сергій 327, 649
Сердюк (Хлонь) Антоніна 162, 164, 165, 606, 649, 678
Сердюки, *родина* 737
Сердюченко Данило 670, 671
Сердюченко Дмитро 655, 670-672
Сердюченко Іван 160, 655, 670, 671, 699, 717
Сердюченко (Коломієць) Євдокія 627, 671, 672, 699, 717
Сердюченко (Лісяна) Онисія 670, 671
Сердюченко Марфа 651, 655, 663
Сердюченко Мефодій 130, 139, 153, 155, 255, 256, 277, 301, 309, 334, 376, 378, 379, 407, 408, 429, 605, 606, 620, 639, 650
Сердюченко (Міщенко) Ганна 167, 178, 464, 628, 655, 670, 671, 714, 741
Сердюченко Михайло 672
Сердюченко Пилип 672
Сердюченко (Різник) Валентина 164, 464, 671, 672, 717
Сердюченко (Різник) Марфа 670, 671

Сердюченко Семен 672
Сердюченко Сергій 130
Сердюченко Устина 605, 606, 658, 659
Сердюченко Федір 672
Сердюченко (Хлонь) Єлизавета 454, 595, 605, 606, 658, 659
Сердюченко (Чех) Лариса 557, 561, 565, 671, 698-700, 703, 718
Сердюченко Яким 671
Середа Євдоким 125
Середа Євдокія 125, 671
Середа (М'якоступ) Варвара 135, 615, 717
Середа (Яценко) Параска 156, 167, 632-634, 667, 717
Сержант Людмила 28, 293, 356, 724, 733, 740, 741
Сиваш (Витошка) Параска 600
Сиваш Гаврило 115, 599-601, 635, 717
Сиваш Галина 601
Сиваш Денис 599-601, 635
Сиваш (Денисенко) Мотрона 679, 680
Сиваш (Дубовик) Устина 599-601, 635
Сиваш Іван 113, 599-601, 634, 635, 717
[Сиваш (Кандзюба)] Ганна 599-601
Сиваш Кіндрат 599-601, 665, 679
Сиваш (Лещенко) Дарія 679
Сиваш Микола 600, 717
Сиваш Михайло 596, 599, 600
Сиваш Олексій 599-601, 635
Сиваш (Острянин) Василина 599-601, 634, 635, 691, 715
Сиваш Пилип 599-601, 635
Сиваш Свирид 599, 600
Сиваш Семен 118, 144, 601, 645, 679
Сиваш (Сичук) Ганна 600
Сиваші, *родина* 635, 734
Сидоренко Андрій 102, 105, 106, 112, 119, 127, 134, 432, 534, 535, 539, 550, 594-598, 610, 634, 637, 645, 667, 669, 687, 691-694, 708, 725
Сидоренко Г. О. 733
Сидоренко Катерина 485
Сидоренко (Оначко) Софія 594, 595
Сидоренко Софія 432
Сидоренко (Жигульова, Сидоренко-Жигульова) Людмила 112, 174, 175, 194, 196, 463, 464, 499, 595, 711, 741
Сизоненко Галина 168, 656, 657, 717
Сирахов (Сирах.) 10
Сиса (Коека) Поліна 135, 482, 617, 627, 628, 635, 668, 670
Сиса Мусій 627, 628
Сиса (Чабан) Катерина 611
Сичук Володимир 131, 622
Сичук Егор 131, 616
Сичук (Сиваш) Ганна 600
Сичук Олексій 131, 616
Сібільов М. В. 721
Сідельник Андрій 644
Сідельник Іван 644
Сідельник Іван Пантелеймонович 644
Сідельник Іван Федорович 223, 644
Сітко 123
Склинська Любов 19

Сковорода Григорій 119, 556, 594, 619, 701
 Скрипник Г. 719, 723, 735
 Слассьон Опанас 10, 11, 97, 99, 104, 114, 549, 552, 733, 736
 Слищенко (Огар) Людмила 670
 Слободська (Демочко) Лідія 164, 630
 Слободська (Дудник) Олександра 630, 638, 711
 Слободська (Ширай) Віра 630, 717
 Слободський Василь 172, 629-631, 717
 Слободський Григорій 630
 Слободський Іван 717
 Слободський Михайло 630
 Слюсаренко (Хоменко) Зоя 676, 706, 707, 718
 Смолій В. А. 734
 Смолій Юлія 741
 Сморгж Леонід 11, 27, 175, 421, 425, 434, 482, 513, 548, 651, 725, 733, 738
 Собачко Ганна 127
 Соколов Олександр 101
 Солов'ян Тетяна 741
 Солодівник Андрій 695, 696
 Солодівник (Денисенко, Пругло) Марія 139, 143, 151, 444, 548, 598, 652, 677, 695, 696
 Соломій Юлія 741
 Спаситель 134, 696
 Спаська Євгенія 186, 446, 733
 Сталін Йосип 124, 649
 Станкевич М. Є. 733
 Старік Олександр 733
 Старолат (Козак) Зінаїда 602, 717
 Старущенко Микола 141, 143, 144, 147
 Стішкова Тамара 717
 Строкова Людмила 741
 Субтельний Орест 94, 733
 Суконька (Деркач) Тетяна 669, 685, 717
 Суконька Григорій 165
 Суконька Микола 685, 717
 Сулим Віра 717
 Сулим Йосип 615, 616, 646, 657
 Сулим Іван 615, 616, 717
 Сулим Михайло 615, 616
 Сулим Юхим 615, 616
 Сулим Явдоха 616, 717
 Сумцов Микола 287, 620, 733
 Сундукова (Голобородько, Тараненко) Марія 444, 652, 717
 Супруненко Олександр 733, 734, 741
 Сухобоков О. 734
 Суховатка 597
Тараненко (Голобородько, Сундукова) Марія 444, 652, 717
 Тараненко (Зубань) Наталя Луківна 164, 444, 613, 652, 653, 654
 Таранушенко Стефан 262, 357, 734
 Тарасенко Михайло 520, 688
 Тарасенко (Підгребельна) Уляна 656, 657
 Тарновський Василь 293
 Твердохліб 143
 Твердохліб Галина 280, 717, 741
 Твердохліб Тамара 143
 Твердохлібов Олександр 187, 265, 341, 734

Телегін Д. Я. 719, 720, 733, 736
 Тенишева М. 734
 Тетеря Дмитро 734
 Титова О. М. 719, 720, 736
 Тишинська Лідія 642, 717
 Тищенко Олександр 39, 55, 335, 734
 Ткаченко Михайло 114
 Ткаченко Нестір 131, 624
 Ткаченко Олександр 734
 Товариш Одарка 131, 613, 659
 Товариш Олександр 613, 659
 Товариш Панас 131, 613, 659
 Товариш (Шиян) Тетяна 613, 659, 660
 Трідід Лаврентій 293
 Тронько П. Т. 721
 Троцька Валентина 40, 617, 734
 Тютюнники, *родина* 630
 Тягун Григорій 118, 153, 155, 297, 298, 334, 341, 380, 407, 429, 601, 620, 645, 646, 648, 651, 694, 718
 Тягун (Діденко) Марфа 462, 464, 662, 669, 670
 Тягун (Кандзюба) Марія 145, 155, 156, 160, 599, 609, 645, 646, 717
 Тягун (Малишко) Уляна 669, 670
 Тягун (Школяр) Наталя 673, 719
Уварова 734
 Ульченко (Громова) Любов 179, 465, 557, 571-573, 673, 674, 704
 Ушинський Костянтин 630
Федевич Людмила 735
 Федорова Ніна 625, 674, 675
 Федоша Андріан 666
 Федоша Ганна 718
 Федоша (Головань) Параска 610, 665, 666
 Федоша (Котлік) Ганна 340, 444, 653, 713
 Федоша Єфросинія 666
 Федоша Іван Іванович 666
 Федоша Іван Кузьмович 666
 Федоша Ілля 666
 Федоша (Кучеренко) Параска 666
 Федоша Марія 666
 Федоша Михайло 666
 Федоша Пантелеймон 665, 666
 Федоша (Пошивайло) Ірина 606, 676
 Федоша Степан 666
 Федоша Федір 666
 Фесенко (Радченко) Анастасія 678
 Фесик (Багрій) Параска 617, 660
 Фесик Катерина 741
 Фесик Павло 139
 Фесик (Шиян) Параска 141, 144, 444, 652
 Філарет (Патріарх) 22
 Філенко (Бережна) Палажка 398, 531, 650, 660, 690, 691, 718
 Філенко (Манько) Надія 650, 691, 713
 Фок Борис 189, 521, 695, 689
 Фришберг І. 23, 722, 727, 730
 Фришберг Л. 22, 721, 722, 727, 731, 733, 735, 736
 Фріде Марія 188, 203, 213, 214, 222, 262, 735

Ханко Віталій 28, 95, 102, 129, 517, 521, 526, 553, 597, 601, 689, 692, 708, 719, 724, 735, 741
 Ханко Остап 49, 68, 69, 735
 Харіна (Шиян) Марія 613, 659, 660
 Хасаншін-Самолук Ольга 722
 Хвиля А. 735
 Хвойка В. В. 282
 Хлівна Ольга 741
 Хлонь Андрій 147-149, 169, 605, 606, 718
 Хлонь Василь 129, 147-149, 162, 605, 606, 718
 Хлонь (Дзюбан) Лідія 711
 Хлонь (Дінець) Галина 595, 605, 606, 658, 659
 Хлонь Люба 141
 Хлонь Михайло 162, 169, 606, 649, 718
 Хлонь (Шаблій) Надія 106, 120, 121, 126, 148-150, 162, 169, 606, 718
 Хлонь (Перехрест) Наталя 605, 606, 718
 Хлонь (Пошивайло) Зінаїда 147, 151, 162, 606, 676, 718
 Хлонь Семен 121, 595, 605, 606, 650, 658, 659
 Хлонь Сергій 106, 112, 522, 535, 595, 605, 606, 658, 659, 689
 Хлонь (Сердюк) Антоніна 162, 164, 165, 606, 649, 678
 Хлонь (Сердюченко) Єлизавета 454, 595, 605, 606, 658, 659
 Хлонь Федір 121, 126, 129, 135, 139, 141, 144, 145, 147-150, 207, 334, 339, 373, 595, 605, 606, 627, 650, 658, 659, 679
 Хлонь (Яковлева) Наталя 121, 521, 606, 689, 718
 Хмелик (Походунова) Таїсія 677, 706, 718
 Хмелик Віталій 588, 706, 718
 Хмелик Іван 607
 Хмелик Михайло 706, 718
 Хмелик Петро 685
 Хмелик Уляна 143
 Хмельницький Богдан 522, 547, 548, 552, 688
 Холостенко Є. В. 735
 Хома Параска 127
 Хоменко Петро 123, 125, 602, 629
 Хоменко (Слюсаренко) Зоя 676, 706, 707, 718
 Хорошко Семен 325
 Хохлачова Лілія 735
 Хрипун Тетяна 5, 735, 741, 760
 Худаш Михайло 736
Цвілик Павлина 88
 Цибульник Борис 293
 Цигрик (Шиян) Антоніна 659, 660, 718
 Цісарик Володимир 604
 Цюрюпа Андрій 645, 646
 Цюрюпа Антон 131, 622
 Цюрюпа (Ващенко) Галина 646, 718
 Цюрюпа Іван 131, 617
 Цюрюпа Кирило 646
 Цюрюпа Максим 131, 622
 Цюрюпа Микола 676, 718

Цюрюпа Никифор 718
Цюрюпа Олександр 285, 340, 645, 646
Цюрюпа Олександра 158, 645, 646
Чабан 117, 143
Чабан (Багрій) Явдоха 626, 627
Чабан Володимир 131, 611
Чабан Головань Варвара 131, 610, 611, 665
Чабан Гордій 612
Чабан Дмитро 611, 671, 672
Чабан Іван Дмитрович 611
Чабан Іван Захарович 671, 672
Чабан Іван Іванович 671, 672
Чабан Іван Кирилович 655
Чабан Іван Мусійович 612
Чабан Іван Тимофійович 131, 610, 611
Чабан Йосип 655
Чабан (Каленич) Валентина 651, 652, 718
Чабан Кирило 611
Чабан (Варвинська, Кононенко) Ірина 612
Чабан Лаврентій 117
Чабан Лідія 718
Чабан Любов 718
Чабан (Мороховець) Софія 655
Чабан Михайло 612, 718
Чабан Павло 131, 611
Чабан Петро 656
Чабан (Підгребельна) Ганна 630, 656, 716
Чабан (Радченко) Анастасія 482, 610, 611, 716
Чабан Семен 610, 611
Чабан Сергій 671, 672
Чабан (Сиса) Катерина 611
Чабан Степан 611
Чабан Тетяна 718
Чабан Тимофій 144, 610, 611, 665
Чабан Тимофій Тимофійович 610, 611
Чабан (Шиян) Марія 659, 660
Чабан (Шкурпела) Ольга 610, 611
Чабан Яків 595, 645
Чабан Яків Якович 131, 311, 318, 400, 544, 595, 610, 611, 694
Чабаненко Розалія 465, 489, 507-509, 628, 646, 684, 718
Чабаненко Ю. А. 731, 734
Чабани, *родина* 106, 112, 131, 535, 595, 612
Чапаєв 605
Чегусова Зоя 5, 723, 741
Чепай Лідія 641, 718
Чепелик Віктор 98, 736
Червонюк Олександр 237, 247
Червоняк Роман 279
Черкас М. Д. 619
Черниш (Денисенко, Москаленко) Віра 134, 625, 626
Черченко Володимир 96, 114, 593, 719, 736
Чех (Порошай) Тетяна 699, 700
Чех (Сердюченко) Лариса 557, 561, 565, 671, 698-700, 703, 718
Чех Маргарита 699, 700
Чечель Ж. А. 736
Чижмак (Гурин) Людмила 588, 705, 770

Чирвенко Андрій 280, 642, 643
Чирвенко Варвара 617, 718
Чирвенко Ганна 658
Чирвенко Григорій 526
Чирвенко (Діденко) Онисія 451, 454, 521, 658, 673, 688, 689
Чирвенко Захар 642, 643
Чирвенко Іван 131, 617, 642
Чирвенко Ївга (Євгенія) 521
Чирвенко (Квашик) Ганна 642, 643
Чирвенко (Кришталь) Серафима 642, 643
Чирвенко Микола 688
Чирвенко (Мірошніченко) Марена 642, 643
Чирвенко (Пругло) Ганна 521, 642, 643
Чирвенко (Рева) Оксана 642, 643
Чирвенко Семен 642, 643
Чирвенко Сидір 102, 451, 520, 521, 523, 526, 527, 543-545, 658, 688, 689
Чирвенко Софія 689
Чирвенко Тетяна (Ївга) 521, 658
Чирвенко Федір Іванович 617
Чирвенко (Червенко, Чірвенко, Червінка, Червінко) Федір Миколайович 27, 87, 98, 184, 185, 189, 281, 296, 299, 311, 351, 357, 384, 435, 448, 451, 520-526, 528, 544-549, 658, 688, 689, 694, 695, 719
Чирвенко (Шут) Анастасія 642, 643
Чміль Леся 33, 34, 38, 39, 48, 49, 55-57, 61, 65, 72, 75, 82, 213, 282, 335, 719, 736, 738
Чорнопол В'ячеслав 760
Чорноморець Семен 227, 325
Чугуєвець Давид 131, 624
Чуйко Анастасія 464, 670
Чуйко (Гайдара, Кизименко) Анастасія 433, 536, 618, 645, 652, 692, 712
Чуйко (Омелянко) Уляна 152, 155
Чумарний Карпо 129
Чумарний Михайло 129
Чуприна Хома 131, 622
Шаблій Анна 736
Шаблій (Канівець) Валентина 164, 167, 380, 444, 633, 654-656, 674, 712
Шаблій Панас 654, 655
Шаблій Уляна 606
Шаблій (Хлонь) Надія 106, 120, 121, 126, 148-150, 162, 169, 606, 718
Шаблій (Яценко) Надія 444, 654, 655
Шафонський Опанас 26, 31, 736
Шашко (Мальована) Надія 178, 557, 561, 701, 713
Швець Уляна 143, 144, 145
Шевченко Людмила 741
Шевченко Тарас 5, 8, 9, 23, 189, 384, 489, 509, 516, 522, 546-548, 551, 552, 556, 594, 599, 619, 626, 632, 649, 681-684, 688, 696, 723
Шевчук Ю. І. 733
Шептицький Андрей 602
Шептицький Климентій 227, 293
Шеремет 452, 453
Шерстюк В'ячеслав 57, 728, 733

Шиліна (Метельова) Катерина 462, 665, 666, 714
Шипили, *родина* 280
Шипило Іван 280, 642
Шипило Іван Романович 280, 642, 672, 718
Шипило Іван Федорович 280, 641
Шипило Любов 641
Шипило (Китриш) Марфа 641, 642
Шипило Меланія 641, 642
Шипило Наталя 280, 641, 642
Шипило Сергій 641, 642
Шипило Федір 641
Шипило Явдоха 641
Шипило Яків 280, 641
Ширай Артем 623
Ширай Григорій 623
Ширай Єфрем 131, 622
Ширай Іван 144
Ширай Іван Онуфрійович 623
Ширай Іван Панасович 623
Ширай Олександр 623
Ширай Петро 623
Ширай Семен 623
Ширай (Слободська) Віра 630, 717
Ширай (Шиян) Раїса 444, 607, 654, 718
Ширмовська (Павлієнко) Ганна 683, 684
Ширмовський Григорій 683, 684
Ширмовський Ларіон 683, 684
Широцький Кость 404, 736
Шиян Анастасія 613, 659, 660
Шиян (Бондаренко) Варвара 135, 141, 143, 150, 151, 259, 628, 629, 632, 633, 638, 664, 667, 669, 718
Шиян Василь 117, 608
Шиян Галактіон 131, 613, 659
Шиян (Денисенко) Явдоха 679, 680
Шиян Дмитро Дмитрович 608
Шиян Дмитро Климович 607, 608
Шиян Дмитро Панасович 608
Шиян Іван 117, 165, 344, 646, 647, 684, 718
Шиян Каленик 607, 608
Шиян Кирило 629
Шиян Кіндрат 613
Шиян Клим 607, 608
Шиян (Куценко) Уляна 646, 647
Шиян Лідія 616, 718
Шиян Марія 143, 151
Шиян (Мацко) Анастасія 659, 660, 714
Шиян Микита 219, 334, 390, 394, 395, 646, 647, 650
Шиян Михайло 630
Шиян (Начальна) Явдоха 455, 609, 664, 718
Шиян (Окара) Надія 662, 670, 718
Шиян Олександр 608
Шиян Ольга 613, 659, 660
Шиян (Омелянко) Людмила 483, 574, 575, 679, 680, 700, 704, 705, 715, 730, 741
Шиян Панас 607, 608
Шиян (Різник) Василина 646, 647
Шиян Сергій 629, 630
Шиян Степан 139, 613
Шиян (Товариш) Тетяна 613, 659, 660
Шиян (Харіна) Марія 613, 659, 660

Шиян Уляна 117
 Шиян Федір 613, 659, 660
 Шиян (Фесик) Параска 141, 144, 444, 652
 Шиян Харитина 455, 607, 608, 664, 718
 Шиян (Цигрик) Антоніна 659, 660, 718
 Шиян (Чабан) Марія 659, 660
 Шиян (Ширай) Раїса 444, 607, 654, 718
 Шияни, *родина* 454, 613
 Школяр (Тягун) Наталя 673, 719
 Шкрібела Іван 113, 633
 Шкрібела Сергій 157
 Шкрібела (Яценко) Варвара 633, 634, 667, 719
 Шкряба М. Д. 18
 Шкурпела Анатолій 179, 489, 553, 557, 578, 704
 Шкурпела І. М. 18
 Шкурпела Одарка 648
 Шкурпела Олександр 177, 188, 203, 217, 228, 280, 346, 358, 371, 489, 553, 557, 576-578, 635, 701, 704, 719, 726
 Шкурпела (Павлишена) Світлана 576, 704, 719
 Шкурпела (Пошивайло) Світлана 399, 585, 677, 705, 716, 731, 741
 Шкурпела Петро 648
 Шкурпела (Різник) Параска 668, 669
 Шкурпела (Чабан) Ольга 610, 611
 Шмагало Ростислав 730, 736
 Шостопалець Василь 449
 Шпак Анатолій 173
 Штігліц Олександр 629
 Шулик Давид 131, 622
 Шулик Микола 141, 144, 238, 275
 Шулик Михайло 131, 622
 Шулик (Півень) Олена 603, 604
 Шулик Семен 603, 604
 Шулик Федір 131, 603, 604, 622
 Шульга Данило 100
 Шульгина Лідія 213, 262, 386, 593, 736
 Шульженки, *родина* 280, 643, 644, 722
 Шульженко Євдоким (Явдоким) 618, 644
 Шульженко Йосип 109, 643, 644

Шульженко (Кравченко) Параска 643, 644
 Шульженко Марко 643
 Шульженко Марфа 643, 644
 Шульженко Микита 131, 608, 618, 644
 Шульженко (Начальна) Онисія 608, 618, 643, 644
 Шульженко Олексій 643, 644
 Шульженко Тетяна 643, 644
 Шульженко Тихін 643, 644
 Шульженко Явдоха 643, 644
 Шумейко Петро 102, 112, 124, 594
 Шураковський Володимир 663, 664
 Шут (Чирвенко) Анастасія 642, 643
 Щербаківський Данило 464, 509, 673, 681, 682, 684
 Щербані, *родина* 61
 Щербань Анатолій 28, 30-33, 68, 108, 109, 125, 133, 228, 229, 259, 539-542, 546, 609, 694, 736, 737, 741
 Щербань Олена 28, 119, 122, 124, 125, 736-738
 Щітківський Іван 528
 Юренко С. П. 734
 Ющенко (Дудник) Олександра 653, 670, 671, 711
 Явдак Пилип 200
 Яворницький Дмитро 271, 275, 276, 327, 394, 400, 594, 620, 649, 675, 691, 695, 722
 Яківчук (Звагольська) Тетяна 719
 Яковлева (Хлонь) Наталя 121, 521, 606, 689, 718
 Яніна Ірина 737
 Яремченко Віталій 734
 Яровата Вікторія 741
 Ярош Сава 153, 155
 Ярошенко Микола 28, 268, 271, 273, 274, 276, 277, 282, 284, 286, 343, 352, 395, 450, 451, 453-455, 522-525, 528, 532, 534, 549, 550, 603, 620, 640, 645, 648, 650, 675, 676, 678, 681-683, 685-690, 741

Ясієвич Володимир 98, 737
 Яценки, *родина* 595, 628
 Яценко Анатолій 632, 633, 667, 719
 Яценко Андрій 629, 632-634
 Яценко Артем 629, 632-634, 647, 648
 Яценко (Бабич) Анастасія 623, 632-634, 667
 Яценко Григорій (молодший) 663, 666, 667
 Яценко Григорій (старший) 456, 457, 462, 663, 667, 719
 Яценко Єфросинія 719
 Яценко Іван 655
 Яценко (Кононенко) Єфросинія 633, 646, 654
 Яценко Лука 693
 Яценко Марія 693, 741
 Яценко (Мартиненко) Ганна 632-634, 667
 Яценко (Микитенко) Марія 454, 663, 667, 714
 Яценко Микола 693, 719
 Яценко Митрофан 629, 632-634
 Яценко Овксентій 633
 Яценко Оксана 737, 741
 Яценко (Прокопенко) Ольга 444, 653, 719
 Яценко (Прокопенко) Параска 156, 667, 693, 719, 738
 Яценко (Середа) Параска 156, 167, 632-634, 667, 717
 Яценко Сергій 203, 349, 350, 390, 632, 648, 667, 684, 719
 Яценко Тимофій 633, 634
 Яценко Трохим 629, 632, 633, 667
 Яценко Трохим Артемович 111, 632
 Яценко (Шаблій) Надія 444, 654, 655
 Яценко (Шкрібела) Варвара 633, 634, 667, 719
 Яценко-Вишневецька Варвара 456, 462

 Klymenko Olena 3, 4
 Poshyvailo Oles 7

Географічний показчик

Абрамцево 104
Аврамівка 671
Австрія 687, 733
Адамівка 88, 89, 93, 134, 137, 222, 262, 288, 344, 449, 593
Александрия 689
Алма-Ата (Алмати) 604, 647, 676, 677
Англія 625
Артемівка (Скороходове) 604, 610, 619
Архангельська область 675
Атени (Афіни) 24
Ашгабат 698-700, 702, 703

Базар 704
Балясне 685
Бар 87, 281, 325, 403, 592
Батурін 49
Батьки 115, 656, 699
Бахмут 94
Бельгія 153, 619, 646, 674-677, 681, 682, 686
Берегове 137, 191, 211
Бережани 263, 542, 592
Бережанський район 293
Березине 659
Березова Рудка 601
Берестів 48, 55, 65
Берлінці Лісові 93
Бессарабія 93
Бессарабська губернія 93
Біла Церква 75
Білани 50
Білгород 682
Білики 129, 188
Білорусь 136, 660, 682, 732
Більськ 80, 186, 188, 655
Богородчани 594
Богуславщина 183
Болгарія 619, 673-678, 681-684, 686
Брацлавський повіт 93
Броска 602
Брюссель 619, 646, 674-677, 681, 682
Бубнівка 81, 88, 93, 133, 262, 288, 386, 403, 448, 592, 625, 631, 736
Буди 99, 203, 281
Буковина 236, 557, 719
Бунцлау 594

Валки 216, 293, 629, 681
Вапнярка 93
Варшава 619, 681, 731, 736
Василе-Устимівка 657
Василівка 81, 520
Васильків 85, 191, 288, 403, 619
Васильківський повіт 85
Велика Британія 678
Велика Грем'яча 129
Велика Кужелева 722
Великий Байрак 673
Великий Токмак 298

Великі Будища 30, 49, 52, 54, 58, 59, 68, 69, 72, 77, 96, 183, 186, 400
Великі Сорочинці (Сорочинці) 529, 673
Великобудищанська волость 80
Велико-Тирново 619, 673-678, 681, 683, 686
Венесуела 681
Верба 263, 265, 645
Верхній Салтів 721
Вишневе 628
Відень 517, 687
Вільнюс 619, 675-677, 681, 686
Вільхівка 631
Вільхове (Зайці, Зайцеві хутори, Малий хуторець, Мацки, Шкидинівка), хутір 26, 68, 131, 133, 136, 161, 186, 213, 223, 265, 266, 291, 313, 328, 534, 604, 619-622, 631, 635, 638, 639, 644, 666, 710, 711, 713-717, 740
Вінницька область 87, 133, 231, 237, 243, 247, 279, 325, 625, 720
Вінницький повіт 93
Вінниця 697-699, 702, 703, 724
Вінниччина 625, 629, 631, 633, 704
Вірменія 697
Віта Поштова 645
Власівка 346
Водяна Балка 674
Волгоград 676, 677
Волинська губернія 93
Волинь 85, 93, 235, 243, 244, 262, 263, 701
Володимир-Волинський район 605
Волошино 158, 598
Волошкове 685
Ворскла, річка 131
Ворошиловград (Луганськ) 643, 644
Вроцлав 698-700, 702, 703
Всеволожський район 690

Гавареччина 265, 288
Гадяцький полк 31, 32
Гадяч 136
Гайсин 93
Гайсинський повіт 93
Гайсинський район 625
Галичина 93, 112, 596, 730
Гетьманщина 30, 31, 38, 48, 49, 398, 731
Глинськ 91, 112, 186, 189, 594, 647
Глинське 115, 131, 186, 188, 613, 624, 729
Глобине 680
Глобинський район 626
Глухів 65, 293, 483, 725
Гнилець 62, 403
Гоголеве 681
Голоківка 279
Гончарівка 231, 262, 288, 631
Гончарівка, куток 32, 131, 135, 203, 244, 595, 596, 601, 603-608, 612-618, 626-628, 632, 634-636, 640, 645, 648, 653, 655, 657-665, 667-669, 673, 676, 678-680, 683, 686, 690-697, 705, 706, 708-719

Гончарські-Кожум'яки, урочище 721
Городище 129, 188, 610, 631, 694
Грабів 325
Григоро-Бригадирівка 55, 57
Гродівка 608
Громи 231, 237, 247
Грузія 535, 603, 630, 691
Грунь 80, 654
Губське 705
Гуцульщина 263, 403, 448

Далекий Схід 404, 521, 658
Данія 153
Дашогуз 698-700, 702, 703
Дейкалівка 647
Дем'янівка 635
Деревки 701, 712
Джурин 93
Дибинці 81, 88, 89, 93, 183, 184, 203, 222, 227, 231, 237, 279, 293, 298, 325, 400, 403, 592, 631, 725
Диканський район 638, 697, 726
Диканька 57, 670, 674, 706, 710, 711
Дике поле 30
Дніпровское Левобереж'є 728, 734
Дніпро (Дніпропетровськ) 596, 602, 604, 684, 687, 698, 699, 700, 702, 703, 721, 722
Дніпро, річка 91, 134, 545, 620, 673
Дніпропетровська область 55, 601, 611, 662, 733
Дніпропетровська округа 601
Дніпропетровщина 72, 684
Домодедово 669
Дон 621
Донбас 118, 552, 608, 632, 641, 642, 663, 672, 674, 679, 693, 696
Донецьк 653, 663, 670, 675, 721
Донецька область 15, 602, 663, 664, 721
Донеччина 16, 608, 610, 641, 663, 696
Донські станиці 94
Драни, хутір 599
Древняя Русь 726
Дубровка 690

Едмонтон 23
Екатеринбург 736
Елисаветград 689

Європа 15, 17, 719, 737
Євсуг 293
Єреван 683, 697

Жерденівка 133, 625
Житомирська область 128, 548, 604, 605, 695
Житомирщина 124, 605, 678, 682, 704
Жорнище 629

Загреб 619, 675, 686
Заїченська волость 84
Заїченці 294, 664, 685, 696, 709

Зайці (Вільхове, Зайцеві хутори, Малий хуторець, Мацки, Шкидинівка), *хутір* 26, 68, 131, 133, 136, 161, 186, 213, 223, 265, 266, 291, 313, 328, 534, 604, 619-622, 631, 635, 638, 639, 644, 666, 710, 711, 713-717, 740

Закарпатська область 137, 631

Закарпаття 227, 244, 287, 311, 399, 539, 629

Заміхів 88, 184, 237

Запоріжжя 439, 603, 636, 675, 724, 726, 739

Запорізька область 128, 293, 298, 633, 674

Захід 730

Західна Європа 56, 71, 282

Західна Україна 216, 217, 605, 624, 662, 678, 723

Західне Поділля 99, 222, 231, 247, 263

Західне Полісся 235

Звенигородський повіт 85

Зіньків (Хмельницька область) 89, 448

Зіньків (Полтавська область) 30, 80, 186, 613, 630, 689, 690, 735

Зіньківський повіт 15, 22, 24, 27, 31, 33, 84, 95, 184, 188, 189, 265, 279, 280, 337, 341, 357, 694, 720, 721, 735

Зіньківський район 239, 244, 245, 291, 636, 697, 726

Зіньківщина 735

Зміїв 696

Золота Орда 30

Золотоніський повіт 91

Зятковці 184

И

Иваново 730

І

Іванець 682

Іваниця 593

Івано-Франківськ 736

Івано-Франківська область 137, 344, 542

Івано-Франківщина 62, 594, 604, 740

Івашків 93

Іздешкове 629

Ізюм 325

Іркутськ 110

Їсіпівка, *куток* 131, 280, 598, 601, 602, 608, 609, 617, 625-628, 634, 640, 699, 709, 713, 717, 718

Італія 153, 675, 681

Ічня 91, 188, 293, 592

К

Кавказ 118

Казахстан 604, 647

Калуга 17

Кам'янець-Подільський 93, 698, 699, 700, 702, 703

Кам'янець-Подільський район 88

Кам'янський район 617

Канада 125, 153, 619, 674-677, 681-684

Канів 85, 279, 675, 681, 683, 687

Канівський повіт 85

Карабаєво 599

Карабазівка 677

Карлівка 636

Карлівський район 636, 697, 726

Катеринослав 641, 688, 689, 694, 695

Катеринославська губернія 93

Катеринославщина 91, 597

Каунас 675

Київ 12, 20, 22, 23, 49, 54-57, 63, 64, 69, 79, 112, 114, 128, 133-135, 137, 169, 188, 194, 201, 203, 448, 462, 467, 526, 528, 529, 547, 553, 594, 597, 599, 602-604, 615, 619, 625, 629, 637, 642, 645, 646, 650, 658, 661, 664, 668, 669, 674-677, 681-686, 689, 690, 694, 695, 697-699, 701-703, 705, 708, 710, 715, 719-737

Київська губернія 85, 91, 93, 723

Київська область 88, 134, 135, 137, 203, 279, 293, 325, 602, 628

Київська Русь 30, 248

Київський повіт 85

Київщина 33, 85, 93, 186, 235, 298, 604, 619, 625, 650, 669, 736, 740

Кирило-Ганнівка 280, 640, 647

Китай 404

Китайгород 55, 72, 733

Кишинів 93

Кіблич 93, 279, 403

Кіровоградська область 127, 128, 237, 293, 298, 614, 633, 659

Кіровоградщина 604

Кобеляцький повіт 91, 188

Коболчин 137, 237, 557

Кобринове 699

Колобжег 702

Коломия 62, 99, 263, 542, 592, 604, 719

Колонтаїв 639

Комишня 91, 129, 186, 395

Комсомольськ 728

Конотоп 697, 698, 699, 702, 703

Коноша 675

Копейськ 683

Копичинці 263

Коринф 24

Косів 24, 72, 88, 99, 137, 263, 344, 397, 403, 557, 592

Костянтинівка 602

Котельва 217, 615, 624, 647, 652, 662

Красний Кут 643, 653, 684

Красноград 647

Краснодар 617

Краснодарський край 700

Красноільськ 700

Краснокутський район 639, 644

Кременець 602

Кременчук 675, 688, 689, 733

Кременчуцький район 693

Кривий Ріг 608, 684

Кризьке 664

Крилів 91

Крим 93, 118, 604, 654

Кришинці 133, 625

Кролевець 186, 279

Кубань 128, 621

Куземин 30, 654, 655

Куп'янський повіт 93

Курськ 682, 694, 695

Курська область 699

Кути 99

Л

Лазьки 131, 188, 200, 624, 657

Латвія 673

Левадки, *куток* 633

Лейпциг 674, 676, 677

Ленінград 134, 553, 597, 599, 619, 625, 626, 673, 676, 697, 720, 722, 728, 735

Ленінградська область 599, 690

Летичівський район 293

Липецьк 666

Липівці, *куток* 717

Липовенькое 184

Литва 675, 681

Литвинівка 237

Лівобережжя 24, 30, 31, 34, 38, 53, 55, 57, 69, 79, 87, 88, 94, 228, 231, 235, 239, 259, 287, 288, 344, 358, 395, 520, 521, 631, 728

Лівобережжя України 731

Лівобережна Україна (Гетьманщина) 24, 28, 31, 94, 183, 263, 335, 396, 398, 731, 735, 736

Лівобережне Подніпров'я 728

Лісники 65

Літинський повіт 93

Лос-Анджелес 619, 675, 681, 686

Лохвицький повіт 91, 188, 265

Лохвиця 690

Лтава 733

Лубенський повіт 90

Лубенщина 726

Лубни 687, 690

Луб'янка 134, 625

Луганськ (Воршиловград) 643, 644

Луганська область 237

Луганщина 216, 293, 521, 664

Луцьк 697-699, 702, 703

Львів 61, 227, 293, 593, 602, 604, 619, 662, 675-677, 681, 697-699, 702, 703, 708, 719, 721-723, 725, 727, 729, 730, 733, 736, 737

Львівська область 262, 265, 288, 631, 724

Львівщина 33, 88, 344, 449, 631, 740

Лютенські Будища 654

М

Мазепин Яр, урочище 55, 57, 728

Майдан-Бобрик 81, 93

Макарів Яр 521, 730

Максимівка 693

Малая Кирієвка 184

Малая Россия (Малороссия) 729, 736

Малі Будища (Малі Будищечки) 10, 20, 23, 26, 84, 115, 120, 131, 173, 186, 188, 220, 228, 229, 238, 240, 244, 249, 255, 259, 273-275, 300, 304, 308, 315, 323, 333, 341, 342, 362, 367, 368, 376, 397, 486, 553, 594-601, 603, 604, 611-613, 622, 623, 631, 632, 637, 638, 644-648, 653, 656, 657, 666, 673, 680, 681, 685-687, 696, 697, 700, 706, 707, 709, 710, 712-714, 716, 725, 729, 740

Манжеля 677

Маньківка 137, 191, 211

Марехівка, *куток* 131, 609, 610, 648, 649, 654, 656, 657, 665, 685, 713, 715-717

Маріуполь 698-700, 702, 703

Марсель 619, 676, 677, 681, 683

Матвіївка 670

Мацки (Вільхове, Зайці, Зайцеві хутори, Малий хуторець, Шкидинівка), *хутір* 26, 68, 131, 133, 136, 161, 186, 213, 223, 265, 266, 291, 313, 328, 534, 604, 619-622, 631, 635, 638, 639, 644, 666, 710, 711, 713-717, 740

Меджибіж 222, 235, 293

Межигір'я 25, 119, 485

Межиріч 326, 645

Мелітопольський повіт 293

Мельники-Мостище 701

Миколаїв 93

Миколаївський яр (Миколаївська гірка) 49

Минск 728

Миньківці 62, 82, 184, 263, 279, 399, 542

Миргород 56, 98, 100, 102, 119, 201, 598, 601, 647, 689, 736

Миргородський повіт 91, 188

Миргородський район 227, 529

Миргородщина 61, 75, 91, 338, 361, 362

Михнівка 93

Міські Млини 8, 24, 26, 30, 40, 42-47, 50-54, 58, 62, 64-67, 76, 77, 80, 84, 96, 107, 109-111, 129-131, 153, 155, 187-189, 245, 264, 280, 306, 307, 397, 408, 449, 517-519, 531-534, 608, 618-620, 626, 627, 633, 636-638, 640-644, 647, 648, 650, 653, 654, 656, 666, 667, 678, 687, 688, 692, 694, 709, 710-718, 734, 740

Млинянська гора 646
 Могилів-Подільський район 720
 Молдова (Молдавія) 682, 703
 Монреаль 619, 674-677, 681, 682
 Моравія 49
 Москва 17, 23, 100, 134, 170, 526, 545, 547,
 553, 593-595, 597, 598, 602, 603, 615,
 619, 625, 626, 637, 639, 643, 646, 650,
 669, 673-677, 681-684, 686, 688, 689,
 691, 694, 695, 697, 719-722, 724,
 726-730, 732, 734
 Московська губернія 17
 Московська область 669
 Мотронинське городище 65
Наддніпрянська Україна 13
 Наддніпрянщина 288, 483, 722, 736, 737
 Нехвороща 50, 654
 Ніжин 33, 91, 188, 448, 733
 Нікополь 720, 732, 734, 736
 Німецька (Німецька Демократична
 Республіка) 134, 153, 455, 509, 594, 596,
 598, 600, 615, 625, 628, 652, 653, 656,
 664, 671, 672, 674-677, 681-684, 687,
 700, 707
 Нова Водолага 89, 592, 684
 Новгородська губернія 521, 547, 695
 Нове Село 689
 Нові Санжари 656
 Новомосковськ 662
 Новоросійський край 80, 81
 Новоселівка 625
 Новоушицький район 247
 Ноєнкірхен 664
 Норвегія 11, 678, 681, 684
 Нью-Йорк 20, 730
Об'єднані Арабські Емірати 684
 Область Війська Донського 93
 Обухів 81
 Обухівський район 88
 Одеса 93, 595, 602, 627, 628, 659, 682,
 698-700, 702, 703, 728, 729
 Одеська область 659
 Одещина 602, 630, 659
 Олешня 137, 263, 265, 557
 Ольгопільський повіт 93
 Омськ 670, 736
 Опішне (Опошня, Опішня, Опушноє,
 Опешное, Опушлинське, Опочинське,
 Опішне) 1, 2, 4, 6, 8-444, 446, 448-532,
 534-642, 644-738, 740, 741, 760
 Опішненський гончарний район 729, 734
 Опішнянська волость 93
 Опішнянська ТГ 22
 Опішнянське городище 734
 Опішнянський район 115, 125, 708, 727
 Опошанская сотня 32
 Опошнянская волость 84
 Орел 682
 Осака 619, 674, 682
 Осична 633
 Осло 678
 Остенде 619, 676, 677, 681, 683, 686
 Осьмаки 263, 265
 Охтирка 217, 661, 662, 706
 Охтирський повіт 187, 341, 734
 Оять, річка 689
Паланка 87
 Панфіли 602
 Париж 517, 553, 602, 619, 625, 681, 687-689,
 697
 Пенза 608
 Переяславське князівство 30

Переяславський повіт 91
 Переяслав 49, 55, 91, 93, 720, 734
 Переяслав-Хмельницький 56, 64
 Персія 404
 Петербург 526, 601, 732, 735
 Петриківка 127
 Петроград 119, 732
 Пирогів 467
 Пирогівка 222, 262, 288, 631
 Пирожна 93
 Пирятин 698, 702
 Пирятинський повіт 91
 Південь України 729
 Пістинь 72, 263, 397, 403
 Піщанський район 704
 Поділля 33, 38, 49, 55-57, 62, 82, 85, 87-89,
 93, 114, 124, 184, 186, 188, 203, 213,
 214, 216, 222, 226, 227, 231, 235-237,
 243, 244, 246, 247, 262, 278, 279, 281,
 287, 292, 293, 311, 324-326, 344, 386,
 399, 403, 448, 520, 542, 604, 625, 631,
 722, 728, 735, 736, 740
 Подільська губернія 79, 85, 89, 93, 114,
 593, 732
 Покуття 263, 403
 Пологівський район 674
 Полтава 17, 22, 23, 30, 34, 36, 38, 48-50, 52,
 53, 55, 57, 61-63, 68, 73, 79, 89-92,
 96, 100, 122, 129, 191, 192, 194, 263,
 526, 529, 535, 547, 598-600, 610, 612,
 617-620, 625, 627, 628, 630, 634, 637,
 640, 645-647, 655, 658, 661, 668, 670,
 674-678, 681-684, 686, 688-692, 694,
 695, 697-703, 708, 709, 718-723,
 725-737
 Полтавська губернія 15, 17, 22, 27, 84, 88,
 91, 93, 95, 96, 114, 185, 186, 188, 386,
 522-526, 592, 649, 689, 694, 695, 719,
 720, 722, 723, 726, 727, 730
 Полтавська область 8, 22, 50, 57, 87, 122,
 133, 137, 227, 529, 604, 610, 626, 631,
 636, 680, 686, 687, 693, 697, 708, 723,
 726, 733
 Полтавська округа 114, 122, 708
 Полтавський полк 31
 Полтавський район 8, 22, 133, 686
 Полтавщина 10, 15, 18, 23, 24, 26, 27, 30, 31,
 33, 36, 38, 42, 43, 46, 47, 49, 50, 52-59,
 61-63, 65-69, 76, 77, 79, 81, 85, 86, 89-91,
 93-96, 99, 107, 114, 118-120, 124, 129,
 161, 183, 186, 188, 192, 200, 215, 220,
 222, 223, 228, 229, 231, 235, 238-240,
 244, 245, 249, 255, 259, 263-266, 273,
 275, 278, 279, 287, 288, 291, 294, 295,
 304, 306-308, 311, 313, 315, 323-326,
 328, 333, 335-338, 341, 344, 346, 357,
 361-363, 367-369, 376, 395, 396, 403,
 446, 483, 484, 509, 513, 517-520, 529,
 532-535, 542, 545, 547, 565, 593-596,
 598-605, 607, 608, 610, 611, 613, 615,
 618-624, 626, 630-633, 635-648, 650,
 653-658, 661, 662, 664, 666, 667, 670,
 673-675, 677, 678, 680, 681, 685-688,
 690-692, 694, 696-702, 705-707,
 709-721, 725-729, 731-735, 738, 740, 760
 Польща 49, 98, 600, 619, 659, 681, 682, 684,
 698-700, 702, 703
 Попівка 26, 84, 91, 115, 131, 188, 189, 227,
 239, 244, 245, 291, 397, 605, 623, 624,
 635, 636, 638, 643, 648, 670, 673-675,
 707, 711, 713, 714, 716, 740
 Постав-Мука (Поставмуки) 91, 188, 263,
 265, 279

Потелич 71
 Потсдам 672
 Правобережжя 49, 65, 188, 288
 Правобережжя Дніпра 118
 Прикарпаття 24, 33, 99, 231, 287, 311, 344,
 399, 403, 542
 Прилуцький повіт 91
 Прогоня, *куток* 610, 611, 612, 615, 633, 646,
 649, 653, 655, 662, 666, 672, 706, 711,
 713, 717, 718
 Проскурів (Хмельницький) 594, 681, 682,
 698-700, 702, 703
 Псебай 700
 Птухівка, *куток* 131, 203, 595, 597, 609, 611,
 612, 614-616, 630, 649, 653, 655-657,
 660, 665, 670-672, 710-714, 716-718
Радомишль 85
 Радомишльський повіт 85
 Радянська Україна 615, 723, 731, 732, 735
 Радянський Союз 124
 Решетилівка 615, 651, 654, 685, 728, 730
 Рибинський район 632
 Рига 673
 Рівне 682, 723
 Ріпкинський район 325
 Роменський повіт 91, 96, 112, 188, 631, 647
 Ромни 631, 639, 688, 689, 694, 695
 Російська імперія 15, 31, 97
 Російська Федерація 80
 Росія 17, 23, 90-92, 102, 110, 112, 158, 535,
 539, 593, 594, 597-599, 607, 608, 612,
 619-621, 629, 630, 632, 634, 650, 664,
 666, 669, 670, 673, 675, 682-684,
 687-690, 694, 695, 697, 699, 700, 702,
 705, 726, 729, 735
 Ростов-на-Дону 94, 721
 Ростовська область 158, 598
 Ротмистрівка 594
 РФФСР 118, 720, 722
 Рублівка 647
 Румунія 49, 93
 Русь 732
Савинці 686
 Санкт-Петербург 8, 23, 28, 80, 90-92, 102,
 351, 526, 529, 530, 535, 539, 547, 593,
 594, 597, 620, 634, 673, 675, 681, 682,
 687-690, 692, 694, 695, 699, 702, 705,
 720, 721, 723, 726, 730-732, 734, 735
 Сафоновський район 629
 Свердловськ 682
 Світловодський район 614, 633
 Святогірськ 721
 Селиськ 262
 Семенівка 91
 Сенча 186, 535, 687, 691
 Сергієв Пасад 664, 669, 682
 Середне 629
 Середне Придніпров'я 722
 Середня Наддніпрянщина 33, 34, 36, 38, 39,
 48, 49, 54, 55, 56, 61-63, 65, 69, 72, 79,
 82, 88, 89, 183, 188, 203, 216, 222, 226,
 227, 231, 235-237, 262, 265, 278, 279,
 287, 288, 292, 293, 298, 311, 326, 335,
 400, 403, 483, 631, 719, 722, 736
 Сибір 609
 Сімферополь 675
 Сквіра 85
 Скопин 23, 699
 Скороходове (Артемівка) 604, 610, 619
 Слобідка 91
 Слобідська Україна 93, 721, 728

Слобожанщина 36, 38, 49, 56, 84, 93, 94, 186, 192, 216, 217, 222, 231, 235, 236, 259, 263, 287, 288, 292, 311, 324-326, 341, 344, 395, 520, 604, 650, 688

Слов'янськ 15, 16, 23, 610

Сміла 96

Смоленська область 629

Смотрич 62, 88, 93, 263, 279, 281, 399, 542, 592

Сокаль 344, 449

Сорочинці 203, 623, 690

Софія 674-677, 681

Среднее Поднепровье 722, 736

Средняя Азия 732

СРСР 170, 625, 675, 678, 681, 682, 684, 720, 722, 723, 728, 732

Ставище 135

Ставниця 235, 237

Сталінград 605

Старі Млини, *хутір* 131, 624, 729

Стародавня Греція 576, 721

Струсів 231, 293

Суботів 50, 65

Суджа 699, 702

Суми 697-699, 702, 703

Сумська область 279, 326

Сумщина 645, 661, 662, 697-700, 702, 703, 706

Сунки 69

Суханівка, район 17

Східна Галичина 545

Східна Європа 15, 97, 592, 720, 728, 729

Східне Поділля 231, 262, 263, 288

США 619, 625, 675, 681, 682, 684, 686, 730

Таврійська губернія 93, 293, 298

Таврія 94

Таганрог 94, 598, 645, 646

Талашкіно 734

Тараща 85

Таращанський повіт 85

Ташкент 619, 676, 677

Тбілісі 599, 603

Тверська область 599

Теребовлянський район 293

Тернопільська область 227, 247, 262, 263, 288, 293, 542, 602, 631, 724

Тернопільщина 231, 288, 704, 740

Терпіння 633

Тихвинський повіт 521

Товсте 99, 263, 542

Токмак 293, 298

Томськ 676, 677

Топорище 605

Торонто 683

Троїцьке 630

Троянів 124, 128, 548, 604, 605, 695

Тула 607, 697

Тульчинський район 247

Туреччина 404

Туркменістан 698-700, 702, 703

Тымар 184

Тюмень 736

Угорщина 153, 674, 675-677, 681, 687

Ужгород 726, 727

Узбекистан 681

Україна 1, 2, 4-6, 8-11, 13-24, 26, 28, 31-34, 36, 38, 47, 48, 52, 53, 55, 56, 61, 63, 65,

69, 78, 79, 81, 82, 84, 87, 88, 93, 94, 98, 99, 102, 103, 114, 115, 119, 122, 127, 134-137, 162, 172, 173, 183-189, 192, 193, 203, 214-218, 222, 226-228, 231, 236, 237, 239, 243-245, 247, 248, 253, 255, 259, 261-265, 267, 269-275, 278-283, 285, 287, 288, 292, 293, 295, 296, 298, 299, 301, 304, 306, 307, 309, 311, 312, 314, 315, 318, 322, 324, 325, 330, 331, 334, 335, 337, 338, 341, 342, 344-346, 349, 350, 352, 353, 356-358, 360-363, 366-369, 374, 376-379, 381, 386, 390, 391, 393, 396, 397, 400, 403, 404, 407, 419, 424, 429, 448-450, 452-454, 458-460, 462, 464, 467, 468, 472, 477, 479, 482, 483, 489, 509, 518, 519, 522, 526, 533, 534, 538, 545, 547, 548, 551, 555, 557, 560, 592-594, 597, 602-604, 615, 616, 619, 620, 624-626, 629-631, 634, 636, 637, 640, 645-648, 650, 651, 656, 657, 659, 662, 664, 667, 669, 670, 673-678, 681-691, 693, 695, 697-705, 708, 710, 719-726, 728-741, 760

Україна-Русь 22

Українськ 663, 664

Українська Держава 4, 20, 22, 760

Українська РСР 678, 722, 723, 727, 728

Уманський повіт 85

Уманський район 231

Умань 119, 697-699, 702, 703

Урал 683

УРСР 48, 137, 153, 161, 191, 465, 467, 602, 604, 616, 619, 625, 629, 634, 640, 659, 669, 673-675, 678, 686, 723, 726, 728, 734, 739

Уфа 647

Фаєнцє 675, 681

Фінляндія 98

Франція 619, 676, 677, 681-683, 687

Хабаровськ 676, 677

Хабаровський край 630

Харків 128, 134, 183, 594, 595, 604, 607, 625, 629, 634, 636, 638, 660, 662-664, 667-669, 674-677, 681, 687-689, 693-695, 698-700, 702, 703, 719-722, 725, 728, 729, 732, 734, 736, 737

Харківська губернія 93, 187, 203, 281, 341, 726, 734

Харківська область 57, 325, 629, 639, 647, 653, 681

Харківщина 85, 89, 186, 216, 293, 325, 594, 643, 644, 659, 684, 696, 740

Херсон 93, 602

Херсонська губернія 91

Херсонщина 93

Хижняківка 131, 600, 623, 624, 632, 670, 681, 729

Хмельницька область 88, 134, 137, 222, 231, 235, 237, 247, 262, 263, 279, 288, 293, 344, 542, 626, 631, 724

Хмельницький (Проскурів) 594, 681, 682, 698-700, 702, 703

Хмельницький район 88

Хмельниччина 88, 449, 593, 740

Хомутець 91, 119, 129, 227, 325, 395, 483, 520, 594, 688

Хорватія 619, 682

Хорольський повіт 91

Хортиця 724, 726

Царичанка 611

Цвітне 89, 93, 127, 128, 222, 231, 237, 293, 298, 604, 659

Центральна Європа 15, 71

Центральне Поділля 263

Чапаївка 674

Челябінськ 676, 677

Челябінська область 683

Черкаси 119, 527, 654, 697-699, 702, 703, 731, 734

Черкаська область 50, 137, 231, 237, 247, 279, 617, 724

Черкаський повіт 85

Черкащина 235, 594, 671, 697-699, 702, 703, 740

Чернечий Яр 49, 52, 54, 58, 59, 77, 732

Чернівецька область 137, 237

Чернівецьчина 700

Чернівці 698-700, 702, 703

Чернігів 49, 720, 722, 729

Чернігівська губернія 91, 726

Чернігівська область 137, 325, 724

Чернігівське намісництво 26, 31, 186

Чернігівщина 33, 85, 91, 186, 188, 226, 235, 259, 263, 265, 278, 279, 288, 292, 293, 311, 324, 325, 341, 448, 483, 557, 594, 645, 650, 733, 735, 740

Чехія 49

Чехословаччина 98, 619, 625

Чигирин 64, 65, 85, 722

Чигиринський повіт 85, 93

Чорнухинський район 631

Чутівський район 604

Чутове 639, 686

Шкидинівка (Вільхове, Зайці, Зайцеві хутори, Малий хуторець, Мацки), *хутір* 26, 68, 131, 133, 136, 161, 186, 213, 223, 265, 266, 291, 313, 328, 534, 604, 619-622, 631, 635, 638, 639, 644, 666, 710, 711, 713-717, 740

Шпиколоси 88, 288, 631

Шура 184

Югославія 675, 681, 682, 686

Южная Россия 723, 733

Юрчиха 617

Юсківці Сенчанські 596

Яблучне, *хутір* 605, 608, 611

Яготин 93

Яжберень 704

Японія 153, 404, 619, 674, 681, 682

Яремівка, *куток* 597, 609, 610, 649, 665, 713

Яри, *куток* 131, 598, 601, 607, 608, 612-614, 616, 617, 627, 629, 633, 637, 644, 646, 647, 650-652, 655, 663, 667, 671, 693, 712, 714-716, 718, 719

Ярослав 61

Ярославська область 632

Opishne 3, 4, 7

Russia 372, 543

Ukraine 3, 4, 7

Ukrainian State 4

УДК 738(477.53-22)“16/20”

К 49 Клименко Олена

ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО ОПІШНОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КЕРАМІКИ

ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ. – Опішне : Українське Народознавство, 2026. – 760 с. : іл.

(Видавничий проєкт «Шедеври українського гончарства»; академічна керамологічна серія «Гончарна спадщина України XVII–XX століть», випуск 3)

ISBN 978-966-7322-21-1 (Книги 1-70)

978-966-7322-56-4 (Книга 3)

Книга є першим в історії Української Держави узагальнюючим фундаментальним дослідженням історії й художніх досягнень найвидатнішого гончарного осередку України, всесвітньо відомої Столиці українського гончарства, творча спадщина якої стала своєрідним етнічним символом української національної культури.

Відома українська керамологія розповідає про розвиток гончарного мистецтва містечка Опішного другої половини XVII – початку XXI століття, зокрема про художні особливості народної кераміки (матеріали й технологія, асортимент, форми й декор виробів, їх ужиткове призначення), а також про творчість провідних опішненських гончарів і малювальниць.

Книгу проілюстровано унікальними світлинами гончарів і малювальниць, а також опішненської кераміки, що нині зберігається в провідних музеях України та в приватних колекціях.

Видання продовжує довготривалий національний видавничий проєкт «Гончарна спадщина України XVII–XX століть» у 70 книгах. Його метою є пізнання й популяризація досягнень українського гончарства, інтеграція гончарної спадщини України у світовий культурний процес.

Для керамологів, етнологів, мистецтвознавців, істориків, музеологів, культурологів, краєзнавців, колекціонерів, мистців, народних майстрів, викладачів, учителів, учнів і студентів мистецьких закладів освіти, політиків, урядовців, народних депутатів, дипломатів, усіх, кому не байдужа мистецька спадщина українців.

Науковий і літературний редактор
доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Олесь Пошивайло

Літературний редактор
Людмила Гусар

Укладачі розділу «Покажчики»

Оксана Андрушенко

Галина Панасюк

Тетяна Хрипун

Верстка

Олена Зубань

Коректори

Олесь Пошивайло

Людмила Гусар

Юрко Пошивайло

Олена Зубань

Валентина Сакун

Перекладач текстів англійською мовою
доктор історичних наук, старший дослідник
Костянтин Рахно

Художній редактор, коректура, макет
заслужений працівник культури України

Юрко Пошивайло

Директор випуску

Людмила Гусар

Національний музей-заповідник українського гончарства

Вул. В'ячеслава Чорновола, 102, Опішне, Полтавщина, 38164, Україна
тел. +38 (067) 557 4757; e-mail: opishne-museum@ukr.net
www.ceramology.gov.ua

Громадська організація «Конгрес українських керамологів»

Вул. В'ячеслава Чорновола, 102, Опішне, Полтавщина, 38164, Україна
тел. +38 (095) 3189212
e-mail: cuc.ceramology@ukr.net

«Українське Народознавство»

Видавництво

Національного музею-заповідника українського гончарства

Вул. В'ячеслава Чорновола, 102, Опішне, Полтавщина, 38164, Україна
тел. +38 (067) 557 4757; e-mail: opishne-museum@ukr.net
www.ceramology.gov.ua
Свідоцтво: серія ДК, №4337 від 13.06.2012

Друк: ФОП Сачек Павло Володимирович
пров. Сільськогосподарський, 1, кв. 15, Київ, 03041
E-mail: sachekpavlo@gmail.com
Тел.: (067) 209-2470

Формат 60x90/8
Умовн. друк. арк. 95,0